

● **Ανθρώπινα Δικαιώματα.**

50 χρόνια Οικουμενικής Διακήρυξης.

Του Διονύση Γουσέτη

● **Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.**

Ο ρόλος του στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Του Κωστή Παλαισιάνου

● **Η Ελλάδα στο Στρασβούργο.**

Η ατομική προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Του Νίκου Αλιβιζάτου

● **50 χρόνια Οικουμενικής Διακήρυξης.**

Η ανάγκη για την καθημερινή προάσπιση των δικαιωμάτων.

Του Γιώργου Α. Παπανδρέου

● **Ενάλωτες κοινωνικές ομάδες.**

Οικονομικοί πρόσφυγες.

Του Πέτρου Λινάρδου-Ρυλιόν

Πρόσφυγες: απόκληροι του κόσμου.

Του Ζανβιέ Ντε Ριτιάτεν

UNICEF: προτεραιότητα στα παιδιά.

Του Αντώνη Κομνηνού

Γυναίκες: «να είναι ο εαυτός τους».

Της Ζόγιας Χροιάνη

● **Η «οικουμενικότητα» των δικαιωμάτων.**

Η υπεράσπιση τους ζήτημα ατομικής αρετής.

Του Κώστα Σταμάτη

● **Εθνητικές και αντεπιχειρήματα.**

Διάσταση απόψεων για την οικουμενικότητα και το ιδεολογικό υπόβαθρο.

Του Κώστα Δελιωσταντή

● **Κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας.**

Η αποδοχή της διαφορετικότητας.

Του Νίκου Φραγκάκη

● **Θρησκευτικός φονταμενταλισμός.**

Εκφάνσεις και εντόπιες ιδιαιτερότητες.

Του Σάββα Αγουριδή

● **Πολίτης και περιβάλλον.**

Προστασία και σεβασμός στη ζωή.

Του Στέλιου Ψωμά

● **Δικαιώματα τρίτης γενιάς.**

Διεύρυνση, ανάδειξη, προστασία.

Του Γιώργου Παπαδημητρίου

● **Σύγχρονο κράτος και ισονομία.**

Του Παναγιώτη Η. Δημητρά

● **Πνευματική ιδιοκτησία.**

Απειλείται από τα άλματα της τεχνολογίας.

Του Γεωργίου Α. Κουμάντου

Εξώφυλλο: Δικαίωμα στη μόρφωση. Ένα ακόμη θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα που περιμένει ακόμη την έμπρακτη δικαίωσή του σε πολλές χώρες του κόσμου (φωτ.: Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες).

Υπεύθυνη «Επτά Ημερών»
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Ανθρώπινα δικαιώματα

50 χρόνια από την ψήφιση της Οικουμενικής Διακήρυξης για την προστασία τους

ΑΠΟ ΤΟΝ καιρό που ο άνθρωπος έπαψε να ζει μόνος, σαν θηρίο, και εισήλθε στην εποχή της συμβίωσης με άλλους ανθρώπους, η συμβίωση αυτή είχε ανάγκη από ορισμένους κανόνες. Οι κανόνες συμβίωσης δεν ήταν άλλοι από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των ανθρώπων μεταξύ τους. Ελάχιστα τα δικαιώματα και δυσβάστακτες οι υποχρεώσεις των ασθενέστερων απέναντι στους ισχυρότερους. Η πρώτη καταγραφή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτυπώνεται στις αρχαίες θρησκείες.

Η ανθρώπινη ιστορία είναι η ιστο-

Επιμέλεια αφιερώματος:
ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΓΟΥΣΕΤΗΣ
ΟΛΓΑ ΣΕΛΛΑ

ρία των αγώνων για την υπεράσπιση και τη διεύρυνση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αρχαία ελληνική κοινωνία ήταν η πρώτη στην οποία τα δικαιώματα άρχισαν να αυτονομούνται από τη θρησκεία, αλλά η ανθρωπότητα είχε μακρύ δρόμο να διασχίσει έως τις μέρες μας. Οι Στωϊκοί φιλόσοφοι, το Ρωμαϊκό Δίκαιο, η Βρετανική Magna Carta (1215), η Αμερικανική Επανάσταση (1776), η κατάργηση της δουλείας στον Αμερικανικό Εμφύλιο, είναι μερικοί μόνο από τους σταθμούς της μακριάς, δύσκολης και ενίοτε παλινδρομικής αυτής πορείας.

Η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη», προϊόν του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης (1789), έθεσε τα θεμέλια γι' αυτό που σήμερα ονομάζουμε **1η γενιά δικαιωμάτων: Τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.** Είναι τα δικαιώματα που έχουν στόχο την προστασία του ανθρώπου από **το φόβο** και αντικείμενο τον περιορισμό της εξουσίας των ισχυρών και του κράτους.

Οι αγώνες των θυμάτων της εκμετάλλευσης στις βιομηχανικές κοινωνίες του 19ου αιώνα, με αποκορύφωμα τη Ρωσική Επανάσταση (1917), έθεσαν τα θεμέλια γι' αυτό που ονομάζουμε **2η γενιά δικαιωμάτων: Τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα.** Είναι τα δικαιώματα που έχουν στόχο την προστασία του ανθρώπου από τη **στέρηση** και αντικείμενο την επιβολή αντίστοιχων θετικών υποχρεώσεων των ισχυρών και του κράτους απέναντι στους πολίτες.

Με νωπές τις μνήμες του Ολοκαυτώματος και των καταστροφών

πολλών μη κυβερνητικών οργανώσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η Οικουμενική Διακήρυξη παραβιάζεται

Τούτο όλο το ειδυλλιακό οικοδόμημα, όμως, καταρρέει ανοίγοντας την οποιαδήποτε εφημερίδα και βλέποντας το οποιοδήποτε δελτίο ειδήσεων. Οι μισές κυβερνήσεις του κόσμου φυλακίζουν ανθρώπους μόνο για τις πεποιθήσεις τους, την εθνική τους προέλευση, τη γλώσσα, τη θρησκεία τους, το χρώμα του δέρματός τους. Το ένα τρίτο των κυβερνήσεων βασανίζει τους κρατούμενούς του. Οι γενοκτονίες και οι εθνοκαθάρσεις διαδέχονται η μία την άλλη. Τέσσερα εκατομμύρια παιδιά -κάτω των 5 ετών- πεθαίνουν κάθε χρόνο από παιδικές ασθένειες και αφυδάτωση. Οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι κατώτερα όντα. Δεκαπέντε εκατομμύρια πρόσφυγες πλανώνται στη Γη, γυρεύοντας προστασία της ζωής τους, και άγνωστος αριθμός πεινασμένων «εισβάλλει» συνεχώς και παράνομα από τις χώρες του τρίτου κόσμου στις αναπτυσσόμενες μητροπόλεις, διεκδικώντας ένα κομμάτι ψωμί.

Όλα αυτά τα εγκλήματα γίνονται από κυβερνήσεις που δεν τιμούν την υπογραφή που έχουν βάσει στην Οικουμενική Διακήρυξη. Προτεραιότητα απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν γι' αυτές τις κυβερνήσεις είτε ιδεολογίες, όπως το «εθνικό συμφέρον», ο θρησκευτικός φανατισμός και άλλοι «-ισμοί», είτε οικονομικά συμφέροντα, που συχνά κρύβονται πίσω από τις ιδεολογίες. Προτεραιότητα έχουν επίσης τα πολιτικά συμφέροντα: ορισμένες κυβερνήσεις καταγγέλλουν υποκριτικά τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε κάποιες χώρες, ενώ τις αποσιωπούν για κάποιες άλλες. Και βέβαια, ύψιστη προτεραιότητα κάποιων κυβερνήσεων είναι ο φόβος της απώλειας της εξουσίας.

Οι Αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης

Ακόμα, υπάρχουν και κυβερνήσεις που όχι μόνο δεν τιμούν την υπογραφή τους, αλλά που επίσημα αμφισβητούν τις ίδιες τις αρχές της Οικουμενικής Διακήρυξης.

Ορισμένες κυβερνήσεις διαχωρίζουν τις δυο γενιές των δικαιωμά-

Συνεδρίαση της Ολομέλειας του ΟΗΕ στο κεντρικό κτίριο του Οργανισμού, στη Νέα Υόρκη. Η προσπάθεια ενσωμάτωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις δράσεις του ΟΗΕ δοκιμάζεται λόγω πολιτικών περιορισμών και πιέσεων που αποδυναμώνουν την παρέμβαση του Οργανισμού (φωτ.: Ρόιτερς).

των, που στη Διακήρυξη είναι αδιαίρετες. Κάποιες κυβερνήσεις (κυρίως Δυτικές) αξιολογούν μόνο τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, ενώ τα οικονομικά και κοινωνικά τα εναποθέτουν στη μέριμνα της... ελεύθερης αγοράς και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Κάποιες άλλες κυβερνήσεις (κυρίως της Αφρικής και της Ασίας) ισχυρίζονται ότι τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα είναι...

πολυτέλεια, όταν ο κόσμος πεθαίνει από την πείνα. Με τον ισχυρισμό αυτό νομιμοποιούν τα φρικώδη εγκλήματατά τους.

Τέλος, υπάρχουν κυβερνήσεις (κυρίως ασιατικές), αλλά και Δυτικοί στοχαστές -ανάμεσά τους και Έλληνες-

που θεωρούν ξενόφερτη και ισοπεδωτική την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατώτερη αξία μπροστά σε υπέρτερες, που είναι οι τοπικές παραδόσεις, η ορθοδοξία κ.λπ.

Και ο ΟΗΕ πώς ανταποκρίνεται σε όλα αυτά; Η απάντηση είναι απλή: ο

ΟΗΕ δεν μπορεί να είναι ούτε καλύτερος ούτε χειρότερος από τις κυβερνήσεις που τον απαρτίζουν. Δεν παύει, όμως, να είναι το μόνο εργαλείο που διαθέτει η παγκόσμια κοινότητα για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το 1996 ο Θιβετιανός μοναχός Κάλσανγκ Θούτοπ συνελήφθη, βασανίστηκε και υπέκυψε στα τραύματά του σε φυλακή της Λάσα, επειδή μετέφρασε στην υπό κινεζική κατοχή χώρα του Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η περίπτωση του δεν είναι μοναδική. Μισό αιώνα μετά την κινεζική εισβολή, το Θιβέτ αριθμεί 1.200.000 νεκρούς από μη φυσικό θάνατο (εκτελέσεις, συγκρούσεις, βασανιστήρια), περισσότεροι από 200.000 Θιβετιανοί έχουν διαφύγει στο εξωτερικό και ο πληθυσμός της χώρας αριθμεί πλέον 6 εκατ. Θιβετιανούς, έναντι 7,5 εκατ. Κινέζων, που έχουν μεταφερθεί εκεί από την Κίνα. Στη φωτογραφία, η δεκαεπτάχρονη Ντόλμα και η δεκαεννιάχρονη Νονίμα το 1988, χρονιά κατά την οποία υπέστησαν βασανιστήρια στο Θιβέτ, απ' όπου κατάφεραν να διαφύγουν. Κατά τη διάρκεια της φυλάκισής τους, οι Κινέζοι έπαιρναν συχνά μια φιάλη αίμα από την κάθε μία και τις ανάγκαζαν να στέκονται όρθιες με δεμένα τα χέρια και τα πόδια, πάνω σε παγωμένο τσιμέντο, τρεις ώρες την ημέρα. Τα δάχτυλά τους έχουν παραλύσει ενώ από τα χτυπήματα έσπασαν τα πλευρά τους.

Το μέλλον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η ζωή, όμως, δεν σταμάτησε στην Οικουμενική Διακήρυξη. Ηδη, ο ΟΗΕ υποχρεώθηκε να οργανώσει Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για τη λεγόμενη **3η γενιά δικαιωμάτων: Τα δικαιώματα στο ανθρώπινο περιβάλλον**. Επίσης, η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική εξέλιξη, η βιοϊατρική, οι νέοι θεσμοί δημιουργούν νέες πραγματικότητες και την ανάγκη για νέα δικαιώματα.

Η εισαγωγή αυτή θα ήταν λειψή χωρίς αναφορά στη μνήμη και το έργο του καθηγητή, ακαδημαϊκού και αγωνιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων **Γεωργίου Κ. Βλάχου**. Το σε διεθνή κλίμακα πρωτοπόρο έργο του στην πολιτική σκέψη και στην κοινωνιολογία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων άνοιξε το δρόμο για την ορθολογική και επιστημονική, όσο και αγωνιστική, αντιμετώπιση του θέματος στη χώρα μας. Το 1975 έλεγε προφητικά:

«Μπορεί κανείς να πη, χωρίς κανένα δισταγμό, ότι η πάλη για την ειρήνη και τη διεθνή συνεργασία συντονίζεται απολύτως με τον αγώνα για την προστασία και τη διεύρυνση των δικαιωμάτων του ανθρώπου».

Διονύσης Γουσέτης

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

Ο ρόλος του διεθνούς οργανισμού στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Του **Κωστή Παπαϊωάννου**

Προέδρου του Ελληνικού Τμήματος
της Διεθνούς Αμνηστίας

«Δεν χρειάζεται να εξηγήσεις τη σημασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια μητέρα από την Ασία ή έναν πατέρα από την Αφρική, των οποίων ο γιος ή η κόρη βασανίστηκε ή δολοφονήθηκε. Την κατανοούν τραγικά περισσότερο από όλους μας. Αυτό που χρειάζονται και οφείλουμε να προσφέρουμε είναι ένα όραμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων οικείο για όλους».

Κόφι Ανάν, γ.γ. του ΟΗΕ,
Οκτώβριος 1997

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ δεκαετία συνέπεσε με μια αξιοσημείωτη παραδοχή της σημασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για την οικονομική ανάπτυξη, την πολιτική σταθερότητα, τη διατήρηση της ειρήνης και της ασφάλειας και την ανθρωπιστική δράση. Την ίδια περίοδο όμως γίναμε μάρτυρες γενοκτονιών και εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας στη Βοσνία, το Κόγκο, το Ιράκ και τη Ρουάντα.

Ποιος είναι λοιπόν ο ρόλος του ΟΗΕ σε αυτό το αντιφατικό πλαίσιο; Χωρίς να είναι εύκολο να αποτιμηθεί στον περιορισμένο χώρο ενός άρθρου, είναι εντούτοις χρήσιμο να γίνουν κάποιες παρατηρήσεις.

Παραδοσιακά οι υπηρεσίες του ΟΗΕ δεν θεωρούσαν την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως μέρος του ρόλου τους. Γίνεται προσπάθεια αυτή η κατάσταση να αλλάξει, στο πλαίσιο της αναμόρφωσης του Οργανισμού και με σκοπό τα ανθρώπινα δικαιώματα να ενσωματωθούν σε κάθε του λειτουργία. Τα πρώτα δείγματα είναι ενθαρρυντικά (συμμετοχή του ύπατου αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε όλες τις Επιτροπές, αυξημένη επί τόπου παρουσία του ΟΗΕ σε περιοχές κρίσης), δεν αρκούν όμως για να ξεχαστεί η συχνά τραγική ανεπάρκεια του Οργανισμού.

Μέγιστο καθήκον μιας διακυβερνητικής οργάνωσης, όπως ο ΟΗΕ, είναι αναμφισβήτητη η προστασία των θυμάτων των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία επιτυγχάνεται μόνο όταν ζητείται από τις υπεύθυνες κυβερνήσεις να λογοδοτήσουν και όχι όταν επιδιώκεται να ληφθεί η σχετική καταδικαστική απόφαση ομόφωνα, όσο και αν αυτό της προσδίδει μεγαλύτερο πολιτικό βάρος.

Κατά τη διάρκεια του 1996, εκδηλώθηκε μια ανησυχητική τάση στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, με το σύνθημα «συνεργασία και όχι αντιπαράθεση». Για να ληφθούν μέτρα εναντίον των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να συμφωνήσουν όλες οι κυβερνήσεις, συμπεριλαμβανομένου μερικές φο-

Μέγιστο καθήκον μιας διακυβερνητικής οργάνωσης, όπως ο ΟΗΕ, είναι αναμφισβήτητη η προστασία των θυμάτων από παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σε αρκετές περιπτώσεις η άμεση επέμβαση καθυστερεί εφόσον επιδιώκεται η ομόφωνη καταδικαστική απόφαση για το κράτος-παραβάτη. (Αρχείο UNICEF, άνοιξη 1997, Ζαίρ).

Οι υπηρεσίες του ΟΗΕ στην Ελλάδα

Όλες ασχολούνται εν όλω ή εν μέρει με ανθρώπινα δικαιώματα.

1. **Γραφείο Πληροφοριών.** Αμαλίας 36, 105 58 Αθήνα Τηλ. 52.30.640, fax: 52.33.639
2. **Υπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες (UNHCR):** Αγγελοπούλου 23, 115 25 Ν. Ψυχικό. Τηλ. 67.26.462, fax: 67.56.800.
3. **UNICEF (Οργανισμός για τα Δικαιώματα του Παιδιού).** Ελληνική Εθνική Επιτροπή: Ξενίας 1, 115 27, Αθήνα. Τηλ. 74.84.184, fax: 77.83.829.
4. **UNESCO, Οργανισμός για την Πολιτιστική Ανάπτυξη:** Ελληνική Εθνική Επιτροπή, Υπουργείο Εξωτερικών, Ακαδημίας 3, 106 71 Αθήνα. Τηλ. 36.20.736, fax: 36.20.738.
5. **UNIDO, Οργανισμός για την Οικονομική Ανάπτυξη,** Σταδίου 7, 105 62 Αθήνα. Τηλ. 32.48.319, fax: 32.48.778.
6. **UN. ENVIRONMENT PROGRAMME.** Συντονιστική Μονάδα Μεσογειακής Περιβαλλοντικής Δράσης. Λεωφ. Βασ. Κων/νου 48, 116 35 Αθήνα. Τηλ. 72.73.100, fax: 72.63.196.

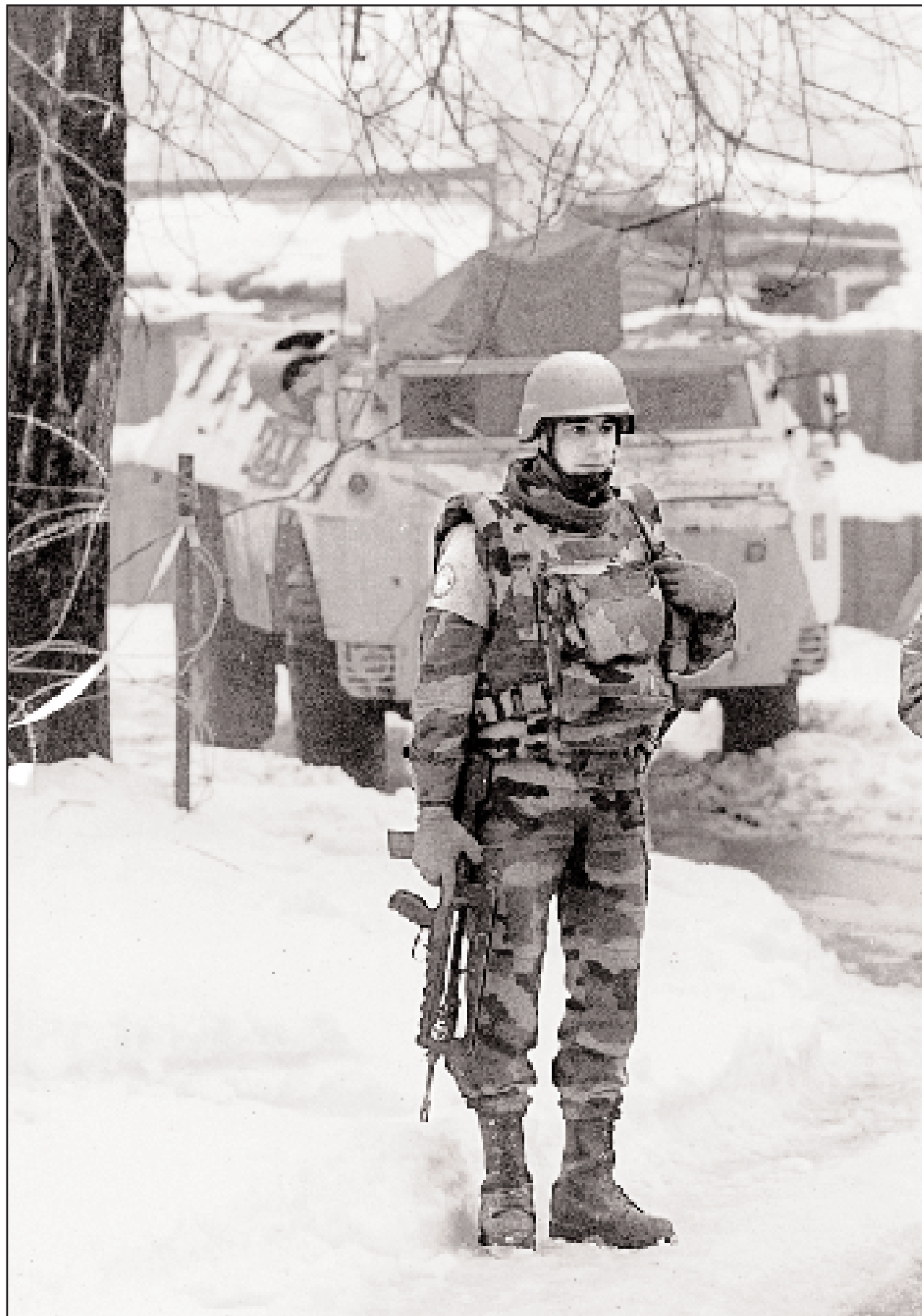
ρές και του ίδιου του κράτους-«παράβατη». Ως αποτέλεσμα, μια μικρή μειοψηφία κρατών μπορεί να παρεμποδίσει την αποτελεσματική δράση των διακυβερνητικών οργάνων για να προστατεύσει τα εθνικά οικονομικά και πολιτικά τους συμφέροντα ή την εθνική ασφάλειά τους.

Εξαιτίας αυτής της τάσης, η Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων απέτυχε να ανταποκριθεί στην έκκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας για «επαγρύπνηση» στη Νιγηρία το 1995 και δεν διόρισε ειδικό ερευνητή στην περιοχή.

Σε άλλη περίπτωση, ο πρόεδρος της Επιτροπής έκανε μια ήπια δήλωση για τις συστηματικές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ινδονησία και την απροθυμία της κυβέρνησης να συμμορφωθεί προς τις συστάσεις της Επιτροπής. Όμως η Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν είναι forum διαπραγμάτευσης της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι αποφάσεις της πρέπει να βασίζονται στα πορίσματα των ειδικών.

Την ίδια περίοδο, η Τουρκία απολάμβανε την προστασία ισχυρών συμμάχων, παρά την καταγραφή συστηματικών βασανιστηρίων, εξωδικαστικών εκτελέσεων, εξαφανίσεων και αυθαίρετων κρατήσεων.

Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην περίπτωση της Κολομβίας, για την οποία δεν διορίστηκε ειδικός ερευνητής. Η ήπια διπλωματία και η συμφιλίωτική προσέγγιση, αν και είναι σημαντικές σε ορισμένες περιπτώσεις, θα πρέπει να εξισορροπούνται από μια πιο έντονη διάθεση δημόσιας αντιπαράθεσης. Όταν ο δημοκρατικός διάλογος δεν οδηγεί σε ειλικρινή δέσμευση για πραγματική αλλαγή μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα ή όταν η κατάσταση επιδεινώ-

Ο ΟΗΕ είναι ο μόνος παγκόσμιος θεσμικός προστάτης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πόσο ανταποκρίνεται στο ρόλο του; Στη φωτογραφία κυανόκρανος στα σύνορα του Σεράγεβο (φωτ.: «Photo Press»).

νεται γρήγορα, θα πρέπει να τηρείται σκληρή στάση. Όταν ξέσπασε η κρίση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ζαΐρ, θα έπρεπε να είχε ακουστεί η φωνή του υπατού αρμοστή, για τη χάραξη της δράσης του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών και των άλλων οργάνων.

Αν θυμηθούμε την Αλγερία, εκεί πια η έμπρακτη σιωπή της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το «κρυφό» με τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ήταν δείγματα τραγικής υποκρισίας, ενώ η καταδίκη της βίας ακουγόταν σαν φτηνή ρητορεία. Η Διεθνής Αμνηστία χαρακτήρισε τη

στάση του ΟΗΕ «άλλο ένα τούβλο στον διεθνή τοίχο σιωπής».

Η προσπάθεια ενσωμάτωσης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις δράσεις του ΟΗΕ θα δοκιμαστεί πολύ τα επόμενα χρόνια. Πολλοί παράγοντες θα κρίνουν το αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, η UNICEF θα παραμείνει μια «φιλανθρωπική» οργάνωση που αποφεύγει συστηματικά κάθε αναφορά στις αιτίες των παραβιάσεων των δικαιωμάτων του παιδιού, προσφέροντας έτσι συχνά άλλοθι, ή θα ακολουθήσει μια νέα πορεία, όπως τη διατύπωσε το 1996; Θα βασιστεί η

προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο σύνολο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου; Οι πολιτικοί περιορισμοί και οι πιέσεις θα αποδυναμώσουν κι άλλο την παρέμβαση του Οργανισμού; Ο ρόλος του υπατού αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα θα υποστηριχτεί ή θα υπονομευτεί;

Παρακολουθώντας τη δράση του ΟΗΕ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουμε λίγους λόγους να είμαστε αισιόδοξοι. Έχουμε όμως κάθε λόγο να είμαστε απαιτητικοί.

Η Ελλάδα στο Στρασβούργο

Οι δυνατότητες που δίνει η ατομική προσφυγή στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Του **Νίκου Αλιβιζάτου**

Καθηγητή του Συνταγματικού Δικαίου
στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

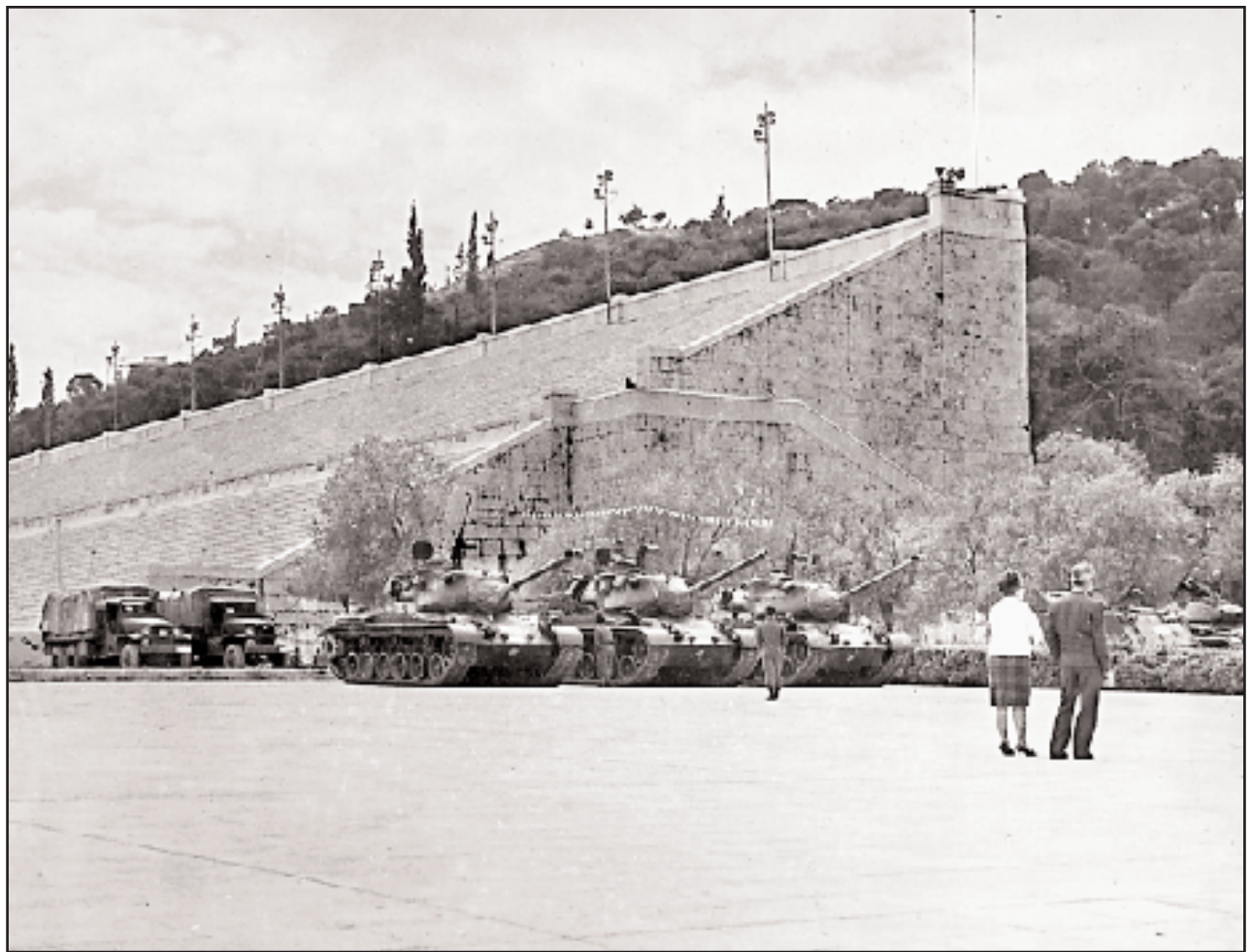
ΟΤΑΝ, το Νοέμβριο του 1985, η Ελλάδα αναγνώρισε την ατομική προσφυγή του άρθρου 25 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η είδηση πέρασε στα ψιλά των εφημερίδων. Κανείς ή σχεδόν κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει πόσο σημαντικές επιπτώσεις θα είχε η εξέλιξη αυτή για τις ελευθερίες στη χώρα μας.

Δεν εννοώ τόσο τις περίπου, 750 προσφυγές, Ελλήνων και ξένων, που έχουν έκτοτε ασκηθεί κατά της Ελλάδος για παραβάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Από αυτές, μόνο 36 πέρασαν τελικά το «κοσκίνισμα» της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και έφθασαν στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης), που εδρεύει στο Στρασβούργο. Και από τις τελευταίες μόνον 25 κατέληξαν σε καταδικαστικές αποφάσεις. Από την άποψη αυτή, την ποσοτική, η χώρα μας δεν ξεπερνά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Εννοώ, κυρίως, μια βαθιά αλλαγή νοοτροπιών που η αναγνώριση της ατομικής προσφυγής προκάλεσε στον νομικό κόσμο της χώρας μας αλλά και πέραν αυτού: από το 1991, όταν το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο καταδίκασε για πρώτη φορά την Ελλάδα στην υπόθεση *Φίλη*, άρχισε να εμπεδώνεται, βαθμιαία αλλά σταθερά, η πεποίθηση ότι πάνω από τον Αρειο Πάγο και το Συμβούλιο της Επικρατείας, πάνω από τη Διοίκηση και την κυβέρνηση αν όχι και πάνω από το ίδιο το Σύνταγμα, ένα ευρωπαϊκό «μάτι» προστατεύει το άτομο και τις μειονότητες όταν το ελληνικό κράτος παραβιάζει τα δικαιώματά τους που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ. Το προστατεύει μάλιστα αποτελεσματικά, αφού το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, πέραν της καταδίκης της χώρας, μπορεί να επιδικάζει και αποζημίωση στους θιγόμενους για υλική και ηθική βλάβη, το ύψος της οποίας, σε μερικές περιπτώσεις, έφθασε τα τελευταία χρόνια τα αρκετά δισεκατομμύρια δραχμές, όπως, για παράδειγμα, στις υποθέσεις *Ανδρεάδη* (1994) και *Παπαμιχαλοπούλου* (1995).

Η πρώτη ελληνική προσφυγή

Το βέβαιο είναι ότι στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης, το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα δικαιοδοτικά όργανά του –Επιτροπή και Δικαστήριο– ξεκίνησαν με ένα σημαντικό «συν»: Από τα χρόνια της δικτατορίας, το Στρασβούργο είχε ταυτιστεί με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η «ελληνική υπόθεση», με την αυστηρή καταδίκη της χούντας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το

Η πρώτη «ελληνική υπόθεση» που καταδικάστηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ήταν η χούντα των συνταγματαρχών το 1969. Στη φωτογραφία, τανκς στο Παναθηναϊκό Στάδιο. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτέλεσε σημαντικό στήριγμα σε όσους αντιστάθηκαν στη χούντα, καταδικάζοντας τη δικτατορία (φωτ. «Ηνωμένοι Φωτορεπόρτερ»).

1969, έδειξε στα μάτια της κοινής γνώμης ότι η Ευρώπη δεν είναι διατεθειμένη να ανεχθεί τα βασανιστήρια, τα εγκλήματα γνώμης και τις αυθαίρετες διώξεις. Σε αυτό συνέβαλαν τότε ο Φαίδων Βεγληρής, ο Μίμης Δεσποτιδής και ένα σωρό ακόμη επώνυμοι και ανώνυμοι αντίπαλοι της χούντας, που κατάφεραν με μύριους κόπους και κινδύνους να μαζέψουν το αποδεικτικό υλικό και να εμπλουτίσουν το κατηγορητήριο με τεκμήρια που κανένα δικαιοδοτικό όργανο δεν μπορούσε να αγνοήσει χωρίς να γελοιοποιηθεί.

Τότε όμως, την προσφυγή κατά της Ελλάδος είχαν ασκήσει κυβερνήσεις και όχι άτομα, αφού, έως την 21η Απριλίου 1967, καμιά ελληνική κυβέρνηση δεν είχε τολμήσει να αναγνωρίσει την ατομική προσφυγή. Επί πλέον, τότε, στο εδώλιο του κατηγορουμένου δεν βρισκόταν μια δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση αλλά μια δικτατορία. Θα κατόρθωνε το Στρασβούργο να διατηρήσει την αίγλη του υπό τις εντελώς διαφορετικές συνθήκες της μεταπολιτευτικής περιόδου;

Από το 1974 έως το 1985, η Επιτροπή και το Δικαστήριο του Στρασβούργου δεν ασχολήθηκαν με καμία ελληνική υπόθεση. Από την άλλη, για λόγους που δεν είναι της στιγμής

να αναλυθούν, τα ελληνικά δικαστήρια αγνόησαν επιδεικτικά την ΕΣΔΑ. Τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν με την αναγνώριση της ατομικής προσφυγής από τη χώρα μας το 1985. Παράλληλα, την ίδια περίοδο, το Δικαστήριο του Στρασβούργου σημείωνε μια εντυπωσιακή στροφή από την αυτοσυγκράτηση στον ακτιβισμό, στροφή η οποία εντάθηκε μετά την κατάρρευση των τειχών το 1989 και τις βαθιές αλλαγές που προκάλεσε στο συλλογικό υποσυνείδητο των Ευρωπαίων το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στην περίοδο αυτή ανάγονται μια σειρά μεγάλων αποφάσεων του Στρασβούργου σε θέματα που προηγουμένως δεν είχε θελήσει να θίξει, όπως το δικαίωμα της προσωπικότητας και της σεξουαλικής ελευθερίας, η ελευθερία της έκφρασης, η προστασία της παρουσίας αλλά και του περιβάλλοντος, για το οποίο –σημειωτέον– η ΕΣΔΑ δεν περιέχει ειδική ρύθμιση.

Ελληνικές καταδίκες

Έκτοτε, τρία είναι τα πεδία ως προς τα οποία η Ελλάδα βρέθηκε περισσότερο εκτεθειμένη στο Στρασβούργο: τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και η μακρά διάρκεια των δικών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων (άρθρο 6 ΕΣΔΑ, 15 καταδίκες),

η προστασία της ιδιοκτησίας (άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου, 5 καταδίκες) και η μεταχείριση των θρησκευτικών μειονοτήτων (άρθρο 9 ΕΣΔΑ, 4 καταδίκες). Για το τελευταίο ζήτημα, που προηγουμένως δεν είχε απασχολήσει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, η Ελλάδα βρέθηκε κυριολεκτικά δακτυλοδεικτούμενη.

Και θα επιβεβαιώσει τις θεωρίες του κ. Σ. Χάντινγκτον για την έλλειψη ανεκτικότητας της Ορθοδοξίας, αν δεν προσαρμόσει σύντομα στα ευρωπαϊκά *minima* τη νομοθεσία της για τους ετερόδοξους και τους ετερόθρησκους.

Η αποστροφή «θα τους πάω στο Στρασβούργο», που σήμερα ακούγεται όλο και περισσότερο από κάθε λογής θιγόμενους στις αίθουσες των ελληνικών δικαστηρίων, δεν έχει πάντοτε σοβαρά νομικά ερείσματα. Δεν παύει, εν τούτοις, να εκφράζει μια ελπίδα για το ότι πολλές από τις κακοδαιμονίες μας μπορεί τελικά να σταματήσουν, είτε το θέλει το ελληνικό κράτος και όσοι το διοικούν είτε όχι. Είναι κι αυτό μια ένδειξη –όχι από τις λιγότερο σημαντικές– ότι η ένταξή μας στην Ευρώπη συνειδητοποιείται πλέον όχι μόνον με όρους επιδοτήσεων και πακέτων Ντελόρ, αλλά και ως διαδικασία για την εμπέδωση του κράτους δικαίου.

50 χρόνια Οικουμενικής Διακήρυξης

Ανθρώπινα δικαιώματα: αναγκαιότητα η καθημερινή μάχη για την προάσπισή τους

Του Γιώργου Α. Παπανδρέου

Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών

ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΑΝ φέτος πενήντα χρόνια από την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η γέννηση του κειμένου, όπως είναι γνωστό, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την τραγωδία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ποτέ μέχρι τότε στην ιστορία τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν παραβιάστηκαν τόσο έντονα, τόσο συστηματικά. Ποτέ μέχρι τότε δεν είχε τόσο ωμά καταργηθεί ο άνθρωπος. Και είναι ασφαλώς η συλλογική, η οικουμενική συνειδητοποίηση της παγκοσμιοποίησης και του αδιαίρετου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μια κατάκτηση άξια μνήμης.

Ο χρόνος, έγραφε ο Γάλλος φιλόσοφος Αλαίν, είναι πριν από όλα το μέλλον και δεν υπάρχει μέλλον παρά στο παρελθόν. Η μνήμη δεν είναι άλλο παρά η συνεχής δοκιμασία ανάλυσης, το ερώτημα, η αμφιβολία της ορθότητας. Η μνήμη της Οικουμενικής Διακήρυξης δεν είναι γιορτή. Είναι η συναίσθηση της πορείας μιας μάχης. Με τις παραστάσεις του πριν και το βλέμμα του μετά.

Είναι η μάχη για την αποτελεσματική και καθολική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παντού. Για το πέρασμα από την Οικουμενική Διακήρυξη στο ατομικό συνειδησιακό είναι. Μια μάχη που δεν θα έχει τέλος όσο θα υπάρχει έστω και ένα θύμα. Μια μάχη χωρίς τέλος, λόγω της αδυναμίας της ανθρώπινης φύσης, υποτελούς στα κάθε λογής συμφέροντα. Μια μάχη που μας αφορά όλους. Ο Βολταίρος στην προσπάθειά του να σώσει έναν άνθρωπο από τα βασανιστήρια, όταν ρωτήθηκε γιατί παλεύει με τόσο πάθος, απάντησε: «Αυτός ο άνθρωπος είμαι εγώ».

Σήμερα με ευκολία και μέσα στην άνεση είμαι βέβαιος ότι όλοι θα συμφωνούν στην αποτελεσματική προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ελλοχεύει ο κίνδυνος της κοινοτοπίας και του αναπαμού. Είναι λάθος. Τα γεγονότα δυστυχώς διαψεύδουν. Ο ρατσισμός, η θέση της γυναίκας, ο βασανισμός, οι γενοκτονίες, η αυθαιρεσία σε βάρος του πολίτη, η προστασία των προσωπικών δεδομένων, ο κάθε λογής δεσποτισμός. Υπάρχουν σήμερα στον κόσμο που ζούμε. Προκαλούν. Και τελικά οι κοινωνίες που τα διασφαλίζουν είναι εκείνες που μπορούν και κινητοποιούν τις πιο δημιουργικές τους δυνάμεις για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της εποχής.

Όρια του σύγχρονου πολιτισμού

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι συνάμα αξία, σκοπός και όρια. Είναι

Πρόσφυγες στο Κέντρο Αλλοδαπών Πολιτικών Προσφύγων Λαυρίου, το οποίο δημιουργήθηκε το 1947 και φιλοξενεί ένα μωσαϊκό εθνοτήτων, με σύνθεση που μεταβάλλεται, καθώς ένοπλες συγκρούσεις ή πολιτικές αλλαγές δημιουργούν νέα κύματα προσφύγων στον κόσμο. Σήμερα, η πλειοψηφία των φιλοξενούμενων είναι Κούρδοι διωκόμενοι από την Τουρκία, το Ιράκ και το Ιράν (φωτ.: «Eurokinissi»).

τα όρια, τα σύνορα του σύγχρονου πολιτισμού. Είναι ο σκοπός μιας παγκόσμιας πολυπολιτιστικής κοινωνίας βασισμένης στη διαφορετικότητα. Μιας δημοκρατικής και ειρηνικής κοινωνίας που στηρίζεται στον πλουραλισμό, την ανοχή και την ευρύτητα πνεύματος. Καθορίζουν την ποιότητα της δημοκρατικής κοινωνίας που δεν θα βασίζεται στο απλοϊκό αξίωμα της απόλυτης υπεροχής της γνώμης της πλειοψηφίας, αλλά που θα εξασφαλίζει στις μειοψηφίες δίκαιη μεταχείριση και θα αποτρέπει κάθε κατάχρηση δεσπόζουσας θέσεως. Είναι οι αξίες της κατανόησης, ανοχής, αποδοχής και του διαλόγου. Η πολιτική σταματά εκεί. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι έξω από παζάρια. Η διπλωματία γίνεται μέσο για τη προάσπισή τους, για την καταστολή της διγλωσσίας. Για να μεταβληθεί η μάχη εντυπώσεων σε μάχη ουσίας.

Στη μάχη αυτή δεν υπάρχουν σύνορα. Ο άνθρωπος είναι ο πολίτης του κόσμου. Δεν υπάρχει εσωτερική και διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρέπει να υπάρξει ενότητα του ουσιαστικού πλαισίου των θεμελιωδών δικαιωμάτων παντού. Η συμβολή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ), το έργο των οποίων η κυβέρνησή μας στηρίζει, πρέπει ιδιαίτερα και ξεχωριστά εδώ να μνημονευθεί.

Στη μάχη αυτή δεν υπάρχουν διαβαθμίσεις. Καθόλου σεβασμός, λίγος σεβασμός, επιλεκτικός σεβασμός. Πρέπει να υπάρχει μόνο πλήρης σεβασμός.

Στη μάχη αυτή δεν υπάρχουν όρια. Υπάρχει πάντα πεδίο κατακτήσεων. Υπάρχουν πάντα νέες γενεές δικαιωμάτων που αξίζει να περιληφθούν στη θεμελιώδη προστασία. Σκέπτομαι ιδιαίτερα σήμερα τα κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην απασχόληση και την ανάπτυξη.

Ελληνικές πρωτοβουλίες

Η χώρα μας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πρώτα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ο πολιτικός πυρήνας αξιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης· ο σεβασμός τους συνιστά μια ευρωπαϊκή δημόσια τάξη.

Υστερα ως κράτος υποστηρίξαμε σταθερά ενέργειες κατά των φυλετικών διακρίσεων, την αναβάθμιση του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στη Γενεύη· η επεξεργασία της Συμβάσεως του 1984 για την καταστολή των βασανιστηρίων δρομολογήθηκε με ελληνική πρωτοβουλία.

Κατά την πρόσφατη άσκηση της προεδρίας της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης ενεργά προσπαθήσαμε να συμβάλουμε στην ανάδειξη των ΜΚΟ στα Βαλκάνια, στο να σταματήσουν οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Κοσσυφοπέδιο. Υποστηρίξαμε τη δημιουργία του θεσμού του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, την αναβάθμιση της

Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, την Ολυμπιακή Εκεχειρία και τη δημιουργία κώδικα συμπεριφοράς, αναφορικά με το προσφυγικό πρόβλημα. Η σημασία της στάσης μας αυτής στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων είναι αυτονόητη.

Στο εσωτερικό επίπεδο, ιδρύθηκε το 1997 η ανεξάρτητη αρχή προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και θεσμοθετήθηκε η Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, καταργήθηκε το Άρθρο 19, ενώ υπογράψαμε τη Σύμβαση Πλαίσιο του ΣΤΕ για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

Είναι αρκετά; Ασφαλώς, όχι. Πολλά μένουν να γίνουν. Κάθε βήμα που συμβάλλει στην πραγμάτωση του σκοπού της αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στην πράξη είναι σημαντικό. Και ασφαλώς, θα πρέπει να γίνει κοινή συνείδηση ότι η αποτελεσματική άσκηση εξωτερικής πολιτικής στα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει ανάγκη στηρίξεως και από τα άλλα θεσμικά όργανα του κράτους. Η στήριξη αυτή περνά μέσα από την αλλαγή της νοοτροπίας ότι το κράτος δεν σφάλει ποτέ.

Κεντρικά όμως, δεν ήθελα τίποτα περισσότερο να τονίσω παρά ότι η καλύτερη γιορτή για τα πενήντα χρόνια της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι η καθημερινή μάχη για την προάσπισή τους. Με πράξεις. Μάχη που μας αφορά όλους, και καθημερινά.

Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες

Πακιστανοί και Ινδοί λαθρομετανάστες στο Λιμεναρχείο Λαυρίου. Οι περισσότεροι από τους παράνομους μετανάστες στέλνονται πίσω στη χώρα τους. Η οικονομική απόγνωση θα οδηγήσει αρκετούς από αυτούς να ξαναγυρίσουν παράνομα (φωτ.: «Πρίσμα»).

Οικονομικοί πρόσφυγες

Του Πέτρου Λινάρδου-Ρυλμόν

Δημοσιογράφος, Επιστημονικού Συμβούλου στο Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ οικονομικών προσφύγων στη χώρα μας, που στην πλειονότητά τους εργάζονται και διαμένουν χωρίς άδεια εργασίας ή παραμονής, είναι μια νέα πραγματικότητα για την ελληνική κοινωνία. Σύμφωνα με τις πλέον ρεαλιστικές εκτιμήσεις, ο αριθμός των νέων μεταναστών στην Ελλάδα υπερβαίνει το 5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, πλησιάζει το 15% του ενεργού πληθυσμού και δεν απέχει πολύ από το 25% του συνολικού καταγεγραμμένου αριθμού των απασχολούμενων μισθωτών. Τα ποσοστά αυτά αρκούν για να κατανοήσουμε την πρωτεύουσα σημασία που θα έχει για την ελληνική κοινωνία τις επόμενες δεκαετίες η εξασφάλιση από το κρά-

τος των δικαιωμάτων αυτού του νέου πληθυσμού.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδυάζουν την κατοχύρωση ελευθεριών και τη δυνατότητα προσφυγής στο κράτος για την υπεράσπισή τους. Τα δικαιώματα αυτά εξασφαλίζονται και για αλλοδαπούς που δεν έχουν πολιτικά δικαιώματα. Τα κοινωνικά δικαιώματα προστίθενται στα προηγούμενα και αφορούν κατά κύριο λόγο την εξασφάλιση του βιοτικού επιπέδου και των συνθηκών εργασίας, την παιδεία και την κοινωνική ασφάλιση, ενώ είναι κατ'εξοχήν δικαιώματα που απαιτούν την ενεργό παρουσία του κράτους. Η νομοθετική κατοχύρωση αλλά και η εξασφάλιση των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν είναι αποτέλεσμα της κατοχύρωσης και του σεβασμού των ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων. Το φαινόμενο της παραοικονομίας και ειδικότερα της «μαύρης εργασίας» δείχνει καλά αυτή τη διαφορά.

νομίας και ειδικότερα της «μαύρης εργασίας» δείχνει καλά αυτή τη διαφορά.

Οι συνθήκες εργασίας και η νομοθεσία

Η παράνομη μετανάστευση, όπως αυτή που γνωρίσαμε στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία, είναι προϊόν της δυνατότητας παραβίασης σε μεγάλη κλίμακα των κοινωνικών δικαιωμάτων, που στη συνέχεια δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη μαζική εγκατάσταση οικονομικών προσφύγων χωρίς να εξασφαλίζεται η κατοχύρωση των δικαιωμάτων που έχουν ως άνθρωποι και πολίτες.

Διαπιστώνεται έτσι ότι σε συνθήκες μεγάλης προσφοράς εργατικών χεριών από την πλευρά των ενδυνάμει οικονομικών προσφύγων, η ύπαρξη μιας ζήτησης για φτηνή και απροστάτευτη εργασία αποτελεί την κινητήρια δύναμη της διχοτόμησης

όχι μόνο της αγοράς εργασίας αλλά και της ίδιας της κοινωνίας.

Κατανοούμε όλο και καλύτερα ότι το κράτος δεν είναι, όπως συχνά αναφέρεται, ένας απλός θεατής της παρουσίας αλλοδαπών χωρίς άδεια παραμονής, ούτε της απασχόλησης αλλοδαπών χωρίς την τήρηση της εργατικής και κοινωνικής νομοθεσίας. Η αποχή από ελέγχους είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Οι κρατικές υπηρεσίες αναγνωρίζουν σε αρκετές κατηγορίες Ελλήνων εργοδοτών το δικαίωμα στην απασχόληση φτηνής και απροστάτευτης εργασίας. Η κατασταλτική ισχύς αξιοποιείται από κρατικά όργανα για την παροχή «προστασίας» σε Ελληνες εργοδότες και αλλοδαπούς εργαζομένους, και συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες του κατασταλτικού μηχανισμού ασκούν προσοδοφόρες δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη μεταφορά και την εκμετάλλευση αλλοδαπών.

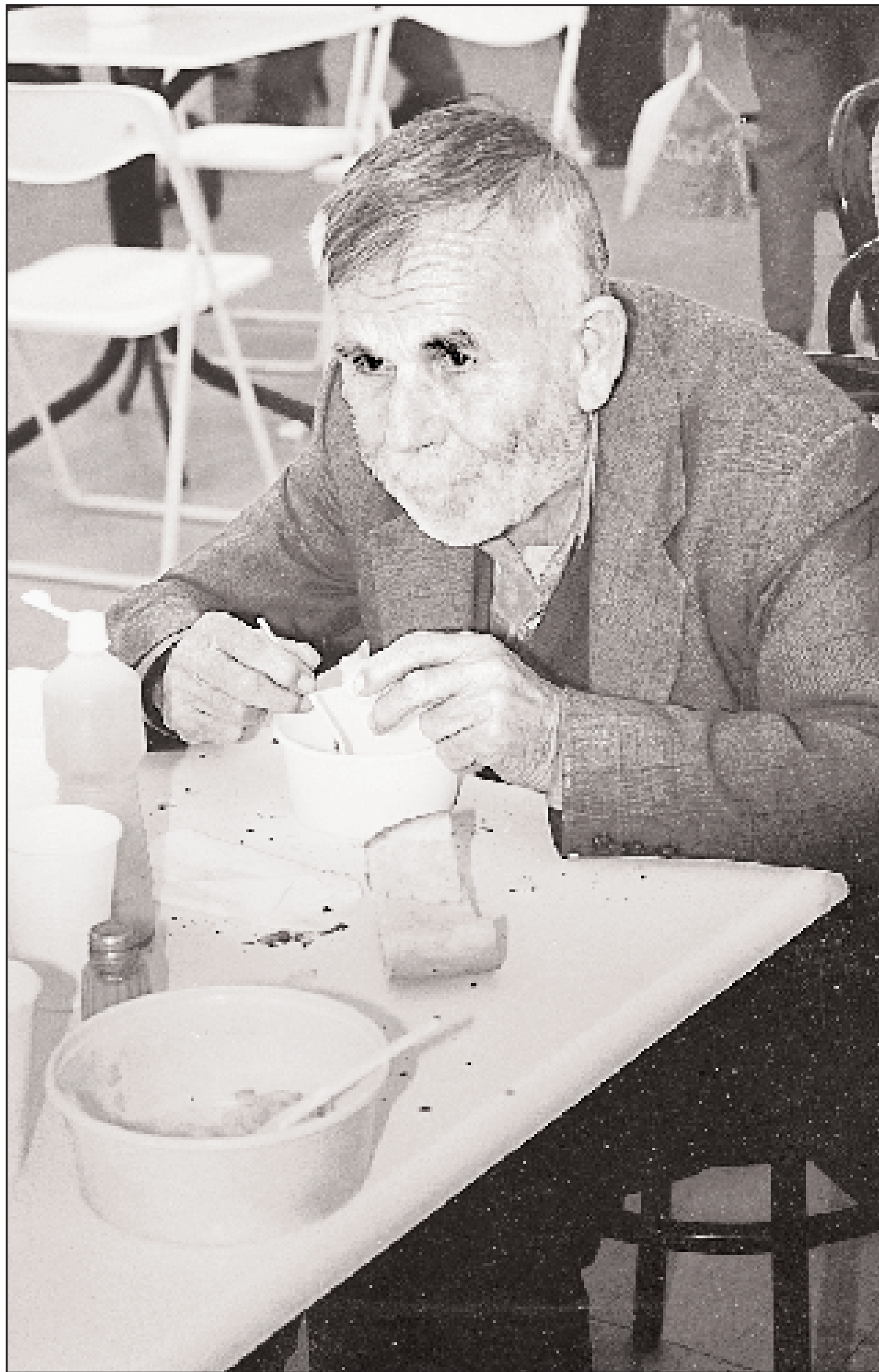
Η νέα νομοθεσία, που δημιουργή-

θηκε με τα δύο προεδρικά διατάγματα για τη νομιμοποίηση των αλλοδαπών που βρίσκονται στην Ελλάδα, έδωσε πρωτεύοντα ρόλο στη νομιμοποίηση της σχέσης με την αγορά εργασίας. Η εργασία σε συνθήκες που σέβονται τα κοινωνικά δικαιώματα των αλλοδαπών αποτελεί την προϋπόθεση για τη νομιμοποίηση ως προς το δικαίωμα παραμονής. Αυτή η προσέγγιση στηρίζεται στη σωστή εκτίμηση ότι η νομιμοποίηση ως προς την αγορά εργασίας θα σπάσει τον φαύλο κύκλο της μαζικής παράνομης μετανάστευσης και της παράλληλης διχοτόμησης αγοράς εργασίας και κοινωνίας. Κάτι που η απλή παραχώρηση άδειας παραμονής θα αδυνατούσε να κάνει. Τα προεδρικά διατάγματα θέτουν ως προτεραιότητα την προστασία των μεταναστών που βρίσκονται ήδη στην Ελλάδα, και όχι τη διατήρηση των δυνατοτήτων παράνομης εισόδου και εργασίας γι' αυτούς που θα ήθελαν να έρθουν στο μέλλον. Και όχι επομένως τη διόγκωση μιας παράλληλης κοινωνίας χωρίς δικαιώματα.

Τα αποτελέσματα όμως που έχει έως τώρα η αξιοποίηση αυτής της νέας νομοθεσίας δείχνουν ότι με τις διαστάσεις που έχει πάρει η μετανάστευση, η υλοποίηση του προγράμματος της νομιμοποίησης δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο στις πρωτοβουλίες των ίδιων των μεταναστών, αλλά απαιτεί και την εκτεταμένη εμπλοκή της κοινωνίας και τους κράτους. Για τη λευκή κάρτα, τη μεταβατική κάρτα που στην πραγματικότητα έδωσε τα περιθώρια για τη συγκέντρωση των προϋποθέσεων που απαιτεί η πράσινη κάρτα –κάρτα παραμονής και εργασίας– οι αιτήσεις που υποβλήθηκαν φθάνουν τις 400.000, έναν αριθμό που σύμφωνα με όλες τις εκτιμήσεις πλησιάζει τον συνολικό αριθμό των μεταναστών. Αντίθετα, ο αριθμός των μεταναστών που έχουν τα δικαιολογητικά για την υποβολή αίτησης για την πράσινη κάρτα, που μπορούν δηλαδή να αποδείξουν ότι έχουν εξασφαλίσει τα στοιχειώδη κοινωνικά δικαιώματά τους, φθάνουν τις 90.000.

Η διαφορά ανάμεσα σε αυτούς τους δύο αριθμούς δείχνει πειστικά ότι οι μετανάστες ανταποκρίνονται στις επιδιώξεις της νομοθεσίας και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για να επιτευχθούν οι στόχοι της, ενώ όμως έχουν σοβαρές δυσκολίες για να αποδείξουν με νόμιμα χαρτιά ότι εργάζονται στη χώρα μας. Το πρόβλημα αυτό το έχουν προφανώς για δύο λόγους. Πρώτον διότι οι Έλληνες εργοδότες δεν ανταποκρίνονται με τον ίδιο ενθουσιασμό στις μεταρρυθμιστικές προθέσεις της νέας νομοθεσίας και δεύτερον διότι το κράτος και οι αρμόδιοι δημόσιοι οργανισμοί δεν αναλαμβάνουν σοβαρές πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση της τήρησης εργασιακής και ασφαλιστικής νομοθεσίας.

Είχαμε ήδη τον εξής παραλογισμό: το ελληνικό κράτος ασκεί μια κατασταλτική πολιτική απέναντι σε μετανάστες χωρίς δικαιώματα, οι οποίοι απασχολούνται από Έλληνες εργοδότες, αλλά συγχρόνως προστατεύει τους εργοδότες αυτούς από την ισχύουσα νομοθεσία. Ο παραλογισμός αυτός κινδυνεύει τώρα να ανα-

Οι μετανάστες από τον Τρίτο Κόσμο δεν είναι τα μόνα θύματα της παγκόσμιας κρίσης και της τεχνολογικής εξέλιξης. Στις ανεπτυγμένες μητροπόλεις δημιουργήθηκε ένα στρώμα «νεόπτωχων» ανέργων. Αυτών που δεν κατάφεραν να προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις της αγοράς. Το «φάρμακο» της Ε.Ε. –τα σεμινάρια σε ανέργους– θα αποδειχθεί αποτελεσματικό; (φωτ.: «Icon Photopress»).

παραχθεί σε ένα δεύτερο επίπεδο. Αν η περιορισμένη επιτυχία της νομιμοποίησης οδηγήσει σε κατασταλτικά μέτρα, οι μετανάστες θα πληρώσουν την αποτυχία της μεταρρύθμισης, ενώ είναι οι πιο ενθουσιώδεις υποστηρικτές της.

Εως τώρα δόθηκε η δυνατότητα

στους παράνομους μετανάστες που μπορούν να αποδείξουν ότι αμείβονται –τουλάχιστον εν μέρει– με νόμιμους όρους, να αποκτήσουν και άδεια παραμονής. Στο μέλλον όμως θα χρειαστεί να εμπλακούν το κράτος και οι δημόσιοι οργανισμοί με ενεργό τρόπο στη διαδικασία της νο-

μιμοποίησης, λαμβάνοντας αποφάσεις για τον ουσιαστικό έλεγχο της νομιμότητας στην αγορά εργασίας, εγκαταλείποντας δηλαδή μια πολιτική ανοχής των παραβιάσεων της εργατικής και ασφαλιστικής νομοθεσίας από πολλές κατηγορίες Ελλήνων εργοδοτών.

Πρόσφυγες: οι απόκληροι του κόσμου

Του **Ζανβιέ Ντε Ριντμάτεν**

Αντιπροσώπον στην Ελλάδα της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες

ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ δικαιώματα και τα προσφυγικά ζητήματα είναι στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους, από πολλές πλευρές. Πρώτον, γιατί είναι η ίδια η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αναγκάζει τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις εστίες και τη χώρα τους και να ζητήσουν άσυλο σε άλλα κράτη.

Δεύτερον, γιατί το δικαίωμα να ζητεί και να απολαμβάνει ένας άνθρωπος άσυλο από δίωξεις προβλέπεται ρητά από το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Τρίτον, γιατί μετά την παροχή του ασύλου, οι πρόσφυγες έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους άλλους πολίτες.

Τέταρτον, γιατί η επιστροφή των προσφύγων στη χώρα καταγωγής τους, διαδικασία που διασφαλίζεται από το άρθρο 13 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, συνδέεται με τη γενικότερη βελτίωση της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα μέρη αυτά.

Ας δούμε αναλυτικά τους συσχετισμούς μεταξύ των προσφύγων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ας εξετάσουμε πώς ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Είναι ξεκάθαρο πως, αν τα ανθρώπινα δικαιώματα γίνονταν πλήρως και παγκοσμίως σεβαστά, δεν θα υπήρχαν πρόσφυγες, τουλάχιστον με την έννοια που αποτυπώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Η Σύμβαση ορίζει ότι πρόσφυγας είναι ο άνθρωπος που τρέπεται σε φυγή από τη χώρα καταγωγής του συνεπεία βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης, λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων.

Δυστυχώς, η πραγματικότητα μας αποδεικνύει ότι απαιτείται πολύς ακόμα δρόμος μέχρι η ανθρωπότητα να φτάσει στο σημείο που τα ανθρώπινα δικαιώματα να προστατεύονται πλήρως και να γίνονται σεβαστά σε όλο τον κόσμο. Η πρόοδος στον τομέα αυτό, που έχει επιτευχθεί σε ορισμένες περιοχές του κόσμου, καθώς και η υιοθέτηση νέων συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι μηχανισμοί ελέγχου αυτών, μας επιτρέπουν να διατηρούμε την ελπίδα μας.

Απελάσεις

Η μαζική όμως, σε πολλά μέρη του κόσμου, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναγκάζει τους ανθρώπους να τραπούν σε φυγή και να αναζητήσουν άσυλο αλλού. Και παρά το γεγονός ότι το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης προβλέπει, χωρίς διακρίσεις, το δικαίωμα αναζήτησης και παροχής ασύλου σε τρίτες χώρες, πολ-

λοί είναι οι πρόσφυγες που παραμένουν χωρίς προστασία. Συχνά γιατί επιστρέφονται βίαια ή απελαύνονται από τις ίδιες τις χώρες στις οποίες περιμένουν να βρουν ασφάλεια. Άλλες φορές γιατί με «μακιαβελικές» διακρίσεις, επιστρέφονται σε περιοχές όπου η προστασία παρέχεται μόνο θεωρητικά. Και άλλες φορές γιατί, ενώ έχουν βάσιμο φόβο δίωξης, μεροληπτικοί ή ρατσιστικοί λόγοι δεν επιτρέπουν τελικά τη χορήγηση προσφυγικού καθεστώτος. Τέτοιες αρνητικές τάσεις γίνονται έκδηλες σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Αυτό που είναι ανησυχητικό είναι το πόσο γοργά οι πρακτικές αυτές αναπτύχθηκαν στη Δυτική Ευρώπη, που αποτελεί το λίκνο του προσφυγικού δικαίου.

Δυστυχώς και η Ελλάδα, οι ηγέτες της οποίας, στην αρχαιότητα, είχαν αναγάγει το άσυλο σε θεσμό ιερό, δεν αποτελεί εξαίρεση. Οι αναφορές για άτυπες απελάσεις αιτούντων άσυλο από τις αρχές έχουν φτάσει σε ανησυχητικά υψηλά επίπεδα, ενώ ο αριθμός αυτών στους οποίους χορηγείται το προσφυγικό καθεστώς στη χώρα δεν ξεπερνά το 5%, ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά στην Ευρώπη. Όλοι γνωρίζουμε ότι το ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης έχει γίνει ο «πονοκέφαλος» των περισσότερων ευρωπαϊκών κυβερνήσεων και ότι πρέπει να παρθούν μέτρα για τον έλεγχο αυτών των μετακινήσεων. Δικαιολογεί όμως αυτό, από μέρους των κρατών, τη μη εφαρμογή διεθνών υποχρεώσεων, το μη σεβασμό των ανθρωπιστικών αρχών;

Το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέπει σε όλους τους ανθρώπους το δικαίωμα να έχουν ένα επίπεδο ζωής ικανό να τους εξασφαλίσει την υγεία και την ευημερία των ιδίων και των οικογενειών τους, συμπεριλαμβανομένης της εξασφάλισης διατροφής, στέγης, ρουχισμού, ιατρικής περίθαλψης και της πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες. Παρόμοια δικαιώματα είναι αυτά που προβλέπονται για τους πρόσφυγες από τη Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Συγκεκριμένες προβλέψεις, ωστόσο, για τους αιτούντες άσυλο κατά τη διάρκεια αναμονής της απόφασης επί του αιτήματός τους συνήθως δεν υπάρχουν. Θεωρώντας ότι μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου (δηλαδή έως ότου κριθεί το αίτημά τους), οι αιτούντες άσυλο είναι πρόσφυγες, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι θα έπρεπε να είναι αποδέκτες της ίδιας με τους πρόσφυγες μεταχείρισης. Δυστυχώς, αυτό απέχει πολύ από την πραγματικότητα. Τα κράτη και ανάμεσά τους και τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, τείνουν να μειώσουν στο ελάχιστο τη βοήθεια που παρέχεται στους αιτούντες άσυλο, σε πολλές δε περιπτώσεις η βοήθεια αυτή είναι ανύπαρκτη. Η Ελλάδα έχει κάνει σημαντική πρόοδο τα τελευταία χρόνια στον τομέα αυτό, με την αναγνώριση του δικαιώματος εργασίας και με την προσωρινή

Αριστερά: Είναι η συνήθης εικόνα ανθρώπων που αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, τις εστίες τους και την προσωπική τους ιστορία εξαιτίας διώξεων για λόγους «φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα». Στη φωτογραφία, Σομαλή πρόσφυγας στην Αιθιοπία. Τη συνοδεύουν τα τρία παιδιά της, το ένα αναζητώντας απεγνωσμένα το στερεμένο μητρικό γάλα. Πάνω: Η μαζική, σε πολλά μέρη του κόσμου, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναγκάζει τους ανθρώπους να τραπούν σε φυγή και να αναζητήσουν άσυλο αλλού. Και παρά το γεγονός ότι το άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης προβλέπει, χωρίς διακρίσεις, το δικαίωμα αναζήτησης και παροχής ασύλου σε τρίτες χώρες, πολλοί είναι οι πρόσφυγες που παραμένουν χωρίς προστασία. Στη φωτογραφία, σκηνή από την καθημερινή ζωή Κούρδων προσφύγων. Ο αφανισμός κάθε οικονομικής δραστηριότητας, οι λεηλασίες και οι βομβαρδισμοί των χωριών, εξαναγκάζουν τους Κούρδους να εγκαταλείψουν τις προγονικές τους εστίες.

στέγαση μερικών από τους αιτούντες άσυλο στο Κέντρο Προσφύγων του Λαυρίου. Τα μέτρα αυτά είναι όμως ανεπαρκή, και αυτό το αποδεικνύουν οι εκατοντάδες Ιρακινοί Κούρδοι που κοιμούνται και ζουν στις πλατείες της Αθήνας.

Επαναπατριsmός

Η παράγραφος 2 του άρθρου 13 της Οικουμενικής Διακήρυξης διαφυλάττει το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να εγκαταλείψει οποιαδήποτε χώρα, συμπεριλαμβανομένης και της χώρας καταγωγής του, καθώς και το δικαίωμα να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του. Παράλληλα, το Κεφάλαιο 1 του Καταστατικού της Υπατης Αρμοστείας ΟΗΕ για τους πρόσφυγες προβλέπει ότι ο Οργανισμός αυτός έχει την ευθύνη να διευκολύνει τον εθελοντικό επαναπατριsmό των προσφύγων. Η επιστροφή στην πατρίδα είναι σίγουρα η καλύτερη λύση για τους περισσότερους πρόσφυγες και πρέπει να τους προσφέρεται κάθε βοήθεια για την επίτευξή της. Ο επαναπατριsmός όμως πρέπει να ε-

πιδιώκεται μόνο όταν οι συνθήκες που εξανάγκασαν τους πρόσφυγες σε φυγή έχουν εκλείψει ή, με άλλα λόγια, όταν τα ανθρωπίνια δικαιώματα στη χώρα καταγωγής είναι απολύτως σεβαστά και προστατευμένα. Αυτό δεν συνεπάγεται μόνο ασφάλεια για τους επαναπατριsmένους. Συνεπάγεται και εξασφάλιση της ευημερίας τους. Δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια, πολλά κράτη που φιλοξενούν πρόσφυγες χρησιμοποιούν κάθε δυνατή μέθοδο προκειμένου να ασκήσουν πίεση για τον επαναπατριsmό τους, ακόμα και όταν οι συνθήκες που θα επέτρεπαν την ασφαλή μακροβίωση επανεγκατάστασή τους δεν υφίστανται. Σε πολλές περιπτώσεις, μάλιστα, δεν υφίστανται ούτε οι συνθήκες για την καθεαυτή προστασία των ανθρώπων αυτών στις περιοχές που επιστρέφουν. Αυτό έχει συμβεί στην Αφρική αλλά έχει συμβεί και στην Ευρώπη, στην περίπτωση των προσφύγων από την πρώην Γιουγκοσλαβία. Είναι πολύ σημαντικό, πριν τεθούν σε κίνηση διαδικασίες επαναπατριsmού προσφύγων, τα κράτη παροχής ασύλου

να έχουν βεβαιωθεί ως προς την αποκατάσταση, πέραν της ασφάλειας, και ενός επιπέδου σεβασμού των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις χώρες επιστροφής. Είναι επίσης σημαντικό να συμβάλουν και τα ίδια τα κράτη παροχής ασύλου στην αποκατάσταση και την προστασία των δικαιωμάτων αυτών και να βοηθούν για την επίτευξη του στόχου αυτού για όσο χρειάζεται.

Για τον εορτασμό της 50ής Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων οργανώθηκαν, σε όλο τον κόσμο, πολλές εκδηλώσεις, ενώ έγιναν πολλές διακηρύξεις, αλλά ως επί το πλείστον, αόριστες δεσμεύσεις. Αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του κόσμου μας.

Λαμβάνοντας όμως ως δεδομένο ότι λίγα πράγματα αλλάζουν με «μαγικό» τρόπο, θα ήθελα να ενθαρρύνω αυτούς που έχουν τη δύναμη ή που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, σε όλα τα επίπεδα, έχουν την ικανότητα να αποκαθιστούν και να προστατεύουν τα Ανθρωπίνια Δικαιώματα, να αναρωτηθούν αν πραγματικά κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν.

UNICEF: προτεραιότητα στα παιδιά

Του **Αντώνη Κομνηνού**

Προέδρου Ελληνικής Επιτροπής Συνεργασίας με την UNICEF

«Πρέπει να δώσουμε προτεραιότητα στα παιδιά... Τα παιδιά και οι γυναίκες μπορούν να γίνουν ο Δούρειος Ιππος μας για να πορθήσουμε το κάστρο της φτώχειας, να αποκαταστήσουμε τη δημοκρατία, να ελέγξουμε τους ρυθμούς αύξησης του πληθυσμού και να επιταχύνουμε την οικονομική ανάπτυξη».

JAMES GRANT, πρώην Εκτελεστικός Διευθυντής UNICEF

ΑΠΟ την ίδρυσή της, το 1946, η UNICEF βρέθηκε αντιμέτωπη με τεράστιες ανάγκες των παιδιών, βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες. Τις ανάγκες αυτές, όπως τη φτώχεια, τον υποσιτισμό, τις ασθένειες, την έλλειψη εκπαίδευσης, αντιμετώπισε με επιτυχία. Βοήθησε παιδιά ορφανά, παιδιά τραυματισμένα ψυχικά και σωματικά από ένοπλες συρράξεις, παιδιά εργαζόμενα και παιδιά που έπεσαν θύματα κακοποίησης και σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Μέσα από αυτή την πολύχρονη εμπειρία της, η UNICEF διαπίστωσε ότι όλα τα παραπάνω, και πολλά περισσότερα ακόμη, για να προσφέρονται στα παιδιά σε διάρκεια, πρέπει να έχουν και νομική κάλυψη. Ετσι άρχισαν οι προσπάθειες για τη σύνταξη της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ένα κείμενο που θα κατέγραφε τις ανάγκες και θα κάλυπτε πλέον νομικά και ουσιαστικά τα δικαιώματα των παιδιών.

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού ήταν αποτέλεσμα μιας δεκαετούς συνεργασίας της UNICEF, κυβερνήσεων και μη κυβερνητικών ορ-

γανισμών. Στις 20 Νοεμβρίου 1989, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε ομόφωνα τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1990, η Σύμβαση τέθηκε σε ισχύ, αφού πρώτα επικυρώθηκε από 20 χώρες.

Στο πέρασμα των χρόνων, τα δικαιώματα των παιδιών καταπατήθηκαν βανάουσα σε όλο τον κόσμο ενώ δεν είχαν καν κατοχυρωθεί επίσημα μέχρι την προηγούμενη δεκαετία. Για πρώτη φορά τα παιδικά δικαιώματα κατοχυρώθηκαν μέσω ενός δεσμευτικού νομικού «εργαλείου», της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το 1989.

Όταν το 1990, η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού τέθηκε σε ισχύ, κανείς ίσως δεν φανταζόταν ότι στα αμέσως επόμενα κιάλια χρόνια θα γινόταν η συντομότερα και ευρύτερα αποδεκτή σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην παγκόσμια ιστορία. Η ελληνική κυβέρνηση επικύρωσε τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού το 1992. Μέχρι σήμερα, 192 κράτη σε όλο τον κόσμο έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση.

Η Σύμβαση καλύπτει τα δικαιώματα όλων των νέων ανθρώπων ηλικίας κάτω των 18 ετών, εκτός αν σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία ενηλικιώνονται νωρίτερα, τα δικαιώματα στην επιβίωση, στην ανάπτυξη, στην προστασία και στη συμμετοχή. Η Σύμβαση περιλαμβάνει και ένα δεύτερο μέρος που αφορά στο μηχανισμό ελέγχου της εφαρμογής της Σύμβασης με θεσμοθέτηση επιτροπής για τα δικαιώματα του παιδιού, η οποία αποτελείται από 18 εμπειρογνώμονες εκλεγμένους από τα κρά-

Κυβερνητικοί ή αντάρτικοί στρατοί στρατολογούν βίαια, οπλίζουν και ρίχνουν στις μάχες ανήλικα παιδιά (Αρχείο UNICEF).

Το εμπόριο σάρκας ανήλικων παιδιών έχει πάρει διαστάσεις σε όλο τον κόσμο. Το Βέλγιο, με την πρόσφατη υπόθεση Ντιτρού, έζησε μεγαλειώδεις διαδηλώσεις (Αρχείο UNICEF).

Η παράνομη παιδική εργασία είναι από τις πιο συνήθεις, κατάφωρες, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στη φωτογραφία κοριτσάκι υφαίνει χαλιά στο Νεπάλ (αρχείο UNICEF).

τη-μέλη με μυστική ψηφοφορία. Η Σύμβαση είναι ένας κωδικοποιημένος συγκερασμός των δικαιωμάτων του παιδιού βασισμένος στην αρχή ότι το «συμφέρον» του παιδιού πρέπει να αντιμετωπίζεται ως θεμέλιος λίθος σε όλες τις αποφάσεις που επηρεάζουν την υγεία, την ευημερία και την αξιοπρέπειά του.

Όταν μια χώρα επικυρώνει τη Σύμβαση αναλαμβάνει την υποχρέωση να εφαρμόζει τις διατάξεις που περιλαμβάνονται σε αυτή με μια νέα ή α-

ναθεωρημένη νομοθεσία και παίρνοντας τα ανάλογα μέτρα. Χάρη στη σύνταξη, υιοθέτηση και επικύρωση της Σύμβασης, η ανθρωπότητα χάραξε μια νέα σημαντική πορεία στο όνομα των παιδιών. Η πολιτική βούληση, η αποφασιστικότητα και η επαγρύπνηση μέσα σε κάθε κοινωνία είναι απαραίτητες για να διασφαλιστεί ότι η ανθρωπότητα δεν θα παρεκκλίνει ξανά από τη βασική αυτή πορεία.

Η UNICEF από τη μεριά της, ζητεί από όλα τα κράτη να σεβαστούν όλα

όσα έχουν υπογράψει και πιστεύει ότι τα παιδιά πρέπει να είναι γνώστες των δικαιωμάτων τους και ότι θα πρέπει να συμμετέχουν σε αποφάσεις που τα αφορούν. Γι' αυτό το λόγο, προωθεί την εκπαίδευση των παιδιών, την ενημέρωσή τους για τα δικαιώματά τους και ενθαρρύνει κάθε δραστηριότητα που αφορά στην ευαισθητοποίηση μικρών και μεγάλων σχετικά με τη Σύμβαση. Πολλά έχουν γίνει μέχρι σήμερα, αλλά ακόμα περισσότερα πρέπει να γίνουν. Η Σύμ-

βαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού έδωσε την ώθηση και ανέπτυξε τη δράση για μια πιο δυναμική μάχη για την προστασία των παιδιών και διέυρυνε τα βήματα που πρέπει να γίνουν για να αναγνωριστούν οι ανάγκες και να διασφαλιστεί η ευημερία των παιδιών, της οικογένειας και ολόκληρης της κοινωνίας. Η UNICEF με οδηγό τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού προχωρεί προς το νέο αιώνα με την αισιοδοξία μιας καλύτερης εποχής για όλα τα παιδιά.

Η υποβάθμιση της γυναίκας στην Ανατολή και στον Τρίτο Κόσμο νομιμοποιείται κυρίως από τη λεγόμενη «πολιτιστική παράδοση». Κινητοποίηση γυναικών στη Σομαλία για το βάρβαρο έθιμο της κλειτοριδεκτομής (πάνω). Γυναίκες στην Καμπούλ με την «μούρκα» (δεξιά).

Γυναίκες: «να είναι ο εαυτός τους»

Της **Ζώγιας Χρονάκη**

Νομικού - πανεπιστημιακού μέλους της Ομάδας Γυναικείων Σπουδών του Α.Π.Θ.

ΟΤΑΝ το 1948 γινόταν αποδεκτή από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ η «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (ΟΔΔΑ), θεωρήθηκε αυτονόητο ότι καλύπτει το σύνολο των ανθρώπων, «πάντα τα μέλη της ανθρωπίνης οικογένειας» και με ρητή αναφορά στα δύο φύλα, άνδρες-γυναίκες.

Η λέξη «άνθρωπος» χρησιμοποιήθηκε όπως είχε χρησιμοποιηθεί και στο παρελθόν αλλά στη συνέχεια και στο μέλλον, σε προγενέστερες και μεταγενέστερες Διακηρύξεις, Συντάγματα, Νόμους, κ.λπ. Με έννοια οικουμενική και ουδέτερη φυλετικά, ότι δηλαδή αναφέρεται σε άνδρες και γυναίκες που αντιμετωπίζονται ως ισότιμες ανθρωπίνες υπάρξεις. Ετσι πίστευαν.

Ομως σήμερα ξέρουμε πολύ καλά -έχει τεκμηριωθεί και αποδειχθεί επιστημονικά- ότι η χρήση του αρσενικού γένους ως καθολικού αποδεικνύει την αντίληψη για την κοινωνική υπεροχή του. Υποδηλώνει την ανώτερη ιεραρχικά θέση του, άρα και την εξουσία του.

Η γλώσσα δεν απεικονίζει απλώς και μόνο τις σχέσεις εξουσίας του

ενός φύλου -αρσενικού- πάνω στο άλλο -θηλυκό-, αλλά τις νομιμοποιεί και τις αναπαράγει. Δεν είναι όμως το μόνο θέμα που τίθεται σε κριτική από την οπτική γωνία του φύλου.

Κι αν ως προς τον γλωσσικό προσδιορισμό του φύλου των Υποκειμένων των Δικαιωμάτων υπάρχει στο κείμενο σύγχυση ή αμηχανία, όπως εμφανίζεται με τη χρήση διαφόρων όρων, π.χ. «ανθρώπινα όντα», «έκαστος», «παν άτομον», «ουδείς», «πάντες», «πας όστις», κ.λπ., είναι απολύτως σαφές και χωρίς περιθώρια αμφισβήτησης ότι τα φύλα δεν θεωρούνται απλά. Ισα αλλά όμοια, δηλαδή ταυτόσημα.

Μόνη εξαίρεση σ' αυτή την αντίληψη η 2η παράγραφος του άρθρου 25, όπου αναφέρεται ότι «Η μητρότητα και η παιδική ηλικία δικαιούνται ειδικής μέριμνας και αγωγής».

Το «δέον» και το «είναι»

Η γυναίκα εμφανίζεται ως διαφορετικό άτομο μόνο με την ιδιότητα της μητέρας. Γι' αυτή την ιδιότητα και μόνο χρήζει ειδικής, ξεχωριστής, διαφορετικής αντιμετώπισης με περιεχόμενο προστα-

τευτικό. Τα φύλα είναι «ίσα» ή πρέπει να είναι ίσα, όχι όμως όμοια. Και αν αυτό είναι το «δέον», υπάρχει και το «είναι», η πραγματικότητα, η οποία μας υπενθυμίζει τόσο τη διαφορά όσο, κυρίως, την ανισότητα. Ως προς το «δέον», τίθεται το θέμα πώς μπορούν να εφαρμοστούν όμοια, ταυτόσημα δικαιώματα ή νομοθετικές ρυθμίσεις σε άτομα ίσα μεν αλλά διαφορετικά βιολογικά, αλλά και πολιτισμικά. Ως προς το «είναι», οι ρυθμίσεις χρειάζεται να είναι ακόμη πιο ευαίσθητες και προσεκτικές γιατί καλούνται να ανατρέψουν αντιλήψεις, δεδομένα και συνειδήσεις αιώνων. Παράδειγμα: ένας άνδρας που δεν έχει αμειβόμενη εργασία είναι άνεργος. Μια γυναίκα που δεν έχει αμειβόμενη εργασία είναι νοικοκυρά.

Η ισότητα δεν εμπεριέχει αναγκαστικά την απόλυτη σύμπτωση, την ταύτιση, γιατί τότε τίθεται το ερώτημα «Ισότητα προς ποιο πρότυπο φύλο;». Η απάντηση είναι ιστορικά δεδομένη και γνωστή: «ως προς το αρσενικό», εφ' όσον αυτό υπήρξε το πρώτο υποκείμενο και φορέας δικαιωμάτων μέσα στις πατριαρχικές - ανδροκρατούμενες δομές όπου η γυναίκα δεν αναγνωριζόταν ως πολίτης.

Το Δίκαιο, με την όποια τυπική ή

ουσιαστική μορφή του, στο βαθμό που ενδιαφέρεται να θέσει σε ισχύ την τυπική ισότητα, καλεί το γυναικείο φύλο να «μετρηθεί» στο αντρικό προκρούστειο κρεβάτι, από το οποίο έτσι ή αλλιώς θα βγει ανάπηρο. Σε ποιο φύλο λοιπόν ανήκει η ευνουχισμένη γυναίκα;

Μέσα σ' ένα φυλετικά προσδιορισμένο Δίκαιο, ακόμη και σήμερα, οι γυναίκες -ως συλλογικότητα αλλά και ως άτομα- δεν αναγνωρίζονται ως πολιτικά υποκείμενα αυτόνομα, με τις δικές τους ανάγκες, προτεραιότητες, αξίες ζωής, με το δικό τους σώμα, το δικό τους χρόνο. Τα δικαιώματα δεν ορίζονται με βάση τη διαπίστωση της διαφορετικότητας των φύλων.

Η διαφορά όχι μόνο δεν έρχεται σε αντίθεση με την ισότητα αλλά την πραγματώνει με ουσιαστικό τρόπο μέσα από την αναγνώριση της έμφυλης πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει τη ζωή μας.

Πρώτες προσπάθειες-Σημερινές συνθήκες

Η πρώτη ιστορικά προσπάθεια για μια «Διακήρυξη των δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολιτίσας» εκδηλώνεται το 1791 στη Γαλλία από την Olympe De Gouge ως απάντηση στη «Διακήρυξη των

Η υποβάθμιση της γυναίκας στη Δύση νομιμοποιείται κυρίως από το λεγόμενο «οικογενειακό δίκαιο», κατά το οποίο οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων ανήκουν στην ιδιωτική και όχι στη δημόσια σφαίρα. Μόνο 17 κράτη θεωρούν ποινικό αδίκημα το βιασμό στο πλαίσιο του γάμου (φωτ.: «Το Μάτι»).

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», όπου άνθρωπος (homme)=άνδρας (homme). Καλεί τις ομόφυλές της «Γυναίκα, ξύπνα» να διεκδικήσουν «ΟΛΑ» και ζητά «Αφήστε ελεύθερο το δυναμισμό σας». Το 1792, η Mary Wollstonecraft εκδίδει την «Υπεράσπιση των δικαιωμάτων της γυναίκας» στην Αγγλία.

Σήμερα, 50 χρόνια μετά την ΟΔΔΑ, το θέμα της ισότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου αλλά και της ανθρωπότητας παραμένει επίκαιρο και ανοιχτό για συζήτηση και εφαρμογή. Τα ανθρώπινα δικαιώματα οφείλουν να έχουν υποκείμενα πρόσωπα αυτόνομα, αξιοπρεπή, διαφορετικά και ισότιμα μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

Στο γυναικείο φύλο όμως ιστορικά εκφράστηκε μια υποτίμηση που αποδόθηκε τόσο στη «φυσική» αδυναμία που του χρεώθηκε όσο και στη νομική που κατασκευάστηκε. Ο ρατσισμός με βάση το φύλο, δηλαδή ο σεξισμός, είναι μια πραγματικότητα που έρχεται από πολύ παλιά, υπάρχει σήμερα, και δυστυχώς θα υπάρχει –άγνωστο για πόσο χρόνο– και στο μέλλον. Οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών παρά τις εξισωτικές νομοθετικές ρυθμίσεις, εξακολουθούν να υφίστανται και πολλές φορές εκδηλώνονται με έντονο και βίαιο

τρόπο, ιδιαίτερα όσον αφορά τον τομέα της σεξουαλικότητας, το πεδίο του σώματος, της αξιοπρέπειας και της ελευθερίας του. Οι εκδηλώσεις αυτής της υποτίμησης είναι πολλές. Άλλοτε εμφανείς και άλλοτε υπόγειες. Πάντα όμως τραυματικές για το άτομο γυναίκα, αλλά και για το συλλογικό υποκείμενο γυναίκες.

Το «εγώ» και το «εμείς»

Τα όποια κατοχυρωμένα δικαιώματα παραβιάζονται μέσα σε μια σιωπηρή κοινωνική συναίνεση, σαν να μην έχουν λόγο ύπαρξης και εφαρμογής εφ' όσον αναφέρονται στο υποτιμημένο, άρα κατώτερο, φύλο. «Οι παραβιάσεις εναντίον των γυναικών είναι ανεξέλεγκτες και παραμένουν κρυφές», όπως δηλώνει σε έκθεσή της η Διεθνής Αμνηστία.

Και δεν συμβαίνουν μόνο στον λεγόμενο υπό ανάπτυξη Τρίτο Κόσμο, κάτι που θα λειτουργούσε εφησυχαστικά και απαλλακτικά για πολλούς του Πρώτου Κόσμου. Οι περισσότερες γυναίκες παραμένουν «φτωχές» και στον ανεπτυγμένο αλλά σε πολλαπλή κρίση Πρώτο. Φτωχές όχι μόνο οικονομικά αλλά κυρίως πολιτισμικά, εξαι-

τίας της ιδεολογίας του κατώτερου φύλου. Φτωχές μέσα από τη διατήρηση των φυλετικών στερεοτύπων. Φτωχές σε γνώση και δράση. Φτωχές σε παρελθόν και ιστορία. Φτωχές σε ελευθερία και αυτονομία. Φτωχές από το χάσμα ανάμεσα στη φυλετική και την ανθρωπινή υπόστασή τους. Φτωχές σε σεβασμό και αξιοπρέπεια.

Το γυναικείο φύλο είναι το πιο παράλογο παράδειγμα του πώς μια πληθυσμιακή πλειοψηφία μετατρέπεται μέσα από κοινωνικούς όρους και αντιμετωπίζεται σαν κοινωνική μειονότητα.

Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά στην ανάγκη να επανεγγράψουμε τα Δικαιώματα των Γυναικών μέσα από νέες, ουσιαστικές προσεγγίσεις, όπου η ισότητα δεν θα πραγματώνεται μόνο μέσα σε ελευθερία αλλά και διά της ελευθερίας.

Ως παράδειγμα θα μπορούσαμε να έχουμε τη διασταλτική ερμηνεία της συνταγματικής αρχής της Ισονομίας του άρθρου 4 §2 σε συνάρτηση με τις διατάξεις των άρθρων 2 §1 και 5 §1 που αναφέρονται στο σεβασμό και την προστασία της αξίας, της αξιοπρέπειας, της προσωπικότητας του ανθρώπου από την πολιτεία. Η αξία, η αξιοπρέπεια και η προσωπικότητα δεν μπορεί να εξαρτώνται από το

εάν το άτομο ανήκει στο ένα ή το άλλο φύλο. Οπου αξία του/της ανθρώπου είναι η ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαίου με μεταχείριση που αρμόζει σε έλλογο ον. Να μην το εκμεταλλεύονται και να μην το υποβιβάζουν σε αντικείμενο. Να έχει το δικαίωμα της ελευθερίας ανάπτυξης της προσωπικότητας από την οποία απορρέουν επιμέρους δικαιώματα, όπως η σωματική ελευθερία, η τιμή, το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, κ.λπ.

Οχι όμως απλώς να έχει αλλά και να ασκεί αυτά τα δικαιώματα και κυρίως να της/του παρέχεται η δυνατότητα να τα αναπτύσσει και μέσα από αυτά να διαμορφώνει την προσωπικότητά του/της.

Ιδιαίτερο για τις γυναίκες είναι το δικαίωμα «να είναι ο εαυτός της». Να μπορεί να ορίζεται κατά φύλο και όχι να οδηγείται στον εξανδρισμό. Να μην είναι η χειραφέτηση των γυναικών μια εμπειρία απώλειας σπουδαίων τμημάτων του εαυτού μας, αλλά αποκάλυψης της αυτονομίας και ιδιαιτερότητας, της προσωπικότητάς μας.

Για να μην αναγκαστούμε να επαναλάβουμε τα λόγια της Νόρας στο «Κουκλόπιτο» του Ίψεν: «Πριν από οτιδήποτε άλλο είμαι ένα ανθρώπινο ον ή, αν δεν είμαι, θα κάνω ό,τι μπορώ για να γίνω».

Οικουμενική Διακήρυξη των

10 Δεκεμβ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

ΕΠΕΙΔΗ η αναγνώριση της αξιοπρέπειας, που είναι σύμφυτη σε όλα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας, καθώς και των ίσων και αναπαλλοτριωτών δικαιωμάτων τους αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο.

Επειδή η παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου οδήγησαν σε πράξεις βαρβαρότητας, που εξεγείρουν την ανθρώπινη συνείδηση, και η προοπτική ενός κόσμου όπου οι άνθρωποι θα είναι ελεύθεροι να μιλούν και να πιστεύουν, λυτρωμένοι από τον τρόμο και την αθλιότητα, έχει διακηρυχθεί ως η πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου.

Επειδή έχει ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης.

Επειδή, με τον Καταστατικό Χάρτη, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακήρυξαν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών, και διακήρυξαν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην κοινωνι-

κή πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στο πλαίσιο μιας ευρύτερης ελευθερίας.

Επειδή τα κράτη-μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικότερο σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλο τον κόσμο.

Επειδή η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

Διακηρύσσει ότι η παρούσα Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλλει, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών και να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή τους, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών-μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους.

Άρθρο 1

Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και στα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης.

Άρθρο 2

Κάθε άνθρωπος δικαιούται να επικαλείται όλα τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη, χωρίς καμία απολύτως διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις πολιτικές ή οποιασδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση. Δεν θα μπορεί ακόμα να γίνεται καμία διάκριση εξαιτίας του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας από την οποία προέρχεται κανείς, είτε πρόκειται για χώρα ή εδαφική περιοχή ανεξάρτητη, υπό κηδεμονία ή υπεξουσία ή που βρίσκεται υπό οποιονδήποτε άλλον περιορισμό κυριαρχίας.

Άρθρο 3

Κάθε άτομο έχει δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την προσωπική του ασφάλεια.

Άρθρο 4

Κανείς δεν επιτρέπεται να ζει υπό το καθεστώς δουλείας, ολικής ή μερικής δουλειάς και το δουλεμπόριο υπό οποιαδήποτε μορφή απαγορεύονται.

Άρθρο 5

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποβάλλεται σε βασανιστήρια, ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική.

Άρθρο 6

Καθένας, όπου κι αν βρίσκεται, έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της νομικής του προσωπικότητας.

Άρθρο 7

Όλοι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο και έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία του νόμου, χωρίς καμία απολύτως διάκριση. Όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση προστασία από κάθε διάκριση που θα παρβίαζε την παρούσα Διακήρυξη και α-

πό κάθε πρόκληση για μια τέτοια δυσμενή διάκριση.

Άρθρο 8

Καθένας έχει δικαίωμα να ασκεί αποτελεσματικά ένδικα μέσα στα αρμόδια εθνικά δικαστήρια κατά των πράξεων που παραβιάζουν τα θεμελιακά δικαιώματα τα οποία του αναγνωρίζουν το Σύνταγμα και ο νόμος.

Άρθρο 9

Κανείς δεν μπορεί να συλλαμβάνεται, να κρατείται ή να εξορίζεται αυθαίρετα.

Άρθρο 10

Καθένας έχει το δικαίωμα, με πλήρη ισότητα, να εκδικάζεται η υπόθεσή του δίκαια και δημόσια, από δικαστήριο ανεξάρτητο και αμερόληπτο, που θα αποφασίσει είτε για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του είτε, σε περίπτωση ποινικής διαδικασίας, για το βάσιμο της κατηγορίας που στρέφεται εναντίον του.

Άρθρο 11

1. Κάθε κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα πρέπει να θεωρείται αθώος, ωστόσο διαπιστωθεί η ενοχή του σύμφωνα με το νόμο, σε ποινική δίκη, κατά την οποία θα του έχουν εξασφαλιστεί όλες οι απαραίτητες για την υπεράσπισή του εγγυήσεις.

2. Κανείς δεν θα καταδικάζεται για πράξεις ή παραλείψεις που, κατά τον χρόνο που τελέστηκαν, δεν συνιστούσαν αξιόποιο αδίκημα κατά το εσωτερικό ή το διεθνές δίκαιο. Επίσης, δεν επιβάλλεται ποινή βαρύτερη από εκείνη που ίσχυε κατά τον χρόνο που τελέστηκε η αξιόποινη πράξη.

Άρθρο 12

Κανείς δεν επιτρέπεται να υποστεί αυθαίρετες επεμβάσεις στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε προσβολές της τιμής και της υπόληψής του. Καθένας έχει το δικαίωμα να τον προστατεύουν οι νόμοι από επεμβάσεις και προσβολές αυτού του είδους.

Άρθρο 13

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί ελεύθερα και να εκλέγει τον

τόπο της διαμονής του στο εσωτερικό ενός κράτους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέφει σ' αυτήν.

Άρθρο 14

1. Κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει το δικαίωμα να ζητά άσυλο και να του παρέχεται άσυλο σε άλλες χώρες.

2. Το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί κανείς να το επικαλεστεί, σε περίπτωση δίωξης για πραγματικό αδίκημα του κοινού ποινικού δικαίου ή για ενέργειες αντίθετες προς τους σκοπούς και τις αρχές του ΟΗΕ.

Άρθρο 15

1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια.

Άρθρο 16

1. Από τη στιγμή που θα φτάσουν σε ηλικία γάμου, ο άνδρας και η γυναίκα, χωρίς κανένα περιορισμό εξαιτίας της φυλής, της εθνικότητας ή της θρησκείας έχουν το δικαίωμα να παντρευτούν και να ιδρύουν οικογένεια. Και οι δύο έχουν ίσα δικαιώματα ως προς το γάμο, κατά τη διάρκεια του γάμου και κατά τη διάλυσή του.

2. Γάμος δεν μπορεί να συναφθεί παρά μόνο με ελεύθερη και πλήρη συναίνεση των μελλονύμφων.

3. Η οικογένεια είναι το φυσικό και βασικό στοιχείο της κοινωνίας και έχει το δικαίωμα της προστασίας από την κοινωνία και το κράτος.

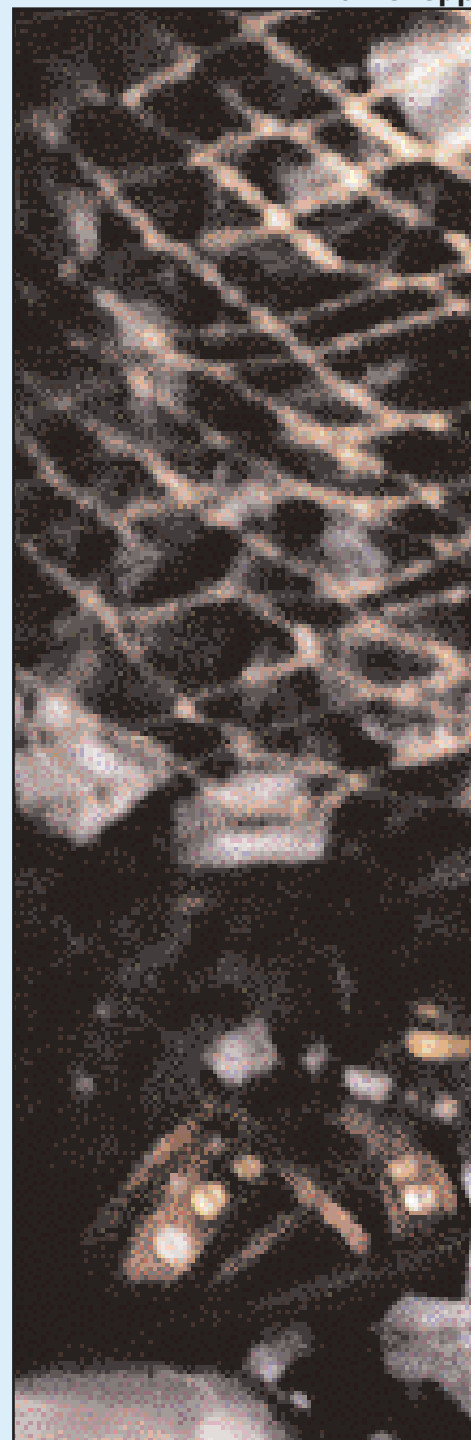
Άρθρο 17

1. Κάθε άτομο, μόνο του ή με άλλους, έχει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιδιοκτησία του.

Άρθρο 18

Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Στο δικαίωμα αυτό περιλαμβάνεται η ελευθερία για την αλλαγή θρησκείας ή πεποιθήσεων,

όπως και η ελευθερία να εκδηλώνει κανείς τη θρησκεία του ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις, μόνος ή μαζί με άλλους, δημόσια ή ιδιωτικά, με τη διδασκαλία, την άσκηση, τη λατρεία και με την τέλεση θρησκευτικών τελετών.

Άρθρο 19

Καθένας έχει το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης, που σημαίνει το δικαίωμα να μην υφίσταται συνέπειες για τις γνώμες του, και το δικαίωμα να αναζητεί, να παίρνει και να διαδίδει πληροφορίες και ιδέες με οποιοδήποτε μέσο έκφρασης, και από όλο τον κόσμο.

Άρθρο 20

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συνέρχεται και να συνεταιρίζεται ελεύθερα και για ειρηνικούς σκοπούς.

2. Κανείς δεν μπορεί να υποχρεωθεί να συμμετέχει σε ορισμένο σωματείο.

Άρθρο 21

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, άμεσα ή έμμεσα, με αντιπροσω-

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

3ρίου 1948

«Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο, ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και στην οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη...».

Άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης. Συνοδεύει τη φωτογραφία χωρίς σχόλια (Αρχείο UNICEF).

παίδευση. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται δωρεάν, τουλάχιστον στη στοιχειώδη και βασική βαθμίδα της. Η στοιχειώδης εκπαίδευση είναι υποχρεωτική. Η τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση πρέπει να εξασφαλίζεται για όλους. Η πρόσβαση στην ανώτατη παιδεία πρέπει να είναι ανοικτή σε όλους, υπό ίσους όρους, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

2. Η εκπαίδευση πρέπει να αποβλέπει στην πλήρη ανάπτυξη της ανθρωπίνης προσωπικότητας και στην ενίσχυση του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης.

Άρθρο 27

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει ελεύθερα στην πνευματική ζωή της κοινότητας, να χαιρέται τις καλές τέχνες και να μετέχει στην επιστημονική πρόοδο και στα αγαθά της.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά συμφέροντά του που απορρέουν από κάθε είδους επιστημονική, λογοτεχνική ή καλλιτεχνική παραγωγή του.

Άρθρο 28

Καθένας έχει το δικαίωμα να επικρατεί μια κοινωνική και διεθνής τάξη, μέσα στην οποία τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που προκηρύσσει η παρούσα Διακήρυξη να μπορούν να πραγματοποιούνται σε όλη τους την έκταση.

Άρθρο 29

1. Το άτομο έχει καθήκοντα απέναντι στην κοινότητα, μέσα στο πλαίσιο της οποίας και μόνο είναι δυνατή η ελεύθερη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

2. Στην άσκηση των δικαιωμάτων του και στην απόλαυση των ελευθεριών του κανείς δεν υπόκειται παρά μόνο στους περιορισμούς που ορίζονται από τους νόμους, με αποκλειστικό σκοπό να εξασφαλίζεται η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων και να ικανοποιούνται οι δικαιοί απαιτήσεις της ηθικής, της δημόσιας τάξης και του γενικού καλού, σε μια δημοκρατική κοινωνία.

3. Τα δικαιώματα αυτά και οι ελευθερίες δεν μπορούν, σε καμία περίπτωση, να ασκούνται αντίθετα προς τους σκοπούς και τις αρχές των Ηνωμένων Εθνών.

Άρθρο 30

Καμία διάταξη της παρούσας Διακήρυξης δεν μπορεί να ερμηνευτεί ότι παρέχει σε ένα κράτος, σε μία ομάδα ή σε ένα άτομο οποιοδήποτε δικαίωμα να επιδίκεται σε ενέργειες ή να εκτελεί πράξεις που αποβλέπουν στην άρνηση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών που εξαγγέλλονται σ' αυτήν.

πους ελεύθερα εκλεγμένους.

2. Καθένας έχει το δικαίωμα να γίνεται δεκτός, υπό ίσους όρους, στις δημόσιες υπηρεσίες της χώρας του.

3. Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας· η θέληση αυτή πρέπει να εκφράζεται με τίμιες εκλογές, οι οποίες πρέπει να διεξάγονται περιοδικά, με καθολική, ίση και μυστική ψηφοφορία, ή με αντίστοιχη διαδικασία που να εξασφαλίζει την ελευθερία της εκλογής.

Άρθρο 22

Κάθε άτομο, ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, έχει δικαίωμα κοινωνικής προστασίας· η κοινωνία, με την εθνική πρωτοβουλία και τη διεθνή συνεργασία, ανάλογα πάντα με την οργάνωση και τις οικονομικές δυνατότητες κάθε κράτους, έχει χρέος να του εξασφαλίζει την ικανοποίηση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που είναι απαραίτητα για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Άρθρο 23

1. Καθένας έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να επιλέγει ελεύθερα το επάγγελμά του, να έχει δικαίως και ικανοποιητικές συνθήκες εργασίας και να προστατεύεται από την ανεργία.

2. Όλοι, χωρίς καμιά διάκριση, έχουν δικαίωμα ίσης αμοιβής για ίση εργασία.

3. Κάθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα δικαίως και ικανοποιητικής αμοιβής, που να εξασφαλίζει σ' αυτόν και την οικογένειά του συνθήκες ζωής άξιες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η αμοιβή της εργασίας, αν υπάρχει, πρέπει να συμπληρώνεται με άλλα μέσα κοινωνικής προστασίας.

4. Καθένας έχει το δικαίωμα να ιδρύει μαζί με άλλους συνδικάτα και να συμμετέχει σε συνδικάτα για την προστασία των συμφερόντων του.

Άρθρο 24

Καθένας έχει το δικαίωμα στην ανάπαυση, σε ελεύθερο χρόνο, και ιδιαίτερα σε λογικό περιορισμό του

χρόνου εργασίας και σε περιοδικές άδειες με πλήρεις αποδοχές.

Άρθρο 25

1. Καθένας έχει δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και την οικογένειά του υγεία και ευημερία, και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη, όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Έχει ακόμα δικαίωμα σε ασφάλιση για την ανεργία, την αρρώστια, την αναπηρία, τη χηρεία, τη γεροντική ηλικία, όπως και για όλες τις άλλες περιπτώσεις που στερείται τα μέσα της συντήρησής του, εξαιτίας περιστάσεων ανεξάρτητων από τη θέλησή του.

2. Η μητρότητα και η παιδική ηλικία έχουν δικαίωμα ειδικής μέριμνας και περίθαλψης. Όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα αν είναι νόμιμα ή εξώγαμα, απολαμβάνουν την ίδια κοινωνική προστασία.

Άρθρο 26

1. Καθένας έχει δικαίωμα στην εκ-

Η ανθρώπινη ύπαρξη και η κοινωνική συνύπαρξη αποτελούν τμήμα της βιολογικής αλυσίδας της φύσης. Όμως, οι οικολογικές αντοχές της φύσης είναι πεπερασμένες. Είμαστε όλοι συνυπεύθυνοι για τις ανθρωπογενείς καταστροφές που πλήττουν το φυσικό περιβάλλον. Επιβάλλεται μια νέα διαπραγμάτευση των όρων και ορίων της ανάπτυξης, με σεβασμό στο ισότιμο δικαίωμα όλων των μορφών ζωής στην ύπαρξη. Στη φωτογραφία, μέλη του Ελληνικού Κέντρου Περιθαλάσσης Αγρίων Ζώων και Πτηνών και μέλη της οργάνωσης «Παρέμβαση» ελευθερώνουν γεράκια και μπούφους στη Βέροια, τον Μάρτιο του 1994 (φωτ.: «Πρίσμα»).

Η «οικουμενικότητα» των δικαιωμάτων

Η υπεράσπιση των δικαιωμάτων του πολίτη είναι και ζήτημα ατομικής αρετής

Του **Κώστα Σταμάτη**

Καθηγητή Φιλοσοφίας του Δικαίου
στο Νομικό Τμήμα του ΑΠΘ

ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ έδαφος των Νέων Χρόνων μπορούμε βασίμως να δεχθούμε ότι μια δημοκρατική κοινωνία δεν επιτρέπεται να επιβάλλει στα μέλη της μια συγκεκριμένη και δη ενιαία αντίληψη περί του κοινού καλού και του καλού βίου (π.χ. ενιαία ή κρατική θρησκεία). Μια δημοκρατική κοινωνία οφείλει να διακρίνεται από ένα νομικοπολιτικό πολιτισμό στους κόλπους του οποίου να καθορίζονται προϋποθέσεις και όρια για ισότιμη απόλαυση τόσο της προσωπικής όσο και της συλλογικής αυτονομίας.

Αρμόζει, πάντως, να καταστεί σαφές ότι τα αιτήματα δικαιοσύνης δεν εξαντλούνται στις κλασικές κατηγορίες δικαιωμάτων. Υπάρχουν χειραφετητικά αιτήματα που βαίνουν πέρα από το πεδίο των δικαιωμάτων. Τέτοια είναι η κατάργηση ή ελάττωση της ταξικής εκμετάλλευσης και κυριαρχίας. Αιτήματα για την εξάλειψη

της πραγματικής ανισότητας μεταξύ των φύλων. Αιτήματα για την άρση της οικολογικής διακινδύνευσης της βιόσφαιρας από την κερδοφόρα λογική του καπιταλισμού και της ποσοτικής ανάπτυξης κ.λπ. Η ικανοποίηση τέτοιων αιτημάτων δεν είναι απλώς ζήτημα να καθιερωθούν νέα δικαιώματα ή να τηρηθούν στην πράξη τα ήδη καθιερωμένα δικαιώματα των πολιτών. Είναι και ζήτημα αρετής των δρώντων. Δίχως αυτήν, ακόμη και αν επιτευχθεί θεσμικά ένα προωθημένο πλέγμα δικαιωμάτων, αυτό κινδυνεύει να μείνει ανενεργό.

Ως δημόσια αρετή των πολιτών μιας δημοκρατικής πολιτείας μπορεί να θεωρηθεί η σταθερή αξιολογική δέσμευσή τους για ουσιαστική, έμπρακτη και αλληλέγγυα τήρηση των δικαιωμάτων που προαναφέραμε. Επίσης όμως, η δέσμευση των πολιτών για την τήρηση των υποχρεώσεων που απορρέουν αμοιβαίως από αυτά τα δικαιώματα.

Μια κριτική θεωρία δικαιοσύνης οφείλει οπωσδήποτε να αφήνει τα

ζητήματα του καλού βίου στην αυτόνομη κρίση των κοινωνιών. Συγχρόνως όμως οφείλει να ενσωματώνει ορισμένα στοιχεία αρετής. Λόγου χάριν, η διατήρηση της οικολογικής ακεραιότητας του πλανήτη είναι αναπόδραστη προϋπόθεση για τη διατήρηση της ζωής πάνω σε αυτόν. Ωστόσο, αυτό μακροπρόθεσμα είναι αδύνατον, αν τα πρότυπα καταναλωτικής σπατάλης, που επικρατούν σήμερα, δεν αντικατασταθούν εγκαίρως και αποτελεσματικά. Χρειάζεται να υιοθετήσουμε στάσεις καθημερινής ζωής περισσότερο εγκρατές και ολιγαρκείς, ολιγότερο ρυπαίνουσες και ενεργοβόρες. Αυτό όμως είναι πλέον θέμα αρετής και όχι απλώς δικαιωμάτων.

Συχνά παρακολουθούμε σχολαστικές ακαδημαϊκές συζητήσεις, κατά πόσον ο «οικουμενισμός» υπερέρχει ή όχι του «σχετικισμού», γενικώς και αορίστως. Σε συζητήσεις αυτού του είδους δίνεται ευλόγως η εντύπωση μιας σκιαμαχίας μεταξύ αντιπάλων φιλοσοφικών ρευμάτων, με νεφελώδες επί-

δικο αντικείμενο. Ωστόσο, η έκβαση της συζήτησης αυτής δεν είναι καθόλου αδιάφορη για τη ζωή, τις θεμιτές προσδοκίες και τους εύλογους οραματισμούς των υπαρκτών ανθρώπων και των γενεών που επέρχονται. Η όλη συζήτηση θα μπορούσε να διαφωτιστεί σημαντικά, αν διατυπώναμε ορισμένες θέσεις, με την ελπίδα μιας ελάχιστης συμφωνίας.

1) Η σύγχρονη, φιλελεύθερη δημοκρατία καλώς αναγνωρίζει πολυφωνία στάσεων και αξιών ζωής, παράλληλα προς ορισμένες αρχές οικουμενικού χαρακτήρα. Οι αρχές αυτές δεν είναι ασυμβίβαστες προς τη δυνατότητα που έχουν τα πρόσωπα να σχηματίζουν διαφορετικές στάσεις στο βίο καθηνός. Απεναντίας, προϋποθέτουν αυτήν τη δυνατότητα.

Όπως είναι γνωστό, σε κάθε χώρα, και φυσικά διεθνώς, υπάρχουν περισσότερες και διαφορετικές θρησκείες. Το γεγονός αυτό δεν αντιβαίνει στην ύπαρξη ενός γενικού δικαιώματος όλων και καθενός χωριστά να απολαμβάνουμε ελευ-

Ο «Νότος» υποστηρίζει ότι τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα είναι πολυτέλεια όταν οι πολίτες πεθαίνουν από πείνα. Τα δύο κοριτσάκια και η μητέρα τους από τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη μοιάζουν να μη συμφωνούν (Αρχείο UNICEF).

θερία θρησκευτικής συνείδησης, κατά μόνας ή μαζί με άλλους. Απεναντίας, προαπαιτεί αυτή την ελευθερία. Και ασφαλώς πρόκειται για καθολικό δικαίωμα. Διεκδικούμε την ελευθερία θρησκευτικής συνείδησης όχι μόνο για μας τους ίδιους αλλά και για όλους τους άλλους. Οποιαδήποτε θρησκεία, ακόμη και αν ανήκει στις «μεγάλες» θρησκείες, υπόσχεται πρόσβαση σε ό,τι πρεσβεύει ως θεολογική αλήθεια μονάχα σε όσους ακολουθούν τα δόγματά της. Με την έννοια αυτή, καμιά θρησκεία δεν μπορεί να είναι αληθινά «οικουμενική», τουλάχιστον στο δογματικό της πυρήνα. Οικουμενικό είναι μονάχα το δικαίωμα των ανθρώπων να ασπάζονται ή όχι κάποια θρησκεία.

2) Οι αρχές αυτές εξακτινώνονται γύρω από το θεμελιώδες δικαίωμα των προσώπων να απολαμ-

βάνουν εξ ίσου ελευθερίας, σεβασμού, προσωπικής και συλλογικής αυτονομίας. Τούτο μπορεί να γίνει δεκτό ανεξάρτητα από την επί μέρους φιλοσοφική θεμελίωση που μπορεί να προταθεί γι' αυτό το θεμελιώδες δικαίωμα των ανθρώπων.

3) Ο Παναγιώτης Κονδύλης πιστεύει ότι η «ιδεολογία» των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη ριζώνει σε ορισμένα οντολογικά δεδομένα, που απαντούν κατ' εξοχήν σε αστικές κοινωνίες. Κατά τα λοιπά όμως, αρνούσαν ότι μπορεί να γίνει επιστημονικός λόγος για τα δικαιώματα καθεαυτά. Πιστεύω ότι πρόκειται για αβάσιμη φιλοσοφική προσέγγιση.

Κατ' αρχάς, τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη είναι ανεκτίμητες νομικοπολιτικές αρχές του σύγχρονου πολιτισμού. Ως τέτοιες έχουν δεοντολογικό περιεχόμενο. Και αξίζει να ισχύουν σε

όλες τις χώρες του κόσμου, ανεξάρτητα από το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης καθεμιάς. Στο μέτρο που δεν γίνονται σεβαστά από την κατεστημένη πολιτική εξουσία, αξίζει οι εξουσιαζόμενοι να διεκδικούν αγωνιστικά την αναγνώριση και έμπρακτη τήρηση αυτών των δικαιωμάτων. Αλλωστε αυτό ακριβώς κάνουν εδώ και τρεις αιώνες. Και πράττουν έτσι, προφανώς διότι πιστεύουν ότι αξίζει τον κόπο. Επομένως, πρόκειται για κάτι διαφορετικό από μια απλή «ιδεολογία».

4) Σήμερα μπορούμε να ομιλήσουμε με σοβαρές αξιώσεις –και όχι πλέον ουτοπικά– για μια οικολογική και συνάμα οικουμενική αναθεμελίωση της ιδιότητας του πολίτη. Η οικολογική αλληλεξάρτηση ανάμεσα σε λαούς και ανθρώπους, παρόντες και μέλλοντες, μας καθιστά αναπόδραστα

πολίτες του κόσμου, συνυπεύθυνους για την τύχη του. Η οικολογική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη του κόσμου οφείλεται στο ότι η ίδια η άσκηση δικαιωμάτων και η απόλαυση ελευθεριών λαμβάνει χώραν εντός των ανταλλαγών κοινωνίας και φύσης.

Η ανθρώπινη ύπαρξη και η κοινωνική συνύπαρξη συμμετέχουν στη βιολογική αλυσίδα της φύσης. Όμως οι οικολογικές αντοχές της φύσης δεν είναι ατελείωτες. Η κεντρική αξία της νεωτερικότητας, η επίτευξη δικαίων και αλληλέγγυων σχέσεων μεταξύ λαών και ανθρώπων, σε συνθήκες ελευθερίας και ισοτιμίας χρειάζεται άρα να αναδιατυπωθεί. Απαιτείται να εξοπλιστεί με την ταπεινόφρονα επίγνωση ότι η ιστορική διαδικασία για την απελευθέρωση των υποκειμένων προσκρούει σε ανυπέρβλητα φυσικά όρια της βιόσφαιρας.

Ερμηνείες και αντεπιχειρήματα

Διάσταση απόψεων για την οικουμενικότητα και το ιδεολογικό υπόβαθρο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Του **Κώστα Δεληκωσταντή**

Καθηγητή στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης

Τα δικαιώματα του ανθρώπου, 50 χρόνια μετά την Οικουμενική Διακήρυξή τους, βρίσκονται μεν στο επίκεντρο της επικαιρότητας και του παγκόσμιου ενδιαφέροντος, εξακολουθούν όμως να αποτελούν σημείο αμφιλεγόμενο. Ισως ποτέ να μην υπήρξαν τόσο θεμελιώδεις διαφωνίες για το περιεχόμενο, την αξία, την ισχύ και την εμβέλεια των δικαιωμάτων του ανθρώπου όσο τις δύο τελευταίες δεκαετίες του «αιώνα των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Ενώ η Οικουμενική Διακήρυξη του 1948 χαρακτηρίζει στο προοίμιό της τα δικαιώματα του ανθρώπου ως «το κοινό ιδανικό, στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και τα έθνη», σήμερα είναι ακριβώς αυτή η οικουμενική διάσταση που αποτελεί σημείο έντονης αμφισβήτησης, κυρίως εκ μέρους των μη δυτικών λαών και πολιτισμών. Τα δικαιώματα του ανθρώπου θεωρούνται ως μια καθαρά δυτική ιδέα περί δικαίου, ενώ η υποτιθέμενη οικουμενικότητά τους χαρακτηρίζεται ως κενή ρητορεία, αλλά και ως ακραία έκφραση της προσπάθειας εκδυτικισμού του μη δυτικού κόσμου.

Ισχυρίζονται ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι δυνατόν να έχουν οικουμενική ισχύ, αφού προϋποθέτουν μια πολύ συγκεκριμένη και στενή εικόνα του ανθρώπου: το «άτομο» του δυτικού πολιτισμού. Γι' αυτό η υποστήριξη της οικουμενικότητάς τους ισοδυναμεί με έλλειψη σεβασμού απέναντι στις ιδιαιτερότητες και τις παραδόσεις των άλλων λαών και πολιτισμών.

Βάσιμοι φόβοι;

Κατ' αρχήν, βέβαια, κατανοεί κανείς τις ανησυχίες αυτές και τη δυσπιστία των μη δυτικών λαών προς τους δώρα φέροντας δυτικούς, αφού τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν να λειτουργήσουν –και συχνά λειτούργησαν– ως Δούρειος Ίππος της Δύσης για εξασφάλιση μεγαλύτερης πολιτικής και οικονομικής επιρροής και κάλυπταν με ανθρωπιστικό μανδύα κυριαρχικές τάσεις. Ομως:

α) Ενώ η δυτική προέλευση των δι-

Τα δικαιώματα του ανθρώπου, κείρια έκφραση ανθρωπισμού στην εποχή μας, παρά τις προόδους που έχουν συντελεστεί παραμένουν αίτημα και χρέος παρά εξασφαλισμένη πραγματικότητα. Στη φωτογραφία Πόντιος γέροντας από το Σοχούμ της Γεωργίας, την ώρα που φτάνει στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης τον Αύγουστο του 1993, πρόσφυγας στη δύση της ζωής του, με μοναδικά του εφόδια μια βαλίτσα και ένα στρώμα (φωτ.: «Πρίσμα»).

Η υποτιμητική αντιμετώπιση της διαφορετικότητας και των παραδόσεων λαών και εθνοτήτων με ιδιαίτερη κουλτούρα είναι φαινόμενο συχνό ανάμεσα σε άτομα και ομάδες του δυτικού πολιτισμού, ο οποίος εντούτοις εμφορείται από υψηλά ανθρωπιστικά ιδανικά. Οι αθίγγανοι αντιμετωπίζονται με καχυποψία σχεδόν αταβιστική και συχνά είναι θύματα παραβίασης θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως είναι το δικαίωμα στη μόρφωση. Έχει, ωστόσο, σημειωθεί πρόοδος, και τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας έχουν αναπτυχθεί προγράμματα καταπολέμησης του αναλφαβητισμού στα τσιγγανόπουλα. Ένα τέτοιο είναι και το Πρόγραμμα ΦΤΩΧΕΙΑ-3, για το οποίο εθνικοί φορείς κοινωνικής πολιτικής, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, στοχεύουν στην κοινωνική ένταξη των λιγότερο ευνοημένων ομάδων (φωτ.: Β. Σαρίογλου).

καιωμάτων του ανθρώπου είναι αδύνατον να αμφισβητηθεί, αυτά όχι μόνον δεν αποτέλεσαν και δεν αποτελούν αυτονόητη έκφραση δυτικών αξιών, αλλά είναι πολύ περισσότερο μια απάντηση σε βαθείς κλονισμούς της Δύσης και σηματοδοτούν τα μεγάλα ρήγματα του μοντέρνου κόσμου. Τα κινήματα για τα δικαιώματα ανθρώπου αποτελούσαν αντίδραση σε εμπειρίες αδικίας, σε κρίσεις της πορείας εκμοντερνισμού και σε αδιέξοδες πολιτικοοικονομικές επιλογές. Με αυτή την έννοια, τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι αρχέγονα δυτικές αξίες, αλλά σχετικοποίηση κεντρικών δυτικών επιλογών και λογικά θα έπρεπε να θεωρούνται σύμμαχος και όχι απειλή από τους μη δυτικούς πολιτισμούς. Πάντως, τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν υποδηλώνουν ούτε εξασφαλίζουν υπεροχή της Δύσης, απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο, ούτε αποτελούν αφορμή για θριαμβολογία.

β) Η οικουμενική αξίωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου όχι μόνον δεν συνιστά απειλή κατά της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας και της παραδοσιακής ταυτότητας των λαών, αλλά αντιθέτως διασφαλίζει την ποικιλία πολιτισμικής έκφρασης στο πλαίσιο της πολυκεντρικής και πολυπολιτισμικής ενιαίας ανθρωπότητας και την ειρηνική συνύπαρξη και ανοιχτότητα των διαφορετικών πολιτισμών. Είναι ολέθριο λοιπόν να πιστεύουμε ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου στρέφονται πρωτίστως κατά της πα-

ράδοσης και να τα ταυτίζουμε με έναν επιφανειακό προοδευτισμό. Τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν απορρίπτουν την παράδοση καθεαυτή, αλλά τις ετερονομίες και τις αλλοτριώσεις που τυχόν συνεπάγεται. Με ακόμη μεγαλύτερη έμφαση στρέφονται κατά των απειλητικών για την ανθρωπινή αξιοπρέπεια τάσεων του σύγχρονου πολιτισμού. Πάντως, τα δικαιώματα του ανθρώπου στην ορθή ερμηνεία τους είναι το αντίθετο του πολιτισμικού ιμπεριαλισμού.

γ) Η κριτική στη δυτική αφετηρία των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι δυνατόν να λειτουργεί ως προσπάθεια συγκάλυψης των καταπατήσεων βασικών ελευθεριών σε μη δυτικές κοινωνίες. Είναι όμως θετικό το γεγονός ότι η αμφισβήτηση της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν έχει ως αποτέλεσμα την παραίτηση από την επίκλησή τους. Προφανώς, έχουν εγχαραχθεί στη μνήμη και στη συνείδηση των ατόμων και των λαών ως σύμβολο του αγώνα για ελευθερία και δικαιοσύνη και αποτελούν κεντρική διάσταση της πολιτικής ζωής σε παγκόσμιο επίπεδο, μια πραγματικότητα την οποία και οι αμφισβητίες να μη θέλουν ή να μη μπορούν να αγνοήσουν. Εξάλλου, η επίκληση των δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορεί να ερμηνευτεί ως απόρριψη της θέσης ότι αυτά αποτελούν αποκλειστικό προνόμιο του δυτικού ανθρώπου. Οι σχετικοποιήσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου, από όπου και αν προ-

έρχονται, συνιστούν προσβολή για τον πόθο και τον αγώνα εκατομμυρίων ανθρώπων για αξιοπρέπεια στο πλαίσιο του ιδιαίτερου πολιτισμικού τους χώρου. Βέβαια, το ερώτημα αν τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελούν *δυτικό ιδεολόγημα* ή όχι δεν πρόκειται να σιγήσει. Στην αντιπαράθεση αυτή, οι μεν δυτικοί μπορούν να διδαχθούν να μην οικειοποιούνται αλαζονικά τα δικαιώματα του ανθρώπου, ενώ οι μη δυτικοί να τεθούν ενώπιον των δικών τους ευθυνών για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων αυτών. Η συζήτηση για την οικουμενικότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου πρέπει όμως να στοχεύει κυρίως στην αξιοποίηση εκείνων των στοιχείων που τα καθιερώνουν ως έκφραση κοινών εμπειριών όλων των ανθρώπων στον αγώνα για ελευθερία, δικαιοσύνη και ειρήνη, ως κατάκτηση και κληρονομιά ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα οποία αποτελούν την πιο καίρια έκφραση του ανθρωπισμού στην εποχή μας, που όμως παρά τις προόδους που έχουν συντελεσθεί στο πεδίο της κατοχύρωσης και του σεβασμού τους, παραμένουν αίτημα και χρέος παρά εξασφαλισμένη πραγματικότητα, θα είναι και στο μέλλον μια πρόκληση απέναντι στην οποία δεν θα μπορούμε να μείνουμε αδιάφοροι. Πράγματι, είναι πολύ δύσκολο να φανταστούμε μια παγκόσμια κοινωνία, τα ανθρωπιστικά κριτήρια της οποίας δεν θα περιελάμβαναν τα δι-

καιώματα του ανθρώπου, που στη νέα χιλιετία καλούνται να παίξουν καθοριστικό ρόλο ή αντίβαρο στο μηδενιστικό φανατισμό της «σχετικοκρατίας» και στον καταστροφικό «φανατισμό της ιδιαιτερότητας» που απορρίπτουν τον «πολιτισμό της ανθρωπότητας». Καλούνται να λειτουργήσουν ως θεμελιωτής της ειρηνικής συμβίωσης των ατόμων, των λαών και των πολιτισμών, ως κεντρικές αξίες μιας ανοικτής οικουμενικότητας.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου αποδείχθηκαν στη μέχρι τώρα πορεία τους ως μια δυναμική πραγματικότητα. Απέδειξαν ότι είναι σε θέση να απαντήσουν σε νέες προκλήσεις, σε νέες κρίσεις της ελευθερίας και απειλές κατά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Στο σύγχρονο παγκόσμιο διάλογο γι' αυτά, αποκαλύπτεται η πραγματικά πανανθρώπινη εμβέλεια τους και φαίνεται να γίνεται κατανοητό ότι, παρά τις μεταπτώσεις, η οικουμενική τους πορεία δεν είναι αναστρέψιμη.

Αναμφίβολα, ο αγώνας για τα δικαιώματα του ανθρώπου έκανε τον κόσμο μας πιο ανθρωπινό. Και στα χρόνια που έρχονται αυτά θα εξακολουθήσουν να είναι ένα από τα μεγάλα θέματα της ανθρωπότητας. Θα παραμείνουν οικουμενική πρόκληση και κανένας πολιτισμός, κανένα κράτος, καμιά ομάδα δεν θα μπορεί να τα αγνοήσει. Δικαίως, λοιπόν, χαρακτηρίζονται ως η πιο σημαντική πολιτική κατάκτηση της εποχής μας.

Εικόνα γνώριμη. Αλβανοί περιμένουν στην Ομόνοια για μεροκάματο. Ο μαζικός ερχομός τους στην Ελλάδα προκάλεσε ποικίλες αντιδράσεις. Πολύ γρήγορα στους Αλβανούς (περισσότερο από οποιοσδήποτε άλλους ξένους στην Ελλάδα) αποδόθηκαν –συνήθως αναπόδεικτα– αντικοινωνικές συμπεριφορές που δημιούργησαν κλίμα φόβου και άκριτης καχυποψίας. Όμως η Ελλάδα βαδίζει πλέον το δρόμο της πολυπολιτισμικότητας, με περισσότερο από 5% του συνολικού πληθυσμού και 8% ή 10% του εργατικού δυναμικού της αλλοδαπούς. Όλοι τους δικαιούνται να ζήσουν και να εργαστούν ειρηνικά και με ασφάλεια, χωρίς να πρέπει να απεμπολήσουν τη φυλετική, πολιτισμική, γλωσσική και θρησκευτική ιδιοπροσωπία τους. Αυτό προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση, από την πλευρά της πλειοψηφίας, ότι η διαφορετικότητα δεν είναι επικίνδυνη. (φωτ.: «Το Μάτι»).

Κατά του ρατσισμού και της ξενοφοβίας

Η αποδοχή της διαφορετικότητας, θεμελιώδης αρχή κάθε δημοκρατικής κοινωνίας

Του **Νίκου Φραγκάκη**

Δικηγόρον, πρόεδρον της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα τον Ανθρώπων και τον Πολίτη, πρόεδρον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τον Ρατσισμό και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) του Συμβουλίου της Ευρώπης

«ΔΕΝ μπορεί κανείς να είναι αληθινός ρατσιστής και συγχρόνως αληθινός δημοκράτης» παρατηρούσε η Εξεταστική Επιτροπή για την άνοδο του φασισμού και του ρατσισμού στην Ευρώπη, στην έκθεση Ευρυγένη, το 1985.

Σύμφωνα με την UNESCO, ο ρατσισμός συνίσταται σε αντικοινωνικές πεποιθήσεις και πράξεις που βασίζονται στην πλάνη ότι υπάρχουν βιολογικοί λόγοι, οι οποίοι δικαιολογούν τις διακρίσεις στις σχέσεις μεταξύ των φυλετικών ομάδων. Με το σκεπτικό αυτό, ο κοινωνικός στόχος του ρατσισμού, όπως αναφέρει η έκθεση Ευρυγένη, είναι να φροντίσει ώστε οι υπάρχουσες διαφορές να παραμένουν άθικτες για να διατηρούνται εσαεί οι τρέχουσες σχέσεις

μεταξύ των ομάδων. Σχέσεις, ας προσθέσουμε, που βασίζονται στην προκατάληψη, τη μεροληπτική συμπεριφορά και, τελικά, τη φυλετική ανισότητα που καταλήγει στην κοινωνική ανισότητα.

Ρατσισμός, ξενοφοβία, μισαλλοδοξία. Μετανάστες, πρόσφυγες, μειονότητες. Λέξεις που κουβαλάνε το βάρος διακρίσεων, αποκλεισμών, καταπίεσης, βίας, αδικίας. Ο φόβος, η αντιπάθεια, η δυσπιστία για τον «άλλο», τον διαφορετικό. Ξεχνώντας πως κι εμείς είμαστε «άλλοι» απέναντι στον τρίτο. Φαύλος κύκλος...

Η θεσμική πραγματικότητα

Αφορμή για το κείμενο είναι τα 50 χρόνια της Οικουμενικής Διακήρυξης. Αξίζει λοιπόν να αρχίσουμε από τις δικές της ρυθμίσεις. Το άρθρο 2 απαγορεύει κάθε διάκριση, ειδικότερα ως προς τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τις θρησκείες, τις

πολιτικές ή οποιοσδήποτε άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την περιουσία, τη γέννηση ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση.

Το επόμενο βήμα ήταν καρπός και εξειδίκευση της Οικουμενικής Διακήρυξης: το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα του 1966 (που η Ελλάδα επικύρωσε με το ν. 2462/1997). Στο άρθρο 2 παρ. 1 αυτού του Συμφώνου ορίζεται ότι καθένα από τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνει την υποχρέωση να σεβασεί και να εξασφαλίσει σε όλα τα άτομα που βρίσκονται στην επικράτειά του τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από το Σύμφωνο, χωρίς οποιαδήποτε διάκριση φυλής, χρώματος, γένους, γλώσσας, θρησκείας, κ.λπ. Ταυτόσημη είναι και η διάταξη του άρθρου 2 παρ. 2 του άλλου Διεθνούς Συμφώνου του 1966, για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (ν. 1532/1985).

Θεμελιώδες διεθνές νομικό κείμενο κατά του ρατσισμού είναι η Διε-

θνής Σύμβαση για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων, της 21.12.1965 που επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν.δ. 494/1970.

Το άρθρο 1, υπό το φως και του προοιμίου της που ρητά αναφέρεται στην Οικουμενική Διακήρυξη, δίνει το βασικό ορισμό των φυλετικών διακρίσεων: «κάθε διάκριση, εξαίρεση, παρεμπόδιση ή προτίμηση που βασίζεται στη φυλή, το χρώμα, την καταγωγή ή την εθνική ή εθνολογική προέλευση με σκοπό ή αποτέλεσμα την εκμηδένιση ή διακινδύνευση της αναγνώρισης, απόλαυσης ή άσκησης, υπό όρους ισότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό ή οποιονδήποτε άλλο τομέα του δημοσίου βίου».

Υπάρχουν και άλλες διεθνείς συμβάσεις με ρυθμίσεις κατά του ρατσισμού: της UNESCO κατά των διακρίσεων στην εκπαίδευση. Για την καταστολή και τιμωρία του απαρχαίνου.

Στις μέρες μας η λέξη ρατσισμός προσδιορίζει οποιαδήποτε διάκριση (άτομα με ειδικές ανάγκες, ομοφυλόφιλοι, φτωχοί, κ.ά.). Το φαινόμενο να αρνούνται οι κάτοικοι μιας περιοχής τα κέντρα που φιλοξενούν φορείς του έιτζ δεν είναι σπάνιο στη χώρα μας. Οι οργανώσεις για την υποστήριξη των πολιτών – φορέων του έιτζ μάταια επισημαίνουν ότι «Σιωπή = θάνατος. Γνώση = δύναμη. Δράση = ζωή».

Για την κατάργηση των διακρίσεων στον τομέα της ανεργίας (αρ. 111 της ΔΟΕ). Σε περιφερειακό επίπεδο, για την Ευρώπη το θεμελιώδες νομικό κείμενο προστασίας όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία καθιερώνει και το αποτελεσματικότερο σύστημα ελέγχου του σεβασμού και της εφαρμογής της μέσω του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Ελλάδα, όπως και τα άλλα 39 κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, είναι μέλος της ΕΣΔΑ και κάθε πολίτης έχει δικαίωμα ατομικής προσφυγής σε περίπτωση παραβίασης των προστατευόμενων δικαιωμάτων του. Το άρθρο 14 επιβάλλει την εξασφάλιση της απόλαυσης των δικαιωμάτων και ελευθεριών που αναγνωρίζει η ΕΣΔΑ, «ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως». Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου έχει όμως θεωρήσει ότι η παραπάνω διάταξη δεν έχει αυτονομία για να αποτελεί αυτοτελή νομική βάση άσκησης προσφυγής, αλλά πρέπει να συνδυάζεται με κάποιο από τα συγκεκριμένα δικαιώματα που προστατεύει η Σύμβαση. Επειτα όμως από πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και

της Μισαλλοδοξίας (ECRI), οργάνου που ιδρύθηκε το 1994 με απόφαση των αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης με αποστολή την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας στην Ευρώπη, προχωρεί η προεργασία για την υιοθέτηση ενός πρόσθετου πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ που θα καθιστά την προστασία κατά των φυλετικών και άλλων διακρίσεων δικαίωμα που να στηρίζεται από μόνο του προσφυγή για δικαστική προστασία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί κι εκείνη να συμβάλει στην τιθάσευση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας στην Ευρώπη. Για το σκοπό αυτό ίδρυσε πρόσφατα ένα Παρατηρητήριο στη Βιέννη. Δεν παύει όμως να υπάρχει ένας βαθμός διχασμού στόχων και επιδιώξεων στο μέτρο που στα θέματα μετανάστευσης, ασύλου και ελέγχων στα σύνορα, το πρωτεύον για τους 15 είναι να μη διασαλευθούν από τους μετανάστες από τρίτες χώρες οι πολιτικές που διασφαλίζουν την Εσωτερική Αγορά («φρούριο Ευρώπη», όπως υποστηρίζουν ορισμένοι).

Η ελληνική νομοθεσία

Το ελληνικό Σύνταγμα εξασφαλίζει, θεωρητικά τουλάχιστον, στον «καθένα» –δηλαδή και στον ξένο, τον αλλοδαπό, τον διαφορετικό, τον

«άλλο»– το απαραβίαστο της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και το δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή, χωρίς διάκριση εθνικότητας, φυλής, γλώσσας και θρησκευτικών ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξάλλου, όλοι όσοι βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια απολαμβάνουν την απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας τους και πάλι χωρίς οποιαδήποτε διάκριση. Το Σύνταγμα θεσπίζει, επίσης, κοινωνικά δικαιώματα: για εργασία, προστασία της υγείας, κοινωνική ασφάλιση, κατοικία, εκπαίδευση– αλλά χωρίς ο δικαιούμενος να μπορεί να εξαναγκάσει το κράτος να πραγματοποιήσει τη συνταγματική πρόνοια, εκτός αν έχει επακολουθήσει νομοθετική ρύθμιση. Αλλωστε, η παράλειψη συνταγματικής κατοχύρωσης ενός ατομικού δικαιώματος δεν σημαίνει άρνησή του στους αλλοδαπούς, παρά μόνον έλλειψη συνταγματικών εγγυήσεων, με δεδομένη πάντως την υπερνομοθετική ισχύ των κανόνων διεθνούς δικαίου (συνεπώς και της ΕΣΔΑ) στην ελληνική έννομη τάξη.

Πέρα από την προστασία κατά ρατσιστικής συμπεριφοράς που παρέχουν οι κοινές διατάξεις, έχει θεσπιστεί ο ν. 927/1979 «περί κολασμού πράξεων ή ενεργειών αποσκοπούσων εις φυλετικές διακρίσεις», που

όμως έχει το μειονέκτημα να προβλέπει την άσκηση δίωξης μόνο ύστερα από έγκληση του παθόντα. Γι' αυτό και η μέχρι σήμερα αξιοποίησή του είναι μηδαμινή.

Όσο για τα δικαιώματα παραμονής και εργασίας των (μη κοινοτικών) αλλοδαπών, η εφαρμογή του σχετικού νόμου 1975/1997 δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί (οι πληροφορίες του Τύπου ανεβάζουν σε 373.196 εκείνους που είχαν υποβάλει τη σχετική αίτηση μέχρι τέλος Οκτωβρίου 1998).

Υπάρχουν λοιπόν προοπτικές να βρεθούν τρόποι ομαλής διαπραγματευόμενης συμβίωσης πλειοψηφίας και μειοψηφιών (αλλοδαπών αλλά και Ελλήνων:τσιγγάνων, μουσουλμάνων, μη ορθοδόξων).

Η Ελλάδα βαδίζει πλέον το δρόμο της πολυπολιτισμικότητας, με περισσότερο από 5% του συνολικού πληθυσμού της και 8% ή 10% του εργατικού δυναμικού της αλλοδαπούς. Όλοι τους δικαιούνται να ζήσουν και να εργασθούν ειρηνικά και με ασφάλεια, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να απεμπολήσουν τη φυλετική, πολιτισμική, γλωσσική, θρησκευτική ιδιοπροσωπία τους, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην οικονομία του τόπου.

Αυτό προϋποθέτει –και απαιτεί– όχι την ανοχή της πλειοψηφίας αλλά την αποδοχή της μέσα από τη συνειδητοποίηση ότι η διαφορετικότητα δεν είναι επικίνδυνη.

Θρησκευτικός φονταμενταλισμός

Εκφάνσεις και εντόπιες ιδιαιτερότητες ενός φαινομένου σε παγκόσμια έξαρση

Του Σάββα Αγουρίδη

Ομότιμον καθηγητή Θεολογίας
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΟΛΕΣ οι θρησκείες, από τις αρχαίες ως τις σημερινές, καθορίζουν κανόνες συμβίωσης των ανθρώπων και συνεπώς ανθρώπινα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Όπως όλες οι ιδεολογίες, έτσι και οι θρησκευτικές ιδεολογίες ακολούθησαν τη δική τους διαδρομή με τάσεις, αποχρώσεις, διασπάσεις, άλλες προς την κατεύθυνση της προόδου, δηλαδή της διεύρυνσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και άλλες προς την κατεύθυνση της συντήρησης, δηλαδή του περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ενα από τα συντηρητικά θρησκευτικά κινήματα, που απαντάται σε πολλές θρησκείες, είναι εκείνο του «φονταμενταλισμού». Η λέξη, που στα ελληνικά θα μπορούσε να αποδοθεί και ως «θεμελιωτισμός», χαρακτηρίζει την τάση για επιστροφή στα θεμέλια, στις πηγές της θρησκείας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του φονταμενταλισμού είναι τρία:

α) Η εγγυημένη αποκλειστικότητα της σωτηρίας των φονταμενταλιστών, ενώ όλοι οι άλλοι οδεύουμε προς την απώλεια.

β) Η από Θεού σ' αυτούς ανάθεση να υπερασπιστούν και να προστατεύσουν την ορθή πίστη εν' όλων των ζητημάτων της διδασχής και της πράξης.

γ) Μια αποκαλυπτική προνομακία ιδιαιτερότητα που τους εξασφαλίζει τη συντήρηση της ορθής θρησκευτικής θεώρησης παρόντος και μέλλοντος, μια συντήρηση που τους φέρνει παντού σε πολύ στενές σχέσεις με πολλές άλλες συντηρητικές κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα ομάδες.

Στο κείμενο αυτό θα μας απασχολήσει το φαινόμενο του φονταμενταλισμού στη χριστιανική θρησκεία με έμφαση στη χώρα μας.

Το φαινόμενο, ως προς τα πλείστα από τα παραπάνω χαρακτηριστικά, παρουσιάστηκε και στην αρχαία εκκλησία με τους Μοντανιστές στην Ανατολή και με τους Δονατιστές στη Δύση. Οι ηγούμενοι τότε της Εκκλησίας επίσκοποι, από τον 2ο μ.Χ. αι. και έπειτα, προχωρούσαν σε ένα είδος συμβιβασμού και συμβίωσης με την κουλτούρα του ελληνορωμαϊκού κόσμου. Αυτή την τάση επιδίωξαν οι παραπάνω ομάδες να σταματήσουν. Παράλληλα φαινόμενα, όπως ήταν φυσικό, εμφανίστηκαν και σε μεταγενέστερες εποχές. Ιδιαίτερα όμως, ως προς τους νεότερους χρόνους στον δυτικό κόσμο, ο φονταμενταλισμός έκανε αισθητή την παρουσία του μετά τη διάδοση των ιδεών του Διαφωτισμού και της φιλελεύθερης επιστημονικής σκέψης, από τον 18ο αιώνα και μετά. Έξαρση του φαινομένου βρίσκουμε ιδιαίτερα εντός

Η σύγχυση, ηθελημένη ή μη, των τομέων ευθύνης και των ορίων ευαισθησίας καταλήγει πάντα αμφίπλευρα βλαπτική. Η εν θερμώ παράβλεψη της σαφούς -και σοφής- διάκρισης μεταξύ ποιμνίου και αναγνώστη (τελικού αποδέκτη και χεφέφρονα κριτή του πνευματικού έργου) απέβη διπλά αρνητική: τόσο για τη σωστή πρόσληψη (και αποδοχή ή απόρριψη) του έργου όσο και για την ευθυκρισία των ηγητόρων εμπνευστών της ιδέας να αφοριστεί ο Ν. Καζαντζάκης για τον «Τελευταίο πειρασμό» - που, ευτυχώς, δεν έγινε (φωτ.: αρχείο Γιώργου Ζεβελάκη).

συντηρητικών προτεσταντικών κύκλων, όχι τόσο στην Ευρώπη όσο στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου οι μεσοδυτικές Πολιτείες από τα χρόνια της κατάκτησης της Δύσης μέχρι σήμερα αποτελούν τη φωλιά του φονταμενταλισμού. Μάλιστα, κατά τους πολύ πρόσφατους χρόνους της πυρηνικής αντιπαράθεσης Αμερικής - Ρωσίας, ξεχώρισαν για τον τονισμό ενός συντηρητικού παραδοσιακού προτεσταντισμού, που αποκλείει κάθε ιδεολογικό συμβιβασμό με τη νεωτερική εποχή, ιδιαίτερα για δύο στόχους: α) κατάφεραν να διαβάσουν μέσα στη Βίβλο, ιδιαίτερα στα Αποκαλυπτικά της κείμενα, με λεπτομέρειες, όλες τις κύριες φάσεις τους παράγοντες και την έκβαση -προπάντων την τελευταία- όλου του Αρμαγεδών, με τα θηρία από ξηράς και θαλάσσης, το κράτος του

Ισραήλ, τους Αραβες, Αμερικανούς, Ρώσους, Καντάφηδες, «666» κ.λπ. Αυτά, μάλιστα, όλα μεταφέρθηκαν και στην Ελλάδα από «ορθόδοξους» με σφραγίδα συγγραφείς, θεολόγους και κληρικούς κειμένων μπεστ σέλερ. Ενα από τα Αποκαλυπτικά αυτά, γραμμένα από τον π. Μουλατσιώτη, ξεπέρασε σε κυκλοφορία, όπως λέγεται, τα 100.000 αντίτυπα! β) Ο δεύτερος στόχος των Αμερικανών φονταμενταλιστών υπήρξε η σθεναρή υποστήριξη του προέδρου Ρέιγκαν και της πολιτικής του, κάτι το οποίο ο πρόεδρος εκτίμησε επαρκώς και αντάμειψε επαξίως. Προς πολιτικά ακραίες συντηρητικές ή απλώς συντηρητικές παρατάξεις συνδέθηκαν οι φονταμενταλιστές μέχρι σήμερα παντού, και στην Ελλάδα.

Στη χώρα μας, από τον 18ο αι. και έπειτα, παρουσιάστηκαν ομάδες, κυ-

ρίως της μοναστικής πολιτείας, που αντέδρασαν με δύναμη, τόσο κατά των νέων ιδεών του Διαφωτισμού και του Φιλελευθερισμού όσο και εναντίον νεότερων επιστημονικών θεωριών εξήγησης του κόσμου, της πορείας του ανθρώπου κ.λπ. Έχουν γραφεί αξιόλογες μελέτες για πρόσωπα και τέτοια κινήματα. Αναφέρω για παράδειγμα την εργασία του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Βασ. Μακρίδη *Περί της θρησκευτικής κριτικής της Κοπερνιδείας κοσμοθεωρίας στην Ελλάδα, μετάξυ 1794 και 1821* (1995). Σ' αυτό το άρθρο δεν είναι δυνατόν να πραγματευτούμε ένα τέτοιο θέμα. Τούτο μόνο μπορεί να πει κανείς: τα κινήματα αυτά του ελληνικού χώρου έχουν σίγουρα κάποια γνωρίσματα του φονταμενταλισμού, και η επίδρασή τους δεν ήταν αμελητέα. Αλλαγές στο Άγιον Όρος, καθώς και πολιτικά γεγονότα επηρέασαν αρνητικά την πρόοδό του.

Χαρακτηριστικό φαινόμενο φονταμενταλισμού στη σύγχρονη Ελλάδα είναι το Παλαιό Ημερολόγιο, που ξεκίνησε με πολιτική υποκίνηση, διαμορφώθηκε όμως πολύ γρήγορα από την πρόσληψη όλων των βασικών χαρακτηριστικών του φονταμενταλισμού: προσκόλλησε φανατική σε ό,τι παλαιό και απόρριψη κάθε καινούργιου ως πλάνης: ο από Θεού προορισμός των: αυτοί να είναι που θα συντηρήσουν στην ιστορία ό,τι αληθινό και σωτήριο· από το 1923, οι παλιοσημερολογίτες στην Ελλάδα κατατάσσονται πολιτικά στη Δεξιά, και υπήρξαν υποστηρικτές του φιλοβασιλικού κόμματος, αφού, χωρίς βασιλιά δυνατόν συνέχισαν της βυζαντινής ορθοδοξίας είναι σχεδόν αδύνατη. Μην εκπλησσει κανείς για απόψεις όπως αυτή. Ρώσος συνάδελφός μου, καθηγητής Θεολογίας στο Παρίσι, μου έλεγε προ ετών, ότι αν έπεφτε κάποτε ο κομμουνισμός στη Ρωσία, δεν θα μπορούσε η Εκκλησία να ζήσει χωρίς τον τσάρο.

Εχω το αίσθημα ότι φονταμενταλιστικά φαινόμενα θρησκευτικού χαρακτήρα παρουσιάστηκαν στην Ελλάδα κυρίως μετά τον εμφύλιο. Κάποιες από τις ανακατατάξεις που έγιναν στη χώρα ήταν η πολιτική αναβάθμιση του ρόλου της καθεστηκίας Εκκλησίας, όταν μάλιστα τότε περίπου άρχισαν οι πρώτοι τριγμοί διάσπασης και παρακμής των θρησκευτικών οργανώσεων.

Γι' αυτές μπορεί κανείς να μιλήσει για ευσεβιστικά και πολιτικώς συντηρητικά ιδεώδη, όχι για φονταμενταλιστικό χαρακτήρα, αφού οι οργανώσεις ήθελαν να μεταρρυθμίσουν την καθεστηκία Εκκλησία. Δεν είναι καθόλου συμπτωματικό ότι, όταν μετά τη δικτατορία επέστρεψε ο Καραμανλής, αλλαγές έγιναν σ' όλους τους χώρους εκτός της Εκκλησίας, όπου, μόλις έναν χρόνο πριν είχε επιβληθεί το καθεστώς Ιωαννίδη-Χρήστου-Σεραφεϊμ με συντακτικές

πράξεις. Αλλά και καθ' όλη τη μακρά περίοδο της αρχιεπισκοπικής θητείας του Σεραφείμ, ο εκκλησιαστικός οργανισμός στην Ελλάδα υπέφερε από πνευματικό υποσιτισμό και εξάντληση της εκκλησιαστικής δραστηριότητας στο δίωγμό των ποικιλώνυμων αιρέσεων, οι οποίες συστηματικά εμφανίστηκαν στον ελληνικό λαό ως εξαιρετικά επικίνδυνος εχθρός όχι μόνο της Ορθοδοξίας αλλά και της Ελλάδος. Επί Αρχιεπισκόπου Σεραφείμ, η Εκκλησία δεν έκανε τίποτε για την επούλωση των πληγών της και τη βελτίωση της απόδοσής της εντός της κοινωνίας. Εξάντλησε όποιο δυναμικό είχε στη συνεργασία με πάσης φύσεως αντιδραστικές οργανώσεις, καθώς και με την προστασία μας από κάποιους αιρετικούς, που σκοπό τους δήθεν είχαν να αλώσουν τη χώρα. Υπό αυτές τις συνθήκες, όταν δηλαδή σε μια χώρα η Εκκλησία αποκοπεί πλήρως από τη διανοήση του τόπου –όπως συμβαίνει στην Ελλάδα–, υποσιτίζεται θεολογικά και πνευματικά ασφυκτικά, είναι επόμενο ηγέτες, όπως ο πρώην προκαθήμενος, να υποστηρίξουν χαμηλής στάθμης θρησκευτικές κινήσεις, λαϊκιστικά θρησκευτικά ρεύματα, ακόμα και να ενισχύσουν φονταμενταλιστικές ομάδες, που ήταν φυσικό να παρουσιαστούν και στη χώρα μας, μετά τον εμφύλιο και τη δικτατορία, κατά την περίοδο όχι μόνο της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης, αλλά και εξαιτίας του ιδεολογικού κενού που άφησε πίσω της, σε όλο τον κόσμο, η πτώση της Σοβιετικής Ενωσης. Η ελλαδική Εκκλησία, όντας υπό την κραταιά προστασία του κράτους, υποστήριξε παρά ταύτα όλων των ειδών τα ποπουλιστικά φονταμενταλιστικά κινήματα –είτε εμφανώς είτε όχι.

Τρία παραδείγματα

Θα αναρωτηθεί κάποιος: δεν είχαμε και στο δικό μας θεολογικό ουρανό φονταμενταλιστικής υφής θεολογικές προτάσεις; Φοβάμαι πως θα αδικήσω το θέμα γράφοντας μόνο λίγα λόγια για ένα ενδιαφέρον για τον τόπο μας ζήτημα. Αφού όμως δεν είναι δυνατόν να το παρακάμψω εντελώς, θα δώσω κάποια παραδείγματα του φαινομένου.

Η κίνηση των Κωστή Μπαστιά και Κόντογλου με το περιοδικό «Κιβωτός» του εκδ. οίκου «Παπαδημητρίου» είχε σαφώς το σκοπό να τονίσει τη σημασία της ελληνικής και της ορθόδοξης παράδοσης, θεωρώντας καθετί νεότερο ως κάτι επικίνδυνο για τον τόπο. Δεν είχαμε εδώ κάποιον σε σχέση με τη Βίβλο φονταμενταλισμό του προτεσταντικού τύπου, είχαμε όμως έναν φονταμενταλισμό σε σχέση με την ορθόδοξη παράδοση. Και η κίνηση αυτή άρχισε την επομένη της κατάπαυσης του εμφυλίου.

Εξάλλου, το κίνημα της νεορθοδοξίας τόνισε αφενός την αυθεντία των πατέρων της Εκκλησίας –άσχετα από το πώς αντιλαμβάνεται τους Πατέρες– ως αποκλειστικής αυθεντίας θεμέλιο για τη στήριξη των θεολογικών απόψεών μας κατά το παρόν, ενώ αφετέρου κατά κόρον υπερέβαλε στην επισήμανση του κινδύνου που ο ορθόδοξος χώρος μας διατρέχει α-

Στην όμορφη ακριτική Φλώρινα, το συνεργείο των γυρισμάτων της ταινίας του Θ. Αγγελόπουλου «Το μετέωρο βήμα του πελαργού» αντιμετώπιστηκε, το χειμώνα του '91, με συλλαλητήρια, προφηλακισμούς και απρέπειες από εκείνες που εύκολα επιτρέπουν στον εαυτό τους, «διανοία Κυρίου», όσοι (όπου γης) αυτοαναγορεύονται σε θεματοφύλακες πάσης ορθοφροσύνης. Πάνω, ο πρωταγωνιστής της ταινίας Μαρτσέλο Μαστρογιάννι βαδίζει σε δρόμο της πόλης, «υπό την σκιάν» της διαρκούς καταγγελίας της ανομίας (φωτ.: Χ. Μπίλιος).

πό την αιρετική και αντιχριστιανική Δύση! Θα μπορούσε πολλά σχόλια να κάνει κανείς για τα δύο παραπάνω ρεύματα: εδώ θα περιοριστώ σε ένα: και τα δύο δεν είχαν να προσφέρουν κανένα όραμα στην ελληνική Εκκλησία και στον τόπο· ο τόνος τους παντού ήταν στη συντήρηση του παρελθόντος –χωρίς κανένα κριτικό βλέμμα γι' αυτό– και στην προστασία μας από πολλούς εχθρούς που ελλοχεύουν εναντίον μας, άσχετα αν πολλοί από μας αδυνατούν να δουν αυτούς τους εχθρούς.

Πιο φονταμενταλιστικό από τα πα-

ραπάνω θεωρώ το κίνημα που δημιούργησε στη Θεσσαλονίκη ο καθηγητής Π. Χρήστου, υπουργός Θρησκευμάτων επί Ιωαννίδη, ακολουθούμενος από έναν αριθμό καθητητών του Ποιμαντικού Τμήματος της Θεολογικής Σχολής, με κέντρο τις απόψεις του αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, μητροπολίτη Θεσσαλονίκης κατά το ΙΔ' αιώνα, ιδιαίτερα τις διδασκαλίες του κατά του δυτικού Βαρλαάμ, περί θεώσεως ως του σκοπού του ανθρώπου και περί του Ησυχασμού ως αποδεκτής μεθόδου επίτευξης της θείας εποπτείας και του

Θαβρωείου φωτός από τούδε. Ξαφνικά ανακαλύψαμε κάτι που πολλούς αιώνες αγνοούσαμε: ότι αυτή η παλαμική αντίδραση στην εποχή του Γρηγορίου Παλαμά αποτελεί το απόσταγμα της Ορθοδοξίας. Η απέχθεια και το μίσος προς τη Δύση είναι χαρακτηριστικό της γραμμής αυτής, όπως και η φανατική εχθρότητα εναντίον παντός αντιφρονούντος, μέχρης εξοντώσεως.

Αυτά είναι, πολύ συνοπτικά, όσα θα μπορούσαμε να πούμε περί θρησκευτικού φονταμενταλισμού στην Ελλάδα σήμερα.

Πολίτης και περιβάλλον

Η προστασία του περιβάλλοντος και ο σεβασμός του δικαιώματος στη ζωή

Του **Στέλιου Ψωμά**

Διευθυντή του ελληνικού γραφείου της Greenpeace

«Πόσο στενόμυαλα, ανόητα πλάσματα είμαστε. Τυφλοί, δεν βλέπουμε τα δικαιώματα όλων των άλλων όντων της Δημιουργίας».

John Muir, 1867

«Μιλώ σοβαρά, όταν προτείνω να απονεύμουμε νομικά δικαιώματα στα δάση, τους ωκεανούς, τα ποτάμια και τα άλλα "φυσικά αντικείμενα", στην πραγματικότητα στο φυσικό περιβάλλον ως σύνολο».

Christopher Stone, 1972

ΣΕ μία από τις πρώτες αποφάσεις της για θέματα περιβάλλοντος, το 1976, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είχε αποφανθεί κατηγορηματικά ότι κανένα δικαίωμα σχετικό με την προστασία του περιβάλλοντος δεν περιλαμβάνεται μεταξύ των δικαιωμάτων και ελευθεριών που εγγυάται η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κι αυτό παρότι λίγα χρόνια πριν, το 1972, η Διακήρυξη της Στοκχόλμης για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, τόνιζε ότι η απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ανθρωπινή αξιοπρέπεια προϋποθέτουν την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος. Είκοσι χρόνια μετά, το 1992, η Διακήρυξη του Ρίο έκανε λόγο για δικαίωμα όλων των ανθρώπων σε μια υγιή και παραγωγική ζωή σε αρμονία με τη φύση. Αντίστοιχες επισημάνσεις και προτροπές έκαναν και άλλες διεθνείς διασκέψεις όπως η Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της οικονομικής διάσκεψης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού και πρακτικά κάθε σύγχρονη διεθνής διάσκεψη που αφορά αμέσως ή εμμέσως κοινωνικά δικαιώματα.

Παρόλα αυτά, η ύπαρξη ενός «δικαιώματος στο περιβάλλον» με τη στενά νομική του έννοια έχει αμφισβητηθεί στο διεθνές δίκαιο. Ο προβληματισμός αυτός είναι εμφανής και στις αντίστοιχες συζητήσεις που γίνονται στη χώρα μας. Σύμφωνα με μία άποψη, η προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι αυτοσκοπός και η συνταγματική προστασία του, ως έννομο αγαθό που θεμελιώνει δημόσιο μικτό δικαίωμα, δηλαδή ατομικό και συνάμα κοινωνικό, δεν είναι απόλυτη, δεδομένου ότι κανένα δημόσιο δικαίωμα, ούτε αυτό της ανθρωπίνης ζωής, τυγχάνει απόλυτης προστασίας.

Τι περιλαμβάνει το Σύνταγμα

Το Σύνταγμα του 1975/86 τυποποιεί με σαφήνεια μια σειρά ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, καθώς και ένα σύνολο αρχών που του προσδίδουν ένα κοινωνικό χαρακτήρα. Η περιβαλλοντική διάσταση του Συντάγματος εμπεριέχε-

ται κυρίως στο άρθρο 24, το οποίο στην πρώτη παράγραφο του αναφέρει πως «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα...».

Στο γενικό δικαίωμα προστασίας του περιβάλλοντος, που θεμελιώνεται στο άρθρο 24 του Συντάγματος, αντιστοιχούν συγκεκριμένα επιμέρους δικαιώματα κάθε βασικής πτυχής του, επισημαίνει ο καθηγητής κ. Γ. Παπαδημητρίου. Το γενικό δικαίωμα στο περιβάλλον επενεργεί ως μήτρα για την παραπέρα θεμελίωση ειδικών δικαιωμάτων (π.χ. δικαίωμα σε ένα υγιές δασικό οικοσύστημα, σε καθαρές θάλασσες και ακτές, κ.λπ.). Αξίζει επίσης να σημειωθεί, συνεχίζει ο κ. Παπαδημητρίου, ότι το περιεχόμενο και η λειτουργία του εν λόγω δικαιώματος δεν διευκολύνει την «άνευ όρων» κατάταξή του στη γνωστή και παραδοσιακή διάκριση των δικαιωμάτων σε ατομικά, πολιτικά και κοινωνικά. Το δικαίωμα στο περιβάλλον φαίνεται να συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά και των τριών κατηγοριών. Αποτελεί με άλλα λόγια ένα αμάλγαμα ατομικού, κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος. Με την ενάσκησή του ως ομόλογου δικαιώματος, παρέχεται σε κάθε πολίτη το δικαίωμα να διεκδικήσει από την πολιτεία την πραγμάτωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Το σχετικό δικαίωμα μπορεί φυσικά να ασκείται και συλλογικά, οπότε εμφανίζεται ως δικαίωμα συλλογικής δράσης, ως πολιτικό δικαίωμα δηλαδή.

Η άσκηση ατομικής και συλλογικής δράσης όμως προϋποθέτει και την επαρκή ευελιξία των θεσμών που θα «ανεχθούν» ή θα προτρέψουν την κινητοποίηση των πολιτών για την προάσπιση του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η θέσπιση κανονιστικών διατάξεων που θεμελιώνουν το δικαίωμα στην περιβαλλοντική πληροφόρηση. Το δικαίωμα αυτό αναγνωρίζεται τόσο από την Agenda 21, που συμφωνήθηκε στο Ρίο, όσο και από την κοινοτική και εθνική νομοθεσία. Αλλο όμως αναγνώριση στα χαρτιά και άλλο αναγνώριση στην πράξη. Οσοι έχουν αποτολμήσει να επιζητήσουν τέτοιου είδους πληροφόρηση από δημόσιους φορείς, αντιμετωπίζουν συχνά μία στεγνή γραφειοκρατική άρνηση και αγκύλωση που ακυρώνει το κατά τα άλλα αναγνωρισμένο δικαίωμα και αποτρέπει συχνά κάθε απόπειρα κοινωνικής δράσης.

Το ίδιο αρνητική είναι και η στάση συγκεκριμένων οργάνων της πολιτείας απέναντι στους οργανωμένους φορείς προστασίας του περιβάλλοντος. Ακόμα και σήμερα, δεν αναγνωρίζεται για παράδειγμα στην πράξη το έννομο συμφέρον των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων σε περιβαλλοντικές υποθέσεις. Κατά τα άλ-

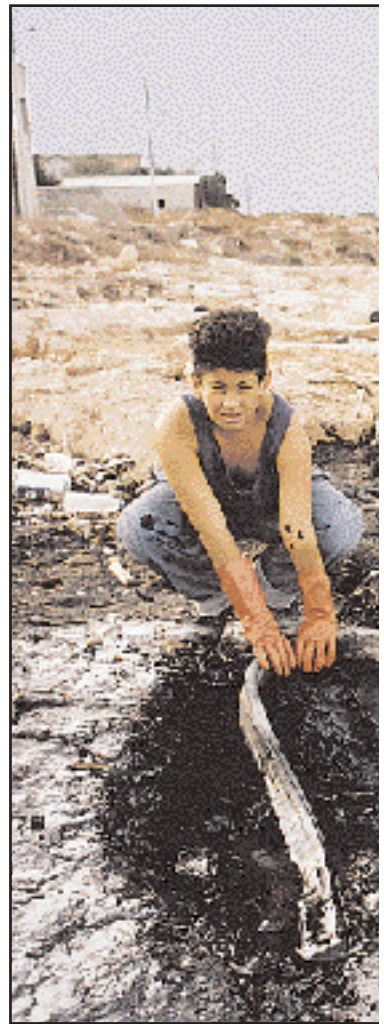
λα, όλες οι διακηρύξεις σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο κάνουν λόγο για την ανάγκη συμμετοχής των οργανώσεων αυτών στο μέγιστο δυνατό βαθμό στη διαμόρφωση ή και στη λήψη αποφάσεων που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.

Θα ήταν βέβαια αφέλεια να πιστεύει κανείς πως η νομοθεσία και η διοικητική γραφειοκρατία θα μπορούσαν να βρίσκονται πιο μπροστά από ένα ζωντανό και συχνά πρωτόπορο κομμάτι της κοινωνίας, όπως είναι οι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι και ενεργοί πολίτες. Ο κανόνας, άλλωστε, είναι οι νόμοι να ακολουθούν τις κοινωνικές εξελίξεις και να μην τις προκαθορίζουν. Το περιβάλλον δεν θα μπορούσε, βέβαια, να αποτελεί εξαίρεση.

Δικαιώματα και δικαιούχοι

Υπ' αυτή την έννοια, πολλές φορές, η προάσπιση του περιβάλλοντος από τους πολίτες, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, βελτιώνει ή και αλλάζει ριζικά την υφιστάμενη περιβαλλοντική νομοθεσία. Στην πράξη, σχεδόν όλες οι διακρατικές και εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις υπήρξαν αποτέλεσμα της πίεσης που άσκησαν οι πολίτες, πολλές φορές ερχόμενοι σε σύγκρουση με την κεντρική διοίκηση ή τη βιομηχανία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της διεθνούς απαγόρευσης της πόντισης τοξικών και ραδιενεργών αποβλήτων στη θάλασσα. Η απαγόρευση αυτή έγινε δυνατή μόνο μετά τις δυναμικές παρεμβάσεις της Greenpeace, οι οποίες ανάγκασαν τις κυβερνήσεις να συμφωνήσουν σε αυτό που μάλλον θα έπρεπε να είναι εξ αρχής αυτονόητο. Να μη θεωρούμε, δηλαδή, τη θάλασσα ως μία απέραντη χωματερή.

Η ανάλυση που επιχειρήσαμε παραπάνω, έχει μια σαφώς ανθρωποκεντρική θεώρηση. Ξεκινήσαμε το άρθρο αυτό με δύο προβληματισμούς του John Muir και του Christopher Stone, οι οποίοι μεταθέτουν τη συζήτηση σε ένα άλλο επίπεδο. Πέραν των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο περιβάλλον, μήπως θα έπρεπε να αναγνωρίσουμε και αντίστοιχα δικαιώματα στις άλλες μορφές ζωής που μοιράζονται μαζί μας τον πλανήτη; Μια φράση του Lyn White Jr., διατυπωμένη ήδη από το 1973, διευρύνει ακόμα περισσότερο αυτόν το προβληματισμό: «Έχουν άραγε οι άνθρωποι ηθικές υποχρεώσεις απέναντι στα βράχια; Την εποχή κατά την οποία μια τέτοια ερώτηση δεν θα φαίνεται πια γελοία, θα βρισκόμαστε στα πρόθυρα της αλλαγής των αξιών, η οποία θα καταστήσει δυνατή τη λήψη μέτρων που θα μας βοηθήσουν να αντιμετωπίσουμε την εντεινόμενη οικολογική κρίση. Ας ελπίσουμε μόνο ότι ο χρόνος που απομένει είναι αρκετός».

Η προάσπιση του περιβάλλοντος από τους πολίτες, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο, συμβάλλει στη βελτίωση αλλά και στην αλλαγή της υφιστάμενης περιβαλλοντικής νομοθεσίας (φωτ.: «Το Μάτι»).

«Έχουν άραγε οι άνθρωποι ηθικές υποχρεώσεις απέναντι στα βράχια; Την εποχή κατά την οποία μια τέτοια ερώτηση δεν θα φαίνεται πια γελοία, θα βρισκόμαστε στα πρόθυρα της αλλαγής των αξιών, η οποία θα καταστήσει δυνατή τη λήψη μέτρων που θα μας βοηθήσουν να αντιμετωπίσουμε την εντεινόμενη οικολογική κρίση». Lyn White Jr (φωτ.: «Φωτογραφία και Είδηση»).

Το δικαίωμα στο περιβάλλον φαίνεται να αποτελεί αμάλγαμα ατομικού, κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος. Στη φωτογραφία, πρόσφατη διαμαρτυρία μελών της Greenpeace κατά της εισαγωγής μεταλλαγμένης σόγιας στη χώρα (φωτ.: «Πρίσμα»).

Κάποιοι θεωρούν ότι η συζήτηση αυτή δεν έχει πρακτικό ενδιαφέρον, αφού τα δικαιώματα προϋποθέτουν δικαιούχους και οι δικαιούχοι μπορεί να είναι πρόσωπα και μόνο. Δεν μπορούν να υπάρξουν συνεπώς «δικαιώματα της φύσης» ή «δικαιώματα των ζώων». Φοβάμαι ότι η αντίληψη αυτή είναι εξαιρετικά στενή. Αυτή η αυστηρά οικονομική προσέγγιση απέτυχε άλλωστε να ερμηνεύσει και να κατανοήσει και άλλου είδους προβλήματα στο παρελθόν. Χαρακτηριστική είναι η πολύχρονη συζήτηση για τα «δικαιώματα στη γη»

των Αβοριγίνων της Αυστραλίας. Η μια πλευρά μιλούσε με όρους «ιδιοκτησίας της γης» και η άλλη με όρους μιας πνευματικής σχέσης με «τη γη που αντιπροσωπεύει το πνεύμα των προγόνων». Δυο κόσμοι και δυο ριζικά διαφορετικές φιλοσοφίες για τη ζωή συγκρούστηκαν επί χρόνια μέχρι να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση. Κάτι αντίστοιχο θα ζήσουμε μάλλον και στο θέμα των δικαιωμάτων της φύσης.

Θα πρέπει να αναγνωρίσουμε, πάντως, πως τα κάθε είδους δικαιώματα ουδέποτε χαρίστηκαν ή επε-

βλήθησαν εκ των άνω. Ήταν πάντα το αποτέλεσμα μιας διαρκούς κοινωνικής πάλης και εξέλιξης. Όπως είπε ο Albert Schweitzer το 1923, «θεωρούσαν κάποτε ανοησία τη σκέψη ότι οι έγχρωμοι άνθρωποι είναι πραγματικοί άνθρωποι και πρέπει να έχουν ανθρώπινη αντιμετώπιση. Η ανοησία αυτή έγινε πραγματικότητα. Σήμερα θεωρείται υπερβολή να δηλώνει κανείς ότι μια λογική ηθική απαιτεί ένα συνεχές ενδιαφέρον για κάθε ζωντανό πλάσμα, μέχρι τις πιο απλές εκδηλώσεις της ζωής».

Δικαιώματα τρίτης γενιάς

Η διεύρυνση, η ανάδειξη και η προστασία των δικαιωμάτων εν όψει του 21ου αιώνα

Του Γιώργου Παπαδημητρίου

Νομικού, Καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΤΟ κατώφλι του αιώνα που έρχεται διαπιστώνουμε μια ευπρόσδεκτη αναζωογόνηση του ενδιαφέροντος για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι βαθιές αλλαγές που συντελέστηκαν την τελευταία ιδίως δεκαετία στον πολιτικό χάρτη της διεθνούς κοινότητας, η ραγδαία ανάπτυξη, διάδοση και διάχυση της τεχνολογίας σε πολλές περιοχές της ζωής μας και, τέλος, η δραστική ανακατάταξη των όρων του διεθνούς καταμερισμού εργασίας οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας νέας σχέσης του πολίτη και του ανθρώπου με την εξουσία. Μιας σχέσης πολύ πιο σύνθετης από εκείνη που γνωρίζαμε στο παρελθόν. Η εξέλιξη αυτή αρχίζει σιγά σιγά να συνειδητοποιείται και στη χώρα μας. Είναι γι' αυτό αναγκαίο να αναδείξουμε τους βασικούς όρους που την προσδιορίζουν.

Αδιαπραγμάτευτο κεκτημένο

Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί ιστορική κατάκτηση. Από τη Γαλλική Επανάσταση του 1789, που αποτελεί αφετηρία και ορόσημο μιας αργόσυρτης διεργασίας, σημειώθηκε μεγάλη πρόοδος. Αρκεί να θυμηθούμε τη διασφάλιση των ατομικών δικαιωμάτων και τη διαρκή διεύρυνσή τους, την αναγνώριση έπειτα πολιτικών και, τέλος, την καθιέρωση κοινωνικών δικαιωμάτων. Το τρίπτυχο αυτό εμπλουτίστηκε μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο με την υιοθέτηση νέων δικαιωμάτων, τα οποία δεν είναι πάντοτε εύκολο, λόγω του περιεχομένου τους, να ενταχθούν σε μία από τις τρεις παραδοσιακές κατηγορίες τους. Πρόκειται για τα δικαιώματα που, με κάποια δόση αμηχανίας, συνηθίζουμε να αποκαλούμε «δικαιώματα τρίτης γενιάς». Οι ριζικές αλλαγές που συντελούνται στις ημέρες μας στηρίζονται στις έως τώρα κατακτήσεις στην περιοχή των δικαιωμάτων. Οι κατακτήσεις αυτές αποτελούν, άλλωστε, το θεμέλιο και το βάθος τους. Γι' αυτό ακριβώς πρέπει να τις θεωρήσουμε ως αδιαπραγμάτευτο κεκτημένο.

Διεθνοποίηση της προστασίας

Βασική παράμετρο της προστασίας των δικαιωμάτων συνιστά, εξάλλου, η διεθνοποίησή της. Μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού και την υπέρβαση του διπολισμού κερδίζει διαρκώς έδαφος η διεθνής πτυχή της. Την προοπτική αυτή επιταχύνουν η κρίση ταυτότητας που ενδημεί στο εθνικό κράτος και η εντυπωσιακή ενίσχυση των θεσμών της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων. Οπως είναι γνωστό, η

Την ώρα που δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον, το δικαίωμα στον πληροφοριακό αυτοκαθαρισμό, ο έλεγχος των εφαρμογών της βιοϊατρικής, εγχαράσσονται ήδη σε πολλά νέα ευρωπαϊκά συντάγματα και διεθνείς συνθήκες, οι άστεγοι στις αναπτυσσόμενες πόλεις πολλαπλασιάζονται, ενώ πολλοί είναι εκείνοι που αναζητούν το ψωμί τους στους σωρούς των απορριμμάτων (φωτ.: «Το Μάτι»).

εν λόγω εξέλιξη παρουσιάζει μεγάλη ωριμότητα στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, ενώ αρχίζει να επικαιροποιείται και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Καθοριστική εν προκειμένω υπήρξε η συμβολή των δικαιοδοτικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που με τη δημιουργική νομολογία τους έδωσαν πνοή στους κανόνες της, διεύρυναν τους ορίζοντες και άνοιξαν νέους δρόμους για την επαύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων. Αν ήταν δυνατόν να μεταγισθεί το πρότυπο αυτό και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς και να αποκτήσει μάλιστα οικουμενική διάσταση, η κατάσταση θα βελτιωνόταν ασφαλώς κατά πολύ. Πρέπει επίσης να τονισθεί ότι η νέα αυτή πραγματικότητα προκάλεσε ρωγμές στο δίκαιο των πολιτειών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αφού τόσο η νομοθεσία όσο και η νομολογία των δικαστηρίων τους διαμορφώνονται προ πολλού με γνώμονα τις επιταγές και τη δυναμική της Σύμβασης.

Η διάχυση της εξουσίας, αν και νεότερο μάλλον φαινόμενο, προσ-

διορίζει σημαντικά την ελευθερία του σύγχρονου ανθρώπου. Η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της κοινωνίας της πληροφορίας και η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας –σε ένα περιβάλλον όπου η λειτουργία της αγοράς δεν συναντά πια τα εμπόδια του εθνικού κράτους και δεν βαρύνεται με τις υποθήκες του διπολισμού– είχαν ως συνέπεια τον πολλαπλασιασμό των κέντρων από τα οποία εκπορεύεται και στα οποία ενθυλακώνεται η εξουσία. Με τα νέα δεδομένα, η ταύτιση της σχεδόν αποκλειστικά ή έστω κυρίως με το κράτος ανήκει στο παρελθόν.

Η ελευθερία και η αυτονομία του σύγχρονου ανθρώπου δεν απειλούνται έτσι μόνον από τη δράση της κρατικής εξουσίας. Είναι επίσης εκτεθειμένη σε κάθε μορφή ιδιωτικής εξουσίας, τυποποιημένη ή μη. Εξουσία που αποδεικνύεται συχνά επικίνδυνη και κάποτε αδυσώπητη. Στο νέο αυτό πλαίσιο η τριτενέργεια των δικαιωμάτων, δηλαδή η ισχύς τους όχι μόνον απέναντι στην κρατική αλλά και σε κάθε μορφή ιδιωτική εξουσία –που τόσο έντονα

είχε αμφισβητηθεί στο παρελθόν– αποκτά σήμερα πρωταρχική σημασία για την προστασία τους.

Νέα δικαιώματα

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η συνακόλουθη απελευθέρωση τεράστιων δυνατοτήτων που μπορεί να αξιοποιήσει κάθε άνθρωπος συνεπάγονται νομοτελειακά τον εμπλουτισμό του περιεχομένου πολλών δικαιωμάτων αλλά και την ανάδειξη νέων δικαιωμάτων. Την πραγματικότητα αυτή καλείται να αντιμετωπίσει τόσο ο νομοθέτης όσο και ο δικαστής. Οι συνθήκες στις οποίες ζει και δραστηριοποιείται σήμερα ο άνθρωπος δημιουργούν νέα δεδομένα που μεταλλάσσουν το περιεχόμενο και τη λειτουργία πολλών παραδοσιακών δικαιωμάτων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η ελευθερία της έκφρασης, η ελευθερία της επικοινωνίας και η προστασία της ιδιωτικής ζωής. Τη σημασία και την προβολή τους σε κάθε επιμέρους δικαίωμα πρέπει να διερευνά ο δικαστής, ερμηνεύοντας δημιουργικά και με αίσθηση ιστορικής ευθύνης τις διατά-

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η συνακόλουθη απελευθέρωση τεράστιων δυνατοτήτων που μπορεί να αξιοποιήσει κάθε άνθρωπος συνεπάγονται, νομοτελειακά, τον εμπλουτισμό του περιεχομένου πολλών δικαιωμάτων, αλλά και την ανάδειξη νέων (φωτ.: «ICON»).

Ξεις τόσο του Συντάγματος όσο και των διεθνών συμβάσεων.

Ορισμένες φορές είναι πάντως επιβεβλημένη όχι απλώς η θεμελίωση νέων δικαιωμάτων στη μήτρα υπαρχόντων αλλά η καθιέρωση νέων δικαιωμάτων εξ υπαρχής. Σε ανάλογες περιπτώσεις, η ερμηνευτική ευθυκρισία και η διορατικότητα του δικαστή αποδεικνύονται κατά κανόνα ανεπαρκείς. Η πρωτοβουλία ανήκει τότε στο νομοθέτη, που καλείται να δαμάσει την πραγματικότητα με τη διεύρυνση και την επαύξηση της προστασίας των δικαιωμάτων. Από τη στιγμή αυτή αρχίζει ο δημιουργικός ρόλος του για την ενίσχυση της αυτονομίας και της ελευθερίας του ανθρώπου. Ετσι, δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον, το δικαίωμα στον πληροφοριακό αυτοκαθαρισμό, ο έλεγχος των εφαρμογών της βιοϊατρικής, εγχαράσσονται ήδη σε πολλά νέα ευρωπαϊκά συντάγματα και διεθνείς συνθήκες.

Νέοι θεσμοί

Η επαύξηση του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων και η διεθνοποίησή του συνεχεται με μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα διεργασία. Νέοι θεσμοί αναπτύσσονται στο επίπεδο τόσο της κοινωνίας όσο και της πολιτείας. Στο επίπεδο της κοινωνίας συναντούμε ιδίως τη δράση Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, προ-

σπαθώντας να συμβάλουν στην αντιμετώπιση προβλημάτων, τα οποία προσλαμβάνουν ολοένα και μεγαλύτερη ένταση. Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις φυτρώνουν έτσι σαν μανιτάρια, ιδίως σε περιοχές «υψηλού κινδύνου» για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι οργανώσεις για την προστασία των μειονοτήτων, την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, την προστασία του περιβάλλοντος, την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε χεϊμαζόμενους λαούς ή κοινωνικές ομάδες και τη μέριμνα για την υποστήριξη των προσφύγων.

Στο επίπεδο της πολιτείας αξίζει, εξάλλου, να επικεντρώσουμε την προσοχή μας σε δύο κυρίως θεσμικές καινοτομίες: την ίδρυση ανεξάρτητων δημόσιων αρχών και τη σύσταση συμβουλευτικών επιτροπών που συμβάλλουν στην προστασία των δικαιωμάτων. Οι ανεξάρτητες αρχές λειτουργούν σε ευαίσθητες για την ελευθερία περιοχές, έχουν ως αποστολή την ανάσχεση καταχρήσεων όχι μόνο της κρατικής αλλά και κάθε μορφής ιδιωτικής εξουσίας, είναι ανοικτές στην κοινωνία και λογοδοτούν στο Κοινοβούλιο. Η δράση τους σε ζητήματα που ανήκαν έως το πρόσφατο παρελθόν στην αρμοδιότητα ιδίως της κυβέρνησης, προκαλεί ορισμένες φορές τριβές και εντάσεις, λειτουργεί ό-

μως ως προστατευτική ασπίδα για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Τέλος, με τη δημιουργία συμβουλευτικών επιτροπών που αποτελούνται από εκπροσώπους οργανώσεων, της επιστήμης και της διοίκησης επιχειρείται να δημιουργηθούν δίαυλοι επικοινωνίας μεταξύ της κοινωνίας και της πολιτείας. Χαρακτηριστικά είναι εν προκειμένω τα παραδείγματα της σύστασης της Εθνικής Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ή της Εθνικής Επιτροπής για τη Βιοηθική.

Κοινωνικά ευαίσθητες ομάδες

Οι εξελίξεις που ζήσαμε την τελευταία ιδίως δεκαετία έφεραν πιο έντονα στο προσκήνιο κοινωνικά ευαίσθητες ομάδες. Προς την κατεύθυνση αυτή συνέβαλε ασφαλώς και η θεσμική επαύξηση του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων που συντελέστηκε στο πλαίσιο της πολιτείας αλλά και διεθνώς. Κοινωνικές ομάδες που συγκροτούν μειονότητες κάθε μορφής –εθνικές, θρησκευτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές– διεκδικούν, αναζητώντας και επικαλούμενες την ταυτότητά τους, την προστασία των δικαιωμάτων τους.

Υπό αυτούς τους όρους, αρχίζει σταδιακά η συγκρότηση και ειδικών καθεστώτων προστασίας που έρχο-

νται να συμπληρώσουν το σύστημα που ισχύει για όλους. Πρόκειται για τη θεσμική αποτύπωση και προώθηση του προτύπου της «πολυπολιτισμικής κοινωνίας» που συνιστά σταθερή παράμετρο σε κάθε σύγχρονη κοινωνία. Η διαφορετικότητα δεν υποσκάπτει άλλωστε –όπως εσφαλμένα προβάλλεται από ορισμένους κύκλους– τα θεμέλια της πολιτείας, αλλά συμβάλλει στον εμπλουτισμό της κοινωνίας και της πολιτείας. Η συνειδητοποίηση αυτής της πραγματικότητας αποτελεί όρο για την ιστορική ωρίμανση της προστασίας των δικαιωμάτων.

Το διακύβευμα

Οι επισημάνσεις που προηγήθηκαν έρχονται να υπογραμμίσουν ότι η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχει εισέλθει σε νέα ιστορική φάση. Οι όροι που την προσδιόριζαν παραδοσιακά απέκτησαν νέο περιεχόμενο, ενώ αναδείχθηκαν και νέες παράμετροι που προσδίδουν νέα ποιότητα στο σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων. Το διακύβευμα στο οποίο βρισκόμαστε αντιμέτωποι είναι τεράστιο. Πρέπει με κάθε μέσο αφενός να διαφυλάξουμε την ελευθερία του ανθρώπου ως πρωταρχική αξία του πολιτισμού μας και αφετέρου να δημιουργήσουμε τις καλύτερες προϋποθέσεις για την απόλαυση και την πραγμάτωσή της.

Ελληνικές οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Μη κυβερνητικές Οργανώσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Ελλάδα

Ελληνικά τμήματα Διεθνών Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Δεν περιλαμβάνονται οι ανθρωπιστικές οργανώσεις).

1. **Διεθνής Αμνηστία.** Εδρα Μ. Βρετανία. Σίνα 30, 106 72 Αθήνα. Τηλ. 36.31.532, φαξ: 36.3-8.016.
2. **SOS Ρατσισμός.** Εδρα Γαλλία. Τ.Θ. 3274, 102 10 Αθήνα. Τηλ. - φαξ: 36.19.164.
3. **Γιατροί χωρίς σύνορα.** Εδρα Γαλλία. Στουρνάρη 57, 104 32 Αθήνα. Τηλ. 52.00.500, φαξ: 52.00.503.
4. **Γιατροί του κόσμου.** Εδρα Γαλλία. Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα. Τηλ. 32.43.344, φαξ: 32.43.346.
5. **Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι.** Εδρα Αυστρία. Τ.Θ. 5193, 145 10 Κηφισιά. Τηλ. 62.00.120, φαξ: 80.75.767.
6. **Οργάνωση για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων.** Εδρα Μ. Βρετανία. Συνεργάζεται με το Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι.
7. **Ενωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Πολίτη.** Εδρα Γαλλία. Κριεζώτου 6, 106 71 Αθήνα. Τηλ. 36.26.888, φαξ: 36.31.631.
8. **Νεολαία ενάντια στο Ρατσισμό στην Ευρώπη (YRE).** Εδρα Βέλγιο. Μαιζώνος 1, 104 38 Αθήνα. Τηλ.- φαξ: 52.47.177.
9. **Δίκτυο καταπολέμησης της φτώχειας.** Εδρα Βέλγιο. Λέκκα 12, 105 62 Αθήνα. Τηλ. - φαξ: 33.14.730.
10. **Ιατρικό Κέντρο Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων.** Εδρα Ελβετία. Λυκαβηττού 9, 106 72 Αθήνα. Τηλ. 36.46.807, φαξ: 36.12.273.
11. **Greenpeace.** Εδρα Ολλανδία. Ζωοδόχου Πηγής 52γ, 106 81 Αθήνα. Τηλ. 38.40.774, φαξ: 38.04.008.
12. **Φόρουμ Μεταναστών της Ε.Ε.** Εδρα Βέλγιο. Ευριπίδου και Συγγρού, 176 75 Καλλιθέα. Τηλ. 93.01.123, φαξ: 93.01.124.

Ελληνικές μη κυβερνητικές Οργανώσεις Γενικού Ενδιαφέροντος

(Αναφέρονται οι γνωστότερες, χωρίς να σημαίνει αναγκαστικά ότι είναι και οι σημαντικότερες. Δεν περιλαμβάνονται εκείνες που έχουν εξειδικευμένο θεματικό αντικείμενο).

1. **Φόρουμ Κοινωνικών Οργανώσεων και Νεολαίας για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.** (Συσπειρώνει 67 οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και ορισμένες από τις προηγούμενες και τις επόμενες). Αχαρνών 417 (Γ.Γ. Ν. Γενιάς), 111 43 Αθήνα. Τηλ. - φαξ: 25.30.949.

Οι «Γιατροί χωρίς σύνορα», με κινητές μονάδες στελεχωμένες με ειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, σπεύδουν σε κάθε σημείο του πλανήτη για να συμπαρασταθούν στους χειμαζόμενους από κάθε είδους καταστροφή και δοκιμασία. Στη φωτογραφία, μέλος του ελληνικού τμήματος της οργάνωσης προσφέρει ιατρική φροντίδα σε μικρή Αφρικανή.

2. **Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.** Λυκαβηττού 1γ, 106 72 Αθήνα. Τηλ. 36.37.455, φαξ: 32.27.382.
3. **Δίκτυο Κινήσεων για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα.** Βαλτετσίου 35, 106 81 Αθήνα. Τηλ. 38.13.928, φαξ: 38.40.390.
4. **Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Δημοκρατικής Αλληλεγγύης.**

Σπ. Τρικούπη 25. Τηλ. 38.13.052, φαξ: 38.31.603.

Εθνική Επιτροπή Εορτασμού των 50 χρόνων

Τα 50 χρόνια από την ψήφιση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τιμά η ελληνική κυβέρνηση, συ-

στήνοντας διά του υπουργού Εξωτερικών «Εθνική Επιτροπή Εορτασμού» με πρόεδρο τον **Μιχάλη Σταθόπουλο**, πρόεδρο της μη κυβερνητικής οργάνωσης «Κίνηση Πολιτών Κατά του Ρατσισμού», και μέλη τους:

Δημήτρη Αβραμόπουλο, πρόεδρο ΚΕΔΚΕ,

Κώστα Αλαβάνο, Γενικό Διευθυντή Ε.Τ.

Αλ. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, πρόεδρο του ομώνυμου Ιδρύματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων,

Γ. Γραμματικάκη, τ. πρύτανη Πανεπιστημίου Κρήτης,

Γιάννα Αγγελοπούλου - Δασκαλάκη

Κων/νο Ζέππο, πρέσβη επί τιμή,

Ιάκωβο Καμπανέλλη, συγγραφέα,

Γ. Κουτσούκο, πρόεδρο ΑΔΕΔΥ,

Αριστείδη Μανωλάκο, πρόεδρο ΕΣΗΕΑ,

Π. Πάγκαλο, τ. πρόεδρο Διεθνούς Αμνηστίας,

Χρ. Πολυζωγόπουλο, πρόεδρο ΓΣΕΕ,

Χρήστο Ροζάκη, καθηγητή πανεπιστημίου,

Εμμ. Ρούκουνα, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών, Ακαδημαϊκό,

Αντ. Ρουπακιώτη, πρόεδρο Διηγορικού Συλλόγου Αθηνών,

Γ. Σταυρόπουλο, πρόεδρο Ενωσης Δικαστικών Λειτουργών για τη δημοκρατία και τις ελευθερίες.

Κων/νο Τσουκαλά, καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών

Ν. Φραγκάκη, πρόεδρο της Ελληνικής Ενωσης για τα δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη.

Η παρουσία του ειδικού απαλύνει τον ανθρώπινο πόνο και ανακουφίζει την οδύνη του πρόσφυγα, του άστεγου, του κάθε απόκληρου. Οι «Γιατροί του Κόσμου», διεθνής οργάνωση με έδρα τη Γαλλία, προσφέρει τη βοήθειά της όπου υπάρχει ανάγκη. Στη φωτογραφία, μέλος του ελληνικού τμήματος «Γιατροί του Κόσμου» δίπλα στους Κούρδους πρόσφυγες της Πεντέλης.

Το «εθνικό συμφέρον» –δηλαδή το συμφέρον μιας επιμέρους οσοδήποτε μεγάλης, εθνικής (ή γλωσσικής ή θρησκευτικής) ομάδας του πληθυσμού ενός κράτους– είναι σχεδόν αναπόφευκτο να ανταγωνίζεται το συμφέρον μιας άλλης ομάδας που ζει στην ίδια ή σε διπλανή χώρα. Πρόσφατο παράδειγμα ο εμφύλιος σπαραγμός στη Ρουάντα μεταξύ των φυλών Χούτου και Τούτσι, που δημιούργησε τη μαζικότερη έξοδο προσφύγων στα μεταπολεμικά χρόνια. 500.000 άνθρωποι σφαγιάστηκαν, ενώ 3 εκατ. πήραν το δρόμο της προσφυγιάς.

Σύγχρονο κράτος και ισονομία

Ο σεβασμός των δικαιωμάτων, θεμέλιο ευνομούμενων πολιτειών

Του Παναγιώτη Η. Δημητρά

Εκπαιδευτικός του Ελληνικού Παρατηρητηρίου των Συμφωνιών του Ελσίνκι, Επίσημη Καθηγήτρια του Κέντρου Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου

ΥΠΑΡΧΕΙ, τουλάχιστον μερική, ασυμβατότητα μεταξύ του πλήρους σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της εξυπηρέτησης των θεμελιωδών συμφερόντων μιας ευνομούμενης πολιτείας; Θετικά απαντούν πολλοί, είτε ειδικοί είτε εκπρόσωποι κρατών. Επικαλούνται δε τη μόνη αναφορά στην αρχή του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας και των συνόρων παράλληλα με την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με την οποία κλείνουν οι περισσότερες σχετικές διεθνείς συμβάσεις. Όπως επίσης τους περιορισμούς που περιέχονται στην **Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων**: για παράδειγμα, στο άρθρο 9 για την «ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας» γίνονται δεκτοί «περιορισμοί αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία προς το συμφέρον της δημόσιας ασφάλειας, για την προστασία της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας ή των χρηστών ηθών, ή για την προστασία των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

Όμως η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που ελέγχει την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, δίνει ήδη ένα διαφορετικό μήνυμα για το επιτρεπτό εύρος αυτών των περιορισμών. Σε δεκάδες περιπτώσεις, έχει απορρίψει την πολύ «ευρεία» ερμηνεία τους από ευρωπαϊκές χώρες και έχει έτσι δικαιώσει προσφεύγοντες

πολίτες των χωρών αυτών. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, με τις αποφάσεις του, έχει τονίσει ότι ελάχιστοι περιορισμοί είναι «αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία». Είναι χαρακτηριστικές δύο προσφυγές ομάδων Ελλήνων πολιτών που έκανε δεκτές μέσα στο 1998. Δεν δέχθηκε ως θεμιτούς περιορισμούς τους λόγους που είχαν οδηγήσει στο παρελθόν ελληνικά δικαστήρια να απορρίψουν την ίδρυση της **Στέγης Μακεδονικού Πολιτισμού** ή να καταδικάσουν **Ελληνες Προτεστάντες** για προσηλυτισμό άλλων ετερόδοξων Ελλήνων πολιτών.

Επίσης η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε από σειρά επεμβάσεων της διεθνούς κοινότητας (π.χ. σε Βοσνία και Ρουάντα) ή επικλήσεων παρόμοιου δικαιώματος (π.χ. στο Κοσσυφοπέδιο), που τυπικά παραβίαζαν την αρχή της κρατικής κυριαρχίας, ως συνέπεια σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή/και ανθρωπιστικών καταστροφών. Οι **Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)** που ασχολούνται με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή/και το σεβασμό των ανθρωπιστικών αξιών, όχι μόνο έχουν υποστηρίξει αυτές τις ενέργειες, αλλά και έχουν θεωρήσει μάλλον «άτολμη» τη σχετική στάση της διεθνούς κοινότητας, αγωνιζόμενες για έναν πιο παρεμβατικό ρόλο της σε παρόμοιες περιπτώσεις. Η ίδρυση, το 1998, του **Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου** με αρμοδιότητα σειρά «εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας», είναι αποτέλεσμα των πιέσεων των ΜΚΟ.

Δεν είναι μόνο οι παραπάνω πρα-

κτικές της διεθνούς κοινότητας, και δικαιοσύνης πάντως, που δείχνουν πως η επίκληση των ζωτικών συμφερόντων ενός κράτους δεν θεωρείται αιτιώδης για τον δραστικό περιορισμό όχι μόνο των θεμελιωδών ελευθεριών αλλά και πολλών άλλων, ατομικών ή συλλογικών, γενικότερα ανθρωπίνων αλλά και ειδικότερα μειονοτικών δικαιωμάτων. Λόγοι «σώφρονος πολιτικής» κάνουν επιτακτικό τον εκτεταμένο σεβασμό τους ως προϋπόθεση για τη μακροχρόνια εσωτερική αλλά και διεθνή σταθερότητα και ευημερία. Όλοι συμφωνούν σήμερα πως η δημοκρατία, με τις όποιες αδυναμίες της, αποτελεί το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης μιας ευνομούμενης πολιτείας. Οι μέχρι σήμερα εμπειρίες έχουν αποδείξει δε πως η δημοκρατία είναι τόσο ισχυρότερη όσο περισσότερο σεβαστά γίνονται τα δικαιώματα των μειονοτικών, των μειονεκτικών, των περιθωριακών, των αντικαθεστωτικών κατηγοριών του πληθυσμού μιας χώρας, ακόμα και αυτών που στοχεύουν στην ανατροπή της δημοκρατίας ή την αλλαγή των συνόρων, με την προϋπόθεση βέβαια ότι ο στόχος αυτός δεν επιδιώκεται με χρήση ή έκκληση για χρήση βίας.

Όσο η έκφραση ριζικά, αν όχι ανατρεπτικά, αντίθετης άποψης είναι ελεύθερη, οι εκφραστές της δεν καταφεύγουν σε άλλα, συνήθως βίαια μέσα για τη διατύπωσή της. Όσο οι διάφορες μειονότητες (θρησκευτικές, γλωσσικές, εθνικές) έχουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουν και να αναπαράγουν ελεύθερα τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους, δεν έχουν λόγο να καταφεύγουν αλλού

για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους. Είτε, δηλαδή, στην αναζήτηση της, συνήθως καιροσκοπικής και μερικές φορές υπονομευτικής, «προστασίας» ξένων παραγόντων («μητέρας πατρίδας» ή άλλων ισχυρών κρατών). Είτε, και στην περίπτωση αυτή, στην προσφυγή σε βίαια δικαιοδικητικά μέσα που μερικές φορές οδηγούν σε αποσχιστικές επιδιώξεις.

Παρόμοιοι περιορισμοί, που τελικά οδηγούν σε διακρίσεις, επιβάλλονται από κράτη που ταυτίζουν το «κρατικό συμφέρον» με το «εθνικό συμφέρον». Το «εθνικό συμφέρον» –δηλαδή το συμφέρον μιας επιμέρους, οσοδήποτε μεγάλης, εθνικής (ή γλωσσικής ή θρησκευτικής) ομάδας του πληθυσμού ενός κράτους–, είναι σχεδόν αναπόφευκτο να είναι ανταγωνιστικό προς το συμφέρον μιας άλλης ομάδας που ζει στην ίδια ή σε διπλανή χώρα. Ο δε ανταγωνισμός αυτός δεν είναι απαραίτητα πάντα επιζήμιος, τουλάχιστον όσο δεν παίρνει θέση σ' αυτόν η πολιτεία.

Το σωστό σύγχρονο κράτος πρέπει να είναι ουδέτερο ως προς τις επιμέρους ομάδες του πληθυσμού που το απαρτίζουν ή τις ιδεολογικά διαφορετικές αντιλήψεις των πολιτών του. Αρα, δεν πρέπει να κάνει διακρίσεις μεταξύ ομάδων ή αντιλήψεων. Τότε, το σωστό «κρατικό συμφέρον» είναι απόλυτα συμβατό με τον πλήρη σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο οποίος αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα μακροχρόνιας σταθερότητας και ευημερίας στο εσωτερικό του. Ένα τέτοιο κράτος αποτελεί δε σταθεροποιητικό παράγοντα στην περιοχή του και συμβάλλει στην ευημερία του.

Σκίτσο του Ηλία Μακρή.

Πνευματική ιδιοκτησία

Ένα ανθρώπινο δικαίωμα που απειλείται από τα άλματα της σύγχρονης τεχνολογίας

Του Γεωργίου Α. Κουμάντου

Ομοσ. Καθηγητή Πανεπιστημίων Αθηνών

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ιδιοκτησία καθιερώνεται ως ανθρώπινο δικαίωμα, ρητά και επίσημα, από το άρθρο 27 παρ. 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ηνωμένων Εθνών: «Καθένας έχει το δικαίωμα να προστατεύονται τα ηθικά και υλικά του συμφέροντα που προέρχονται από έργα επιστημονικά, φιλολογικά και καλλιτεχνικά, που είναι δημιουργός τους». Η καθιέρωση αυτού του ανθρώπινου δικαιώματος δεν επαναλαμβάνεται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση, ενώ στην Οικουμενική Διακήρυξη συνοδεύεται από μια πρώτη παράγραφο που κάνει θεμιτή την επιβολή ορισμένων περιορισμών στην πνευματική ιδιοκτησία για χάρη γενικότερων κοινωνικών σκοπών.

Δεν είναι σχήμα λόγου όταν λέγεται ότι η πνευματική ιδιοκτησία είναι γέννημα μιας εφεύρεσης, της τυπογραφίας, παιδί του Γουτεμβέργιου. Όσο η αναπαραγωγή των πνευματικών δημιουργημάτων γινόταν με το χέρι κάποιου δούλου ή κάποιου καλόγερου που αντέγραφε το έργο, ούτε η εμπορική εκμετάλλευση των δημιουργημάτων ούτε η προσβολή τους παρούσαζε οικονομικό ενδιαφέρον: το κόστος της αντιγραφής ήταν τόσο, ώστε ξεπερνούσε κατά πολύ το ελπιζόμενο κέρδος από την πώληση των αντιγράφων – και βέ-

βαια τίποτα αξιόλογο δεν περίσσευε για τον συγγραφέα. Από την εφεύρεση της τυπογραφίας κι έπειτα, με τη μηχανική αναπαραγωγή των έργων, πολλαπλασιάστηκαν οι δυνατότητες διάδοσής τους, έγιναν αντικείμενα κερδοφόρα εκμετάλλευσης και δημιουργήθηκε η ανάγκη της προστασίας τους.

Στη συνέχεια, καινούργιες εφευρέσεις διευρύναν το περιεχόμενο της πνευματικής ιδιοκτησίας, είτε με καινούργιους τρόπους δημιουργίας έργων ή με καινούργιους τρόπους διάδοσής τους (φωτογραφία, κινηματογραφία, δίσκοι, κασέτες, ραδιοφωνία, τηλεόραση).

Απειλείται η δημιουργικότητα

Αλλά η τεχνική προχωρεί, ειδικότερα στον τομέα της επικοινωνίας. Και από εκεί που ήταν η μητέρα της πνευματικής ιδιοκτησίας, άρχισε να γίνεται απειλή για την υπόστασή της. Οι πρώτες φωτοτυπίες για τα κείμενα και οι πρώτες ταινίες μαγνητικής εγγραφής για τη μουσική (που γρήγορα έγιναν κασέτες) έκαναν την αναπαραγωγή των έργων τόσο φθηνή και τόσο εύκολη, ώστε μείωσαν δραματικά την ανάγκη προσφυγής στο εμπόριο για την απόκτηση αντιτύπων των βιβλίων ή των δίσκων. Αλλοτε για να ανατυπώσεις ένα βιβλίο ή για να αντιγράψεις ένα δίσκο χρειαζό-

σους εγκαταστάσεις δαπανηρές που ήταν αδύνατο να ξεφύγουν από κάποιον έλεγχο. Τώρα με τις φωτοτυπίες ή με τις κασέτες η αναπαραγωγή γίνεται εύκολα, μ' ένα φθινό μηχανήμα, στα άδυστα του σπιτιού, δηλαδή χωρίς αξιόλογη δαπάνη και χωρίς δυνατότητα ελέγχου. Κι όσο η ποιότητα αυτής της αναπαραγωγής γινόταν καλύτερη, προσεγγίζοντας το πρωτότυπο, τόσο ο πειρασμός γινόταν μεγαλύτερος να αρκестθείς σ' αυτήν αποφεύγοντας την αγορά. Αλλά χωρίς την αγορά αντιτύπων τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας των συγγραφέων ή των συνθετών δεν καταβάλλονται.

Πρόσφατα, οι τεχνικές εξελίξεις έκαναν καινούργια άλματα. Η ψηφιακή τεχνική και οι οπτικές ίνες έφεραν την ποιότητα των αναπαραγωγών στην τελειότητα και την ταχύτητα των αναμεταδόσεων σε χρόνο μηδέν, ενώ η ανάπτυξη των ηλεκτρονικών υπολογιστών έκανε ουσιαστικά απεριόριστη τη δυνατότητα αποθήκευσης και ανάκτησης μηνυμάτων. Αυτά, για την πνευματική ιδιοκτησία, σημαίνουν ότι κάποιος –που τελικά μπορεί και να παραμείνει άγνωστος– μπορεί να τοποθετήσει σε χώρο του Internet (ή άλλου ανάλογου διαδικτύου) οποιοδήποτε έργο, έστω και προστατευόμενο από την πνευματική ιδιοκτησία, κάνοντάς το έτσι προσιτό σε οποιονδήποτε τρίτο, στην οθόνη ή σε χαρτί με τη βοήθεια ενός

εκτυπωτή. Για την παγκόσμια διάδοση του έργου, θεωρητικά θα αρκούσε ένα και μόνο αντίτυπο.

Με αυτά τα τεχνικά δεδομένα, το μέλλον της πνευματικής ιδιοκτησίας, τουλάχιστον στη σημερινή δομή, φαίνεται κάτι περισσότερο από αβέβαιο, αφού στήριγμά της είναι η πώληση αντιτύπων του έργου.

Υπάρχει λόγος πανικού από το κλείσιμο ενός ιστορικού κύκλου; Εξαρτάται. Γενικά γίνεται δεκτό ότι η πνευματική ιδιοκτησία είναι ένας τρόπος χρηματοδότησης της πνευματικής δημιουργίας και ότι ο τρόπος αυτός είναι σαφώς καλύτερος από την κρατική επιδότηση ή την αναζήτηση (ανυπόκρων, άλλωστε) Μαικηνών. Οπότε το ερώτημα είναι: αν αυτός ο τρόπος ουσιαστικά αχρηστευθεί, πώς θα χρηματοδοτείται η πνευματική δημιουργία; Ή θα πρέπει να αποδεχθούμε και την αχρηστευσιμότητα της ανθρώπινης δημιουργικότητας;

Και μόνη η θέση του ερωτήματος υπαγορεύει την απάντηση: η πνευματική ιδιοκτησία είναι ανθρώπινο δικαίωμα που πρέπει να προστατευθεί στη σημερινή της δομή. Δυσκολίες στη διαμόρφωση των καταλλήλων κανόνων υπάρχουν. Αλλά και λύσεις μπορούν να βρεθούν. Φθάνει να υπάρχει η αναγκαία πολιτική βούληση και μια συνεργασία της νομικής επιστήμης με τη σύγχρονη τεχνολογία.